

Собир Абдулла

ТУРТ ТОМЛИК

АСАРЛАР

ГАФУР РУЛОМ НОМИДАГИ АДАБИЕТ ВА САНЪАТ НАШРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 1976

Собир Абдулла

ИККИНЧИ ТОМ

ШЕЪР ВА ҒАЗАЛЛАР
ҲАНЖИЁТ

ҒАФУР ҒУЛОМ НОМИДАГИ АДАБИЁТ ВА САНЪАТ НАШРЎТИ
ТОШКЕНТ — 1976

Ўз 2
А 13

Нашрга тайёрловчилар:
ЯМИН ҚУРБОН,
МАЛОҲАТ АБДУРАҲМОНОВА,
РАВШАН АБДУЛЛАЕВА

А $\frac{70403-157}{352(06)-76}$ 107—76

ШЕЪР ВА ҒАЗАЛЛАР

«ВШЛИК ДЕВОНИ» МУАЛЛИФИГА

Бол томди бу комимга татимли асарингдан,
Маъно ўқидим ҳар ғазали мухтасарингдан.
Дундир яна ҳам ишни, сатр тўлдиришингда,
Мухлис кишилар саф чека ўтсин назарингдан.
Ҳар қатра сиеҳ қадрига ет, умр ила ўлчаб,
Мазмунни бойит, парча қоғоз тўлғазарингдан.
Эл қалбида кез, бўлса муродинг яшамоқлик,
Шеърингга ҳаёт бахш қилур бу кезарингдан.
Дил денгизини сўз ила тўлқинлата олмоқ —
Шоир ҳунари! Мўъжиза ундир ҳунарингдан.
Сўз кўпу, вале, барчаси ҳам шеър бўла олмас,
Ажрат «хас ила хор»ини «сийм» ила «зар»ингдан.
Ҳар бир ғазалинг мева дарахти бўла қолсин,
Эл баҳра олур шираи шарбат самарингдан.
Шеър гулшанининг яхши миришкори бўлур деб,
Собирда умид туғди, сатрлар тузарингдан.

1968

ЖАҲОН ЯХШИ

Келинг, устоз, жаҳонга қайтадан бўлди жаҳон яхши,
Жаҳоноролик ила сизнинг ул севган Қўқон яхши.
Ватан тўрт фасли гул. Андоқки, боғларнинг йили мавсум,
Қўзиб булбуллингиз денг яна: гул ошиён яхши.
Очар қулфи дилингиз барқ уриб боғларда райҳонлар,
Чаман яхши қилурга сайр чаманзор, кенг макон яхши.
Ўзингиз йўқ, вале, ҳар шеърингиз йўқликни сездирмай
Жаранглар ҳар қулоққа эрта-кеч сиздан нишон яхши.
Чиқиб минг-минг ғазалхон, аҳли дил шоир йигит-қизлар,
Давомчингиз эрурлар, шунчалар созу равон яхши.
Битиб номехрибонлик, келдилар кўп меҳрибон авлод,
Емон номехрибоннинг мингидан бир меҳрибон яхши.
Китоб қўлтиқлаган юз-юз «гуландом», «сарвиозод»лар,
Қуёшдан юзлари рахшон, очилмиш арғувон яхши.
Очиқдир ҳужрангиз доим, ёниқдир шаъмингиз ҳар кеч,
Утар шеър базми ҳар кундуз чунон яхши, чунон яхши.
На бордир шикваи муфлис, на бордир таъмаи Муҳий,
Ҳамиша йўқлагай сизни Муқимий деб, замон яхши.
Езиб Собир асарларким, ҳаётингизни шарҳ этмиш,
Емонликларки кўрмишсиз бўлиб элга аён яхши.

1968

ДАВРОН УЧУН

Арзигай жон этса қурбон ҳар киши даврон учун.
Арзиса жон кош эди, ҳар қайси жон қурбон учун.
Дема бир жонингни, арзир қилгали минг жон фидо,
Гар фидо бўлмоқ муяссар бўлса ҳар бир жон учун.
Кимки ошиқдир Ватанга: кўрсин у жондан азиз,
Жонини қилганда қурбон ишқ эли жонон учун.
Тинч ҳаёт гаштини сур сурганча, лек, хушёр тур,
Васлдан бўлса умидинг, берма йўл ҳижрон учун.
Бу жаҳонга келганидан, келмаса хўб яхшироқ.
Сезмаса, нон у учунми, ё туғилди нон учун.
Севса ким шу хур Ватанни: севсин у тўрт фаслини,
Қиш керак, кўклам керакдир боғ учун, бўстон учун.
Собиро, таъриф этиб ёз, хур Ватан тўрт фаслини
Хур Ватан тўрт фасли тўрт боб: назм учун, дoston учун.

1968

МАВЛОНО МАҚСУДГА МАКТУБ

Меҳрибон дўстсанки Мақсуд, барчага парвода, Шайх,
Кўрмадик дўстлар сени бир лаҳза истиғнода, Шайх.
Бўлса эрди барча шайхлар сен каби пок, қошки,
Утдилар бир нафс учун халқни талаб дунёда шайх.
Шайхдан жирканди халқ, ўтган замонда шунчалар,
Хонақои зулмат ичра муфлису афтода шайх.
Қўл берай десам сенга, дўстим, сўзимдан кулмагин,
Қўл берур ҳар кимса, топса сен каби озода Шайх.
Шу қувончликим, қадрдон, ҳамқалам дўстим менинг,
Оқ кўнгил, фикри равон, ширин забону сода Шайх.
Шайх деганда, сиз бунинг ҳайрони бўлманг, ёшлар,
Ҳаммага манзуру машхур дўстимиз — Шайхзода Шайх.
Бу замоннинг Шайхига кимдир у, қойил бўлмаган?
Бемурид, беҳирқа, бедастору бесажжода Шайх.
Катта шоир, катта олим, катта фозиллик билан,
Давр амри неки бўлса, жон билан ижрода Шайх.
Бўлди банд йиллар ёзиш бирлан Улуғбек васфида,
Дарс ўқир ҳозирги кун Берунийдек донода Шайх.
Шеърят кайфи билан кўргач сени бебахралар —
Дер эмиш завқинг тушунмасдан: «Ичибдир бода
Шайх!..»

Навқирон ёшлик, Фафур бошлиқ кезиш ёдингдадир;
Гоҳ боғ сайрида соғар гашти, гоҳ саҳбода Шайх.
Утди у ёшлик, оқарди сочу бўлдик мўйсафид,
Умр ўтар, ёшлик кетар ҳар лаҳза, ҳар аснода, Шайх.
Шеъримизнинг Шайхи — Мақсуди дедим, Собир сени,
Бу ёмон маънода бўлмай, яхши бир маънода, Шайх.

1968

ШЕЪРИЙ ГУЛДАСТА

Минг даста тақдим этсак, дўстлар учун бу гул оз,
Чиксин чаман чекиб саф бўлмоқ учун поёндоқ
Мезбон, юрак бисотин дўстлар учун бағишла,
Ҳар қанча бўлса ҳурмат, ҳар қанча бўлса эъзоз.

* * *

Шоир, қаламни ушла, ёз, билганинг баён эт,
Дўстлик ҳақида сўзлаб, таърифи хур замон эт.
Дўстлик ҳақида ёзмиш тарихда кўп қаламлар,
Ҳайкал қўйиб асардан устоду муҳтарамлар.
Дўстлик туфайли яшнаб тупроғу одамизод,
Дўстлик туфайли гуллаб ҳар боғу ишқу ижод.
Дўстлик қаерда бўлса, бахт устувор бўлмиш,
Дўстлик билан ҳамиша халқ халққа ёр бўлмиш.
Мавлоно Абдураҳмон устоди куллий жомий,
Дўстлик йўлида доим халқларга бўлди ҳомий.
Эрди Улуғ Навоий шогирду Жомий устод,
Ҳар икки бу улуғ зот дўстликни этди бунёд.
Шогирдки, Мир Алишер шеър оламида мумтоз,
Устодки эрди Жомий: авсофи қанчадир — оз.
Ҳайкал қўйиб ижовдон дўстликка ул замонда,
Дўстликка ортди рағбат ҳар қайси пир-жувонда.
Фарҳод келиб Хитодан, арман қизига ёрдир..
Тоғ қаадириб муҳаббат, сув васлига у зордир.
Ёрнинг висоли бўлмай Фарҳод учун муяссар,
Парвиз ҳийла айлаб, айлар уни мусаххар.
Лутфий деди: — Муҳаббат бергай адувга барҳам,

Дўстлик қаерда бўлса, шодлик шу элга маҳрам.
Енгар муҳаббат ила эллар ғазабни, ёвни,
Ҳам куйдирур муҳаббат, ҳам сўндирур оловни...
Недир ўзи муҳаббат?.. Ул файласуф қилиб сўз,
Дўстлик ҳақида дoston тузди у: «Гул ва Наврўз».
Ўлмас бу дostonлар халқ дўстлиги рамўзи...
Устоз Рудакийнинг нечун ўйилди кўзи?
Ўз халқини севиб у; дўстликни этди оғоз,
Меҳнаткаш элни куйлаб шеърига берди пардоз.
Халқ дўстлиги кўрингач шоҳлар кўзига гўрков,
Шоирни ожиз айлаб, эркига бўлдилар ғов.

* * *

Тарихда тожик-ўзбек дўстликда ўриш-арқоқ,
Сухбатлашишга доим бир-бирларига муштоқ.
Тил икки хил ва лекин дил бирла дил топишгай,
Мақсадни аңглатишда сўзлашса чип ёпишгай.
Дарёси бир ичишга, майдони ёнма-ёндинр,
Ўзбек уйида тожик меҳмони ёнма-ёндинр.
Ҳар икки тилда номи танбур билан дутординр,
Ҳар икки тўйда номи чирманда, ёр-ёрдинр.
Боғларга боғ қўшни, ерларга ер туташган,
Тоғларга тоғ қўшни, қирларга қир туташган.
Соз созлаганда тожик, ўзбек анга бўлур жўр,
Ўзбек қувонса, тожик ул ерда шоду масрур.
Тожикча бир асарким, ўзбек учун муқаддас,
Ўзбекча бир ғазалга тожик қилур муҳаммас,
Ҳар икки тилда шеърлар бординрки, шир-шакардинр,
Чин дўстлик рамўзи шу шеърда жилвагардинр.
Куй куйлади Содирхон бошлаб мақом Хўжандда,
Тинглашди қўшни ўзбек, қарсак чалиб Хўқандда,
Тошкентда Мулла-тўйчи айтса «Баёт»у «Шаҳноз»,
Унда туриб Содирхон, жўр бўлди қўшди овоз,
Куй боғлади Макайлик, ёзди Камол Хўжандий,
Тинглашда тожик, ўзбек — халқ бўлди баҳраманди,
Ёзса ғазал Муқимий, тарқалса янги-янги,
Куйлашда Хўжа Маъруф, Қаҳҳорий Исфаранги.
Тинглаб уларни ўзбек: «Кўр, умрлар зиёд», дер,
Тинглаб уларни тожик: «Сад сол зиндабод!» дер.

* * *

Тожик адибларига Садриддин Айний устоз,
Ўзбек адибларига Садриддин Айний устоз.
Бу муштарак адибдан ҳар икки халқ сарафроз,
Тожик қилурди ҳурмат, Ўзбек қилурди эъзоз,
Ўзбек дер, бизнинг Айний, тожик дер, бизнинг Айний,
Айнийни икки она туққан каби баайни.
Хурликни қилди орзу — бошига тушди қамчи,
Езганда оқ қоғозга қон оқди томчи-томчи,
Зиндонга сочди шуъла эрк, озодлик қуёши,
Қўрди ёруғ жаҳонни тўлганда қирққа ёши,
Говларни этди барбод Октябрь инқилоби,
Халқларни этди озод Октябрь инқилоби.
Халқларга баб-баробар нур сочди эрк қуёши,
Ҳар ерда баб-баробар халқнинг силанди боши,
Дўстликка бўлди қалъа озодлик диёри,
Гишт қўйди доҳий Ленин, тикланди пойдевори:
Компартия бу йўлда халқ раҳнамози бўлди,
Ленинча раҳнамолик халқ муддаоси бўлди.
Янги замонни куйлаб ўзбекнинг Ҳамзахони,
Халқ унга жўр бўлди, у куйлаган замони.
Ҳайқирди: «Яша шўро!» «Ҳой ишчилар!» деб айтди,
Шеър ёзди, боғлади куй, минбарга қайтиб айтди.
Бирликка халқни чорлаб, олдинда борди сафда,
Гоҳ соз чалиб қаторда, гоҳ жанг қилиб ғазабда.
Санъатга берди равнақ, кўпларга бўлди устоз,
Фарзона, лобарона, ёш қаддини тутиб ғоз,
Минбарда гоҳи нотик, мактабда гоҳ муаллим,
Эргашди ёш қаламлар ундан олишга таълим.
Ҳам пьеса ёзди, қўйди, ҳам бўлди бастакор у,
Ундашда маърифатга, халқ қайда бўлса бор у,
Ўзбекми ёки тожик, туркманми ёки қирғиз,
Кезди эл ичра доим, йўлларда қолдириб из.
Гоҳ Қонибодом, Хўжандда, гоҳ Хива-ю Нукусда,
Гоҳ сайр этиб Намангон, дўстларни топди Чустда.
Халқ ичра топди обрў, номини этди зоҳир,
Минбарда оташин сўз, шеър у сурудда моҳир.

* * *

Топди ҳақиқий маъно бизнинг улуг замонда,
Дўстлик шиори янграб ер бирла осмонда.
Халқлар қўлида порлаб, алвон ягона байроқ,

Бирлашди барча халқлар: ҳамкору дўсту ўртоқ.
Рус халқи бўлди дўстлик бошловчиси — авангард.
Устоз ҳам кўмакдош, йўлдош, эл ила ҳамдард.
Янги жаҳон қуришда зўр ишни сарбашишлаб,
Сув ичса бирга ҳўплаб, ҳам нойни бирга тишлаб.
Дарёни бирга боғлаб, бирга ошиб доводдан,
Кўз нуридек авайлаб ҳар яхшини ёмондан.
Русларча йўл босишда халқлар бўлиб равона,
Ёвларни бирга енгди мардона, лобарона.
Илдиз ёйиб ҳақиқий дўстлик кун оша-оша,
Саф тўлди бора-бора қўл ушлашишга шоша.
Жипслашди монолитдек халқ бирлиги, тану жон,
Бирлашди кучу қудрат, шуҳрат топиб ҳур инсон.
Ўзбекми ёки тожик, туркманми, қорақалпоқ,
Қирғизми ё қozoқдир: бир-бирларига илҳоқ.
Гуллаб қадимий дўстлик хур Урта Осиёда,
Топди ифодасини юз ҳиссадан зиёда.
Компартия бериб дарс халқларга чин ҳаётдан,
Ҳам баҳраманд қилурда ленинча таълимотдан,
Нур олди бу куёшдан қалблар жаҳон мисоли,
Жойланди қалбга Ленин таълими жон мисоли.

* * *

Дўстлик! Тожик, ўзбек қoш-кўз каби яқиндир,
Ҳар қанча ёзса шоир дўстлик ҳақида чиндир.
Денгиз қазиб икков халқ «Дўстлик» қўйилди номи,
Фарҳод ГЭС нуридан равшан этилди шоми.
Чўлга ҳужум бошлаб, ҳар икки халқ тузиб боғ,
Меҳнатда бирга ҳамдам, роҳатда бирга ўртоқ.
Дўстлашди икки халқнинг ул икки қаҳрамони,
Саҳрода бўлди бунёд булбуллар ошиёни.
Чўлларда пахта майдон барпо бўлиб ажойиб,
Ҳамроқул ўғли — ўзбек, тожик — Уринхўжаев.
«Арбоб»ки, ул Хўжандда боғ ичра қасри олий,
«Шўралисой» деган чўл ҳозир шаҳар мисоли:
Шу икки халқ вакили гуллатди, қилди обод,
Қолдирди, кетди дўстлар... Боғларда янги авлод.
Минг-минг мисоллардан бу бир неча мисоллар,
Кундан-кун оша ўсгай дўстона яхши ҳоллар,
Декада кунларида дўст-дўстга қона-қона,
Бошланди икки халқда бир ўзга шодиёна:
Тожикнинг санъатига ўзбекнинг иштиёқи,

Қарсақ билан жаранглаб юрт гумбази равоқи.
 Дўст бирла дўст ҳамоҳанг ижодий анжуманда,
 Бу анжуманки гуллар бехор эрур чаманда:
 Таширф буюрди ҳамкасб дўстлар, уларга сардор —
 Мирзои Турсунзода — дўстга муҳаббатосор.
 Ун бешта зўр қаламкаш, сўз бобида забардаст,
 Ҳар бирлари хуш илҳом, ижодда мўътабар даст.
 Меҳмонимиз эрурлар санъатда андалиблар,
 Кўп соҳиби маҳорат, сўз бобида зарифлар.
 Мутриби жон ғизоси, мусиқи руҳпарвар,
 Раққосан фусункор, пуришва неча дилбар.
 Хонандалар ҳақида сўз борса якка-якка:
 Хонандаларнинг авжи доим кезар фалакда.
 Бу эрк саҳнасида неча таниқли ҳофиз,
 Тожиқнинг гулшанида булбул дейилса жоиз,
 Ўзбекка ҳам ёқимли куй ишлагучи борлар!
 Тожиқ элин ғурури бир неча бастакорлар.
 Кўпдир булар кетидан эргашувчи йингит-қиз,
 Юксакка интилишда, йўлларда қолдириб из.
 Шогирд бу йўлда саф-саф, олдинда неча устоз,
 Ҳар қайси элга манзур, хуш ҳислату хуш овоз.
 Еки рубобчи қизлар жўр бўлсалар рубобда,
 Мазмуни шира-шарбат, мизроби обу тобда.

* * *

Ҳар бир кишининг васфи дафтар бўлур, дароздир,
 Ун кун учун ёзилса ўн дoston — бу оздир.
 Меҳмонимиз эрурлар «Ирфон»чи неча ношир,
 Ойнаи жаҳон ҳам кинода кўп мубошир.
 Ҳурматли журналистлар, сизларга эҳтиромлар,
 Ҳар қанча бўлса оздир, айтсак ширин каломлар.
 Ўзбек элида зўр тўй: сиз дўстлар тўйингиз,
 Ўзбекнинг хонадони гўёки ўз уйингиз.
 Сизни кутар бутун халқ ҳар шаҳру ҳар районда,
 Қолхозда-ю заводда, фабрика бирла конда.
 Сизни кутиб, очиқдир ҳар маърифат қучоғи,
 Гуллар билан музайян ўзбекнинг барча боғи.
 Фарғона ҳам Бухоро, шаҳри азим — Самарқанд,
 Нону намак қўлида, хизмат учун камарбанд.
 Ҳам Андижон, Наманган, ҳам ул қадимий Хоразм,
 Соз соз этиб муғанний, шоирлари ёзиб назм.
 Сухбатлашишни истар эл, ҳамма қона-қона,

Куй куйлашиб, этиб базм шўхона, ошиқона.
Озод замон тарози, халқ унга икки палла,
Душанбе бирла Тошкент гўёки бир маҳалла.
Сиз бирла биз қариндош, ҳаттоки қуда-анда,
Тўйлар давом этсин ободу тинч Ватанда.
Тошкентга келса тожик шоир эмас мусофир,
Ўз шаҳридек қилур ҳис, Душанбе борса Собир.

* * *

Хуш келдингиз, азизу ҳурматли қон-қариндош,
Хуш келдингиз, демоқда бу элда кекса-ю ёш.
Хуш келдингиз, демоқда кенг сабза пахта майдон,
Хуш келдингиз, демоқда ҳар поку тоза виждон.
Хуш келдингиз, демоқда қошона-ю равоқлар,
Хуш келдингиз, демоқда илм манбаи — булоқлар.
Минг даста тақдим этсак, сизлар учун бу гул оз,
Чиқди чаман чекиб саф, бўлмоқ учун поёндоз.

1968

КЕЛУР

Меҳрибон, жонпарварим, ёнимга жононим келур,
Севгилим ҳолим сўраб, ёрий қадрдоним келур.
Айласам юз жонни қурбон оз эрур бир лутфига,
Хастандирманки гўё дори дармоним келур.
Лаб очиб сўз бошлаганда бахш этиб жисмимга жон,
Бўсаи лаъли лабидан оби ҳайвоним келур.
Оҳ ким, гоҳ ваъда бергай, келмагай қон юттириб,
Йўл кутардан... кўзларимдан ёш билан қоним... келур.
Хасталик юзланди жонимга, табибим беҳабар,
Келса гар ҳозиқ табибим: жисм аро жоним келур.
Андалибдирмен саҳарлар гунчалаб ёди билан,
Раҳм этиб ёнимга гоҳ ҳусни гулистоним келур.
Толеним бўлгил мададкоримки, чиқмай ёдидан,
Собиру, ёринг эшикдан йўқлаган оним келур.

1968

ҲАР ЛАҲЗА-ЛАҲЗА

Кўзимдир интизор ҳар лаҳза-лаҳза,
Кўнгил ҳам беқарор ҳар лаҳза-лаҳза.
Тилимда доимо номинг этиб ёд,
Соғинчим ошкор ҳар лаҳза-лаҳза.
Хаёлимни мудом ёнингга судрар,
Инону ихтиёр ҳар лаҳза-лаҳза.
Сенингсиз кеча-кундуз қоп-қоронғи,
Жаҳон ҳам менга тор ҳар лаҳза-лаҳза.
Кувимни, дилбарим, ҳижронга қўйдинг,
Утиб беэтибор ҳар лаҳза-лаҳза.
Яшармен ваъдаи васлингни ўйлаб,
Йўлинг пойларда ёр, ҳар лаҳза-лаҳза.
Отим Собир эди, сабрим тугалди,
Кетиб тандан мадор ҳар лаҳза-лаҳза.

1968

ХУШ ИЛҲОН ЭРТА-КЕЧ

Бу не бахтким, яхшилар кўнглимга меҳмон эрта-кеч,
Ким рақибу ким ёмон: бағри эрур қон эрта-кеч.
Яхшиларнинг меҳри жо дилда ёмоннинг ваҳми йўқ,
Яхшиларга ёндошиб сурмоққа даврон эрта-кеч.
Ёзганинг соз ёки носоз, эл анга берсин баҳо,
Шеърят майдонида урганда жавлон эрта-кеч.
Юзта доно бўлса оздир, битта нодон бўлса кўп,
Қасб эмиш нодон учун ёлғону бўҳтон эрта-кеч.
Назмнинг мушкуллигин албатта донишманд билур,
Оҳ ким, нодон билур бу ишни осон эрта-кеч.
Яхшилардан яхшилик ахтар, ёмондан тур нари,
Гар бўлишни истасанг мендан хуш илҳон эрта-кеч.
Қилма истеъдодни қурбон баҳрасиз ҳар ким учун,
Топ муҳаббат аҳлини, қил жонни қурбон эрта-кеч.
Гул экиб, гулшан тузиб яхши кишилар васфида,
Ялла-ю хиргойилаб, қил сайри бўстон эрта-кеч.
Эл ҳаёти манбаи шеърдирки Собирдек сенга,
Бир умр ёзсанг камаймас, ковласанг кон эрта-кеч.

1968

СУРСАНГИЗ, АҲБОБЛАР

Сўрсангиз аҳбоблар, пайдо-ю нопаддолигим,
Бўйла ҳолат боисидир ошиғи шайдолигим.
Бир кўриб шайдо бўлибдирмен кўзи шаҳлогаким,
Сеҳр ила сайд айлади кўнглим кўзи шаҳлолигим.
Базм аро тутди қадаҳ, юз ишва-ю ноз авжида,
Соғди бу ҳолатга ёри шўху базморолигим.
Лаб очиб аҳвол сўрди ул масиҳон замон,
Жон бағишлаб суҳбатидан, сўзлари маънолигим.
Бўлдилар бебаҳралар май бирла маст, мен васл ила,
Қайси тил бирла қилай ифшо бу хил танҳолигим.
Васл базмида кўриб, эй, муддаий, нодон дединг,
Вақт эмас, исбот учун, нодонлигим, донолигим.
Шомдан то эрта, Собир, куйласам булбул каби,
Тонг эмас, кўргузса ораз қомати раънолигим.

1968

ЕЙДИНГМИ, ЕР, ЗУЛФИНГ?

Тун бўлди анбарафшон, ёйдингми, ёр, зулфинг?
Силкинди қулфи райҳон, ёки, нигор, зулфинг.
Бўй тутди Хиндиқушни, маҳв этди эсу ҳушни,
Ё мушк баданли меҳмон, ё мушкбор зулфинг.
Орқангда икки соя, айлар қаддинг ҳимоя,
Бирга кезишда бўстон, бўйингча бор зулфинг.
Эсди насим чаманда, ишқ аҳли ухлаганда,
Ақлимми бу паришон, ё беқарор зулфинг.
Зулфинг ёзилди оқшом, жон сайдига бўлиб дом,
Сайёдми, шоми ҳижрон, ё бадхумор зулфинг.
Соч силкитиб, арозлаб, чал аста созни созлаб,
Жонлар ғизоси, жонон, ўйнашда тор зулфинг.
Ҳар ҳалқа-ҳалқа занжир, дафъи жунунга тадбир,
Собир дилида армон, Лайли узор зулфинг.

1968

ШАҲРИСАБЗГА САЛОМНОМА

Шеър билан берсам салом мен ғойиба, Шаҳрисабз,
Ол алик кўнглим учун, қилмай баҳона, Шаҳрисабз,
Бир бориш бўлса муяссар менга, дил армони шу:
Куйласам шеърлар ёзиб, мен қона-қона Шаҳрисабз.
Булбулинг бўлсам чаманзорингда тонглар сайр этиб,
Сайрасам гоҳ мадҳ ўқиб, гоҳ ошиқона, Шаҳрисабз.
Сабза ранг куйлак кийиб келганда айёми баҳор,
Қанчалар бўлдинг гўзал, гул ошиёна, Шаҳрисабз?..
Кўҳна Шаҳрисабз, аммо энди даврон кўзгуси,
Ҳам қадим, ҳам навқиронликдан нишона, Шаҳрисабз.
Неча ботир, неча фозил, неча шюирга бешик,
Янги авлодга мураббий ёки она Шаҳрисабз.
То бориб кезмай, нечук ҳам яхши мадҳингни тўқий?
Этма айб, бу ёзганим — шеърим миёна, Шаҳрисабз.
Кекса-ю ёшлар, азиз дўстлар, кўришсак, ҳаммамиз —
Сайр этиб, қўл ушлашиб, қилсак тарона, Шаҳрисабз.
Борса гар, Собир, умидим: ўз уйим ҳар хонадон,
Кўксини очгай кулиб ҳар дўсту хона Шаҳрисабз.

1969

ИСФАРА

Бир жўриш армон эди кўнгилда, жонон Исфара,
Кўрдиму кездим, ушалди, битди армон, Исфара,
Кимки кўрмабдир бориб, қилсин пушаймон, Исфара,
Бол этиб тавсиф номин шаккаристон Исфара,
Яъни ул бошдан-оёқ боғ бирла бўстон Исфара.

Мунча ҳам зебо яралмиш бу гулистони Эрам,
Шавқу завққа тўлдириб кўнглим қувончдан дам-бадам,
Ҳар нафасда шоду хуррамлик менга айлаб карам,
Ким эдим, ҳурмат кўриб, бўлдим азизу муҳтарам,
Бу ғазалхонни яна қилди ғазалхон, Исфара.

Тоғлари мағруру кўркам, боғлари созу сара,
Сабзазори беҳудуди барқ урган кенг дара,
Сув эмас, ўйнар ҳаёт сойида шўх-шўх шаршара,
Кўзларим ул ёнга боқса, шавқ дегай бул ён қара,
Термулиб тўймас кўзим ҳар ёнга ҳар он, Исфара.

Жилвагар, ҳар бир гўзалликда табиат санъати,
Эҳтимол, шу ермидир афсоналарнинг жаннати,
Рости, чин жаннат яратмиш одамизод меҳнати,
Пахтазору мевазоридан десам гар шуҳрати,
Тоғу тошлар рамзида қимматбаҳо кон — Исфара.

Қайси иқлимдан топилгай бу каби обу ҳаво,
Ҳар гиёҳиким мужаррабликда минг дардга даво,
Воруху Чоркўҳни кўрмасдан бўлибман мубтало,

Гар насиб бўлса, қилурмиз, сайр, бош етгунча то,
Ушлашиб қўл ёру дўст айларда жавлон Исфара.

Хор эди ўтмишда меҳнат аҳли, юрт эрди хароб,
Қўп келиб шоир Муқимий, хастаи пуриштироб,
Асли дил, аҳли фазилатнинг юрак-бағри кабоб,
Қон ютиб дўстлар учун, ичди «жигарлардан шароб»,
Тоғу дарё кунжида бўлган пинҳон Исфара.

Кўҳна қишлоқ ўрнида бир шарҳ кўрдим навқирон,
Давр илму ҳикматидан бу район муъжаз баён,
Хоҳ тожик, хоҳ ўзбек: бахтиёру комрон,
Бу замон булбулларига бетикан гул ошиён,
То жаҳон бордир сурар сурганча даврон Исфара.

Халқ демиш: «Бир кун есанг туз қайда, қирқ кун бер
салом».

Дўст дастурхони узра туз татиб, илгимда жом,
Ул кишиларким муҳаббат бирла айлаб дилни ром,
Икки қўл кўксиди, лутфан ҳар бири ширин калом,
Кўрсатиб тўрдан ўрин, қилганда меҳмон Исфара.

Хур замон! То мен ҳаёт, бир умр миннатдормен,
Бу шарафли касбила дўстларга дўстмен, ёрмен,
Йўқласанг ҳар ерда гар, лаббай дегаймен, бормен,
Андалиб Собир эрурмен, ошиғи гулзормен,
Юз келиб, минг сайрайин, хур Тожикистон — Исфара.

1969

СОАТЛАР ЧАҚИРИФИ...

Ёздан икки ой ўтиб, август ҳам охирлашди,
Ҳар кун офтоб иситиб, тушганча йўқ илиғи.
Сентябрь фурсат кутиб, август билан имлашди,
Лекин ҳали узоқда кузнинг совуқ «қилиғи...»

Шу ғанимат кунлардан фойдаланмоқ ташвиши —
Жонкуяр пахтакорнинг виждонига ҳавола.
Беш ойлаб меҳнат тўкиб, чала қолса ой иши,
Чанқаб қолиб пахтазор, гул ташласа, увол-а!..

Шоирман, аммо лекин, пахтазор менинг фаҳрим,
Пахта — барча ўзбекнинг ифтихори, гурури,
Ўт босган пахтазорни кўрганда келар қаҳрим,
Ишлов кўрган пахтазор дил қувончи, сурури!..

Йиғим-терим кунлари яқинлашар тобора,
Техника ремонт талаб, кенг пахтазор парварिश,
Биров кезса пахтазор, биров тўйга овора,
Аввал муҳим ишларни қилмай туриб сарбағиш!..

Тўй бўлсин, карнай чалсин йиғим-теримдан кейин,
Сув тилаб, «шарбат» тилаб, кўп карталар ташна, оч.
Фурсатни гар бей берсак: план тўлғазиш қийин,
Текис эмас, кўп пахта бир қаричу бир қулоч!..

Августнинг ҳар соати хирмон учун барака,
Ганимат ҳаволардан фойдаланар пайт айни,
«Тўй бор!..» деб, ташлаб кетманг, жон ука-ю, жон ака,
Улуғ тўйни унутиш яхши эмас, оғайни!..

Тўрт миллион бир юз мингнинг тақдири шу қўлларда,
Пешанадан тер тўкиб, парваришлаб ёз бўйи,
Ном чиқарган сиздир, сиз, гул ундириб чўлларда,
Изғирину ёмғирнинг бошланмай гуфтигўйи!..

Бордир бободехқоннинг ҳикмат тўла кўп сўзи,
Ҳикмат тўла бу сўзлар ҳар доимо кучида:
«Ким ерни алдаш истар, алдангани шу ўзи!..»
«Сен бол емоқчи бўлсанг, ариси чақса, чида!..»

Ёки: «Ёзга ноз қилма, меҳнатингни оз қилма,
Ёзда меҳнат оз қилсанг, кузда қаддинг ғоз қилма!..»
«Қорга ишинг қолдирма, сўнг ўзингни толдирма,
Фойдасиздир пушаймон, ноғорангни чолдирма!..»

Халқда яна бир сўз бор: «Ҳа, деган — туяга мадад»,
Ғайратингиз қамчиланг, кетди кўпи, қолди оз,
Донишмандлар қолдирган ҳикматли сўз беадад,
«Кузнинг бир кунидан қўрқ, кўкламнинг орқаси ёз!..»

Қайта-қайта эктирди, ёға бериб сел, жала,
Мардонавор енгдингиз ҳар табиий офатни.
Сувлар тошиб, кўп майдон бўлганида дабдала,
Сиз йўлини тўсдингиз, қўлдан бермай фурсатни.

Бу йил баҳор нам келиб, ер вақтида етилмай,
Ҳосил тўплаш вақтидан кечиккан ғўзалар кўп,
Баъзи жойларда унга ҳеч эътибор этилмай,
Парваришга кўз тутиб, ичиккан ғўзалар кўп!..

Сентябрь яқинлашиб, муҳим ишлар пайдар-пай,
Парваришнинг энг авжи, ҳосил тўплаш ривож.

«Зангори кема» ҳозир ҳар тўғрида бўлмай шай,
Кўнглингиз тўқ бўлмайди, қонмасдан эҳтиёжи!..

Марказком чақириғи — муҳим дастуриламал,
Жонажон партиянинг бу даъвати, бу хати —
Таълим бериб, ютуққа бошлаб борар ҳар маҳал,
Бу даъват: халқ даъвати, давлатимиз даъвати!

Куз ҳовлиқиб келмоқда, икки ҳафта ёз қолиб,
Шу саноқли кунлардан манфаатдор бўлмоққа,
«Оқ олтин»ни тўплашга **фурсат етиб, оз қолиб,**
Улуғ Ватан олдида «лаббай»га, «бор бўлмоққа!..»

1969

БАҲОРИМ ЁЗ КЕЛТИРДИ ТАҒИН

Қиш ўтиб, қайтиб баҳорим ёз келтирди тагин,
Боғ очиб гул гунчасин, пардоз келтирди тагин.
Гулшани ишқ ичра куйлаб то саҳар ёлғиз ёдим,
Андалиб жўр бўлгали овоз келтирди тагин.
Созсиз эрдим қўшиқ айтганда, боз аҳбоблар —
Сайри боғ айлаб баҳона, соз келтирди тагин.
Ёр кетган эрди ташлаб, ишва-ю ноз авжида,
Раҳми келди, луфт этиб, эъзоз келтирди тагин.
Сўрди аҳволим яна, боғ ичра қаддим ҳам кўриб,
Қоматим, ул сарви қаддим ғоз келтирди тагин.
Дўстдан келганда мактуб ҳар неча: оз дер эдим,
Кўп кўриб, мен ношукурга оз келтирди тагин.
Ёру дўстлардан йироқ, қолганда Собир беқанот,
Хушки, таклифномалар парвоз келтирди тагин.

1969

ОЧИҚ ҲАВО, МАРҲАБО...

Куз мавсумида қутлуғ, энг яхши ном ҳавохон,
Бўлсин фазо мусаффо ҳар субҳу шом, ҳавохон!
Чеҳрангни оч, кулимсиб оламга боқ шу дамлар,
Қизлар чиқиб, чекиб саф, берсин салом, ҳавохон!
Кўрсак губор юзингда, дармон қочиб, увишдик,
Бир неча кун томоғдан ўтмай таом, ҳавохон!
Қил ўзни сен сафарбар хирмону пахтазорга,
Ҳосил қолур ялангда, йўқ унда том, ҳавохон!
Оинадек жилолан хуршид зухури бирлан,
Эт нилгун самога дилларни ром, ҳавохон!
Эсса насим майинроқ: йўқ қаршилиқ, қуритгай,
Пишсин кўсак қуёшда, гар бўлса хом, ҳавохон!
Юбилей йил кўтармас, инжиқлигинг йиғиштир,
Бир ойгина исиброқ қилгил давом, ҳавохон!
Кўп пахтакор тилидан ёзди бу шеърни, Собир,
Бўл яхши, айнимай ҳеч, хуллас калом, ҳавохон!

1969

ҚУДРАТУ ДАРМОН ЮРАГИМДА...

Фошдир бу жаҳон сирлари, пинҳон юрагимда,
Қаҳрим тутақиб, ўртанадир жон юрагимда!
Тинч қўй мени, эй, фитна-фасод, дағдағабозлар,
Қўзғаб ғазабим, бошлама тўфон юрагимда!
Шоир кишиман, гул очадир тонг қўшиғимдан,
Булбулману минг васфи гулистон юрагимда!
Тинчлик сўрагай шеъру қўшиқ, тўқлигу шўхлик,
Қайнаб бу ҳаёт завқи ғазалхон юрагимда!
Кенгдир юрагим, ўз Ватанимдек шу қадар кенг,
Тинчлик тилаган соф ҳамма инсон юрагимда!
Кўп қилма ҳасад кенг юрагимга, гала ҳосид,
Тинч юр, куясан, чақнаса вулқон юрагимда!
Эвоҳ! Юрак сесканадир, сўз дема жангдан,
Жанг йилларининг доғларидан қон юрагимда!
Оқмиш жигарим, бир неча қурбон бера, ҳайҳот,
Минг-минг жигарим, сурати вайрон юрагимда!
Шу ғусса етар! Энди урушнинг уйи куйсин,
Тинчлик яшасин, кўп ҳали армон юрагимда!
Тинчлик — тилагим, чунки, Совет шоиридирман,
Собир, бу тилак қудрату дармон юрагимда!

1969

ҚҰЙМАГИН ҚҰЛДАН ҚАЛАМ...

Шўху руҳ афзо қўшиқларким, замон илҳомидир,
Хар қўшиқда зебу зийнат: яхшиларнинг номидир.
Минг қўшиқ камлик қилур Ширин, Дилоромлар учун,
Севгани минг-минг замон Фарҳодидир, Баҳромидир.
Чўлга гул тиккан шулардир, даштда боғ барпо қилиб,
Қаҳрамонлик бу замонда давр аҳли комидир.
Узга куч вайрон этолмас ору номус қалъасин,
Дилда маҳкам аҳду паймон — ишқ истехкомидир.
Куч берур, қудрат бағишлар элга осойишталик,
Эрксевар кенг бу жаҳон халқи бу ишга ҳомидир.
Куйласам, ер курраси бергай анга акси садо,
Авжларим меърежи афлок узра, осмон томидир.
Чекма раъд, эй, шум булут, даҳшат учун чақмоқ чақиб,
Кенг фазо турса мусаффо: кенг замин оромидир.
Собиро, тинчлик ҳамиша ғолибу халқлар омон,
Қўймагин қўлдан қаламни, шеър ёзиш айёмидир.

1969

МЕҲНАТ БИЛАН

Соатингдек умр чархи айланур суръат билан,
Айланиб кош, қайта келса ёшлигинг, фурсат билан.
Лек, ўтган умр учун чекмоққа афсус юўрин,
Шукур қилким, чекмадинг ғам бир дами ғурбат билан.
Ўз элу юртингда бўлмоқлик азизу мўътабар,
Қанча фахр этсанг ярашгай бу улур давлат билан.
Ёшлар базмини қўмсар бўлса кўнглинг, не ажаб,
Эсламоқ ёшликни хушдир, кекса тўрт улфат билан.
Йил ўтиб, бўлгач кумуш ранг бошдаги ҳар тола соч,
Шўхлар базмига кирмоқ мушкул ул суръат билан.
Кўз шафақ, юзда ажин, қомат — букик!.. Аммо кўнгил
Бир текис тепгай ҳамиша завқ билан, журъат билан.
Нозанин қизлар, қиё ташланг назар, кўнглим учун,
Эй, йигитлар, руҳ бағишланг бир ширин суҳбат билан.
Ёш эдик биз ҳам сизингдек, навқирону баркамол,
Вақт етиб, биздек бўлурсиз гал билан, навбат билан.
Шодмен ҳам бахтиёрмен, умрбод ободмен,
Доимо лаббайга ҳозирмен, тани сиҳҳат билан.
Собиро, ўксинма кексайдим дебон, мендек қувон,
Мен каби пирий бадавлатсен азиз меҳнат билан.

1969

ЧУҚҚИЛАР ҚУШИҒИ

Баланд хирмонимиз бу, кўкка етган бошимиздир бу,
Зафар ҳар йил, ҳамиша ажрамас йўлдошимиздир бу.
Дегайлар аҳду паймон, ору номус, ваъда-ю виждон:
Ҳақиқатда кўнгилга маҳраму сирдошимиздир бу.
Тўкилган тер эмас ҳар қатра: меҳнатдан дуру гавҳар,
Экилган ҳар чигит бир гавҳару дурфошимиздир бу.
Ёзиб, айтишга осон тўрт миллион тонна, тўрт юз минг:
Оғишмай сарҳисобда, баркамоллик ёшимиздир бу.
Оғирлик вазни-ю салмоғида куҳий Бадаҳшонким,
Тарози палласига кузда қўйган тошимиздир бу.
Замона «филсувор»и марди майдон Шоҳимардонлар:
Курашда ерга ҳаргиз тегмаган ёнбошимиздир бу.
Яқинлик маъниси шаҳр ила қишлоқдан топар таркиб,
Ва ё шеър шеvasида икки кўзу қошимиздир бу.
Баҳору, ёзу кузнинг меҳнати рамзида чин айём:
Улуғвор шону шуҳрат бу, азиз нон, ошимиздир бу.
Қуёшдан зарра, Собир, чашмадан бир томчи таърифинг:
Тянь-Шань тенг матонат, ғайрату бардошимиздир бу.

1970

АНДИЖОН ШЕВАСИ ТАЪРИФИДА

Қўшиқ ёзиш ҳунаримдир, қилиш тарона сўзинг,
Чунончи ёд қилишдир менга баҳона сўзинг,
Сўзингни шахди томар бўлса, шеър ширинлашадир,
Қўшилганида ғазалга Навоийёна сўзинг.
Йироқда қолсам агар, дард билан қулоқ соламен,
Фироқу ҳажр тўла у, Бобирона сўзинг.
Тилингда Нодиранинг назмидек назокат бор,
Ёқимли шевадаги она тилинг, она сўзинг.
Ғазал ипига тизай сатр аро дуру гавҳар,
Демайки гавҳар уни, балки дона-дона сўзинг.
Улуғ замон сабаби соф тилинг топиб равнақ,
Баланд мақом топиб шунчалар, миёна сўзинг.
Аё, фазилат эли, суҳбатинг соғинмишмен,
Қулоқ бериб эшитиб, яъни қона-қона сўзинг.
Езолса кошки эди сенга юз ғазал Собир,
Қўшишда Андижоним, шеърга моҳирона сўзинг.

1970

ДОҲИЙ ЛЕНИН, ҚАЛАМ ВА ҚУДРАТ

Узи оддий, ҳаёти камтарона,
Жиҳози содда, пок бир-икки хона,
Вале, мазмуни бой бир янги олам,
Шу уйда янги олам маъниси жам.
Терилган ҳар китоб гўё қуёшдек,
Сезар — кирса қуёш ҳам ўзни ёшдек.
Ёзилган ҳар асар бахт офтоби,
Башар бахтномаси, иқбол китоби.
Улади кечани тонгларга Ильич,
Суриштирмас эди: кундузми ё кеч.
Тўсолмай йўлини ғовлар, оловлар,
На сургун, на қамоқ, на кофтиковлар,
Қурашга бошлади, ҳам кўрсатиб йўл,
Шу йўлдан борди минг, миллион
қадоқ қўл,

Қурол ушлаб, кураш тобора ортиб,
Зулмни тахтдан тобутга тортиб,
Бориб қонли кураш тобора олға,
Қизарди қон билан ул кўҳна Волга.
Кўриб мағлубият сармоя аҳли,
Булут тарқаб, чекинди соя аҳли.
Қуёш таҳсин ўқиб бу инқилобга,
Қилич ҳам найзалар кирди ғилофга.
Қуроллар алмашиб болға, ўроққа,
Ғазаблар алмашиб завқ, иштиёққа.
Топишди, қўл тутишди ишчи-деҳқон,
Етишди эркка, тинч меҳнатга имкон.
• Ва лекин тинчимай Ленин ёзишдан,

Ҳаётни кўҳна дарддан қутқозишдан,
Анга малҳам қўйиб, бўлмоқ учун эм,
Ҳаётбахш ҳар китоб ленинча таълим —
Бўлиб одам дили андан мунаввар,
Бўлиб олам элига меҳри анвар,
Бу нурдан кенг жаҳон, меҳнаткаш
инсон.

Бўлишда баҳраманд, сурмоққа даврон,
Қишанни парчалаб, занжирни узди,
Ҳаётга йўл топиб, ғовларни бузди,
Кезиб диллар аро эрк муддаоси,
Қоронғига зиё Ленин даҳоси.

1970

ҚАЛАМ ДЕБОЧАСИ

Қалам ожиз эмас, бил, эй, қаламкаш,
Анга узринг баён қил, эй, қаламкаш.
Қўлингда бу қалам бор: қанча ёзгин,
Қоғоз майдонига сиққанча ёзгин,
Оқар шўх чашмаларни қил сиёҳдон,
Қаламга тил бериб, сўзга бериб жон.
Қаламни мақсадинг устида юргиз,
Кўнгилга тукканинг шеърингдан кўргиз.
Ярат, ёз эрта-кеч, ленинча ишда,
Бутун ёзганларинг халққа бағишла!..
Бериб Ленин қаламда бизга таълим,
Қаламга ҳар тафаккур бўлди таслим.
Қаламсиз, дилдаги мушкул ечилмай,
Қаламсиз, муддао олдинга жилмай,
Қитоблар шу қаламдан бўлди бунёд,
Уқиб, эъзозлади авлод-авлод.
Қалам Ленин билан тунларда бедор,
Ёзиб эрк-мадҳини, бўлди улуғвор.
Шу боисдан унинг номи қаламдир,
Қаламликда азизу муҳтарамдир.
Қаламдан келди инсонга шараф-шон,
Қалам ушлаб, бани одам саводхон.
Яшар ким бекитоб, қоғоз, қаламсиз:
Утар гўё ҳаёти ғорда шамсиз!
Қалам таърифининг йўқ интиҳоси,
Қалам қалбига жой Ленин даҳоси!

1970

МУҲАББАТ НУРИ ВА ОЛАМ

Гар ишқ бўлмас эди, не қизиқ

эди олам,

На унда нурдан асар, на илиқ эди олам.
Жаҳонни тор қилишиб диллари зимистонлар,
Муҳаббат аҳли учун тору зиқ эди олам.
Бу ишқ партавидан нур олиб, ёришди жаҳон,
Яшашга серхатару қўрққулиқ эди олам.
Севишда ўз Ватанин, куйлади муҳаббатини,
Алар билан қўшилиб, қайғулиқ эди олам.
Жаҳонда ишқ яшади, зеб бўлиб ҳаётларга,
Гул очди ишқ чамани, то сўлиқ эди олам.
Яратди янги жаҳон, ишқибозу бунёдкор,
Саводи йўқ кишидек қуп-қуруқ эди олам.
Жаҳонда меҳнат эли бош кўтарди, нур
қидириб,
Ёришди тонги, қуёшдан тўсиқ эди олам.
Қоронғиликни қувиб бу менинг улуғ Ватаним,
Зулмни енгди! Зулмга тўлиқ эди олам.

1970

САМИМИЙ СЕВГИ ТАРАННУМИ

Менинг ул севгилим ўз севгисин зинҳор сездирмас,
Десам дил ҳасратин, ул дилрабо бир сўз дегиздирмас.
Гаҳи ҳолимни сўрса, пайт топиб: филжумла кўнглим тўқ,
Фироқида мени қон қақшатиб, бағримни эздирмас.
Бериб васл ваъдасин, бу чошнадан комим ширин айлар,
Шу боисдан менга ҳижрони ваҳми ғам егиздирмас.
Уқиб кўп ёр ила ағёр базмини, эдим ҳайрон,
Шукурким, севгилим ағёри илгин ушлагиздирмас.
Ширин суҳбат учун муштоғидирмен! Бу қувончликим,
Тағофил қилса ҳам, лекин мени кўйида кездирмас.
Безар, гар бўлса ошиқ бул ҳавас, бу йўлни тарк айлар,
Машаққатли бу йўл чорлар мени тобора бездирмас.
Дегил, давр ҳурмат ёри вафодорингга минг раҳмат,
Вафосизлик ҳақида, Собиро, ул ўйлагиздирмас,

1970

ТОШДУ СТУДЕНТЛАРИ ОРАСИДА

Қўл беришиб, сўрашдилар кеча ширин забонларим,
Гул беришиб, ўрашдилар бир неча меҳрибонларим.
Қўлларида китоб билан, йўлларида шитоб билан,
Йўллари оқ давомчилар, соҳиби хур давронларим.
Жилмайишиб, салом этиб, иззату эҳтиром этиб,
Қирди дилимга ҳар бири ҳурмат ила, бу жонларим,
Ёшлигингиз баҳор дедим, қоматингиз чинор дедим,
Сўзларидан асал томиб, юзлари арғувонларим.
Шону шарафли карвон, интилишлар баланд томон,
Йўлда буларга бош эгар тоғлариму довонларим.
Бирлари давр шоири, бирлари илм моҳири,
Бирлари фан жавоҳири, боши кўзи омонларим,
Бир ғазалим ўқишди ёд, завқ ила шавқ бўлиб зиёд,
Рост бу! Умрга тенг десанг, Собир агар, бу онларим!

1970

ЁШЛИҚКА МУРОЖААТ

Бос йўлни бир маромда, шошма, адашма, ёшлик,
Шошсанг адаштирар йўл, албатта, шошма, ёшлик.
Шўх бўл, олов юрак бўл, ёшликнинг ҳусни ортсин,
Мағрурланиб ва лекин, ҳаддингдан ошма, ёшлик.
Дарёча ўшқириб оқ, денгиз мисоли ҳайқир,
Шу нисбатинг кифоя, атрофга тошма, ёшлик.
Ўт бўл, алангалангин, куйдир тўсиқни йўлда,
Учма, ўчишни билма, хасдек туташма, ёшлик.
Ишқ ўйна соф юракдан, сев эл билан Ватанни,
Дуч келса йўлдан агёр; қўрқма, бўшашма, ёшлик.
Кенг бўл жаҳон каби сен, дилга жаҳонни жойла,
Олтинни бир тепиб ўт, дунё талашма, ёшлик.
Кексайганида, Собир, ёшликнинг қадри ўтди,
Қилгай анга узоқдан нозу карашма ёшлик.

1970

МЕНГА ҚОЛДИРГАНЛАРИ...

Ёр кетди йироқ, аҳд ила паймонлари қолди,
Жонга қадалиб наштари мужгонлари қолди.
Умринг бўйи мен ёри вафодор бўламан деб,
Қолдим ўзим ул сўзи ёлғонлари қолди.
Ёр ила кетиб базми висол тонглари бирга,
Мен ила фироқ тунлари, ҳижронлари қолди.
Ул сарв қадим кетди чамандан, изи қолди,
Андоқки, анинг боғда хиромонлари қолди.
Хуршидвашим ботди, жамолини ёшурди,
Мен ошиғига тийра шабистонлари қолди.
Армонсиз эдим ёр ила, эвоҳ, бу на ҳолким,
Қўнглимда тўла ҳасрату армонлари қолди.
Ишқимни қилиб ёр кетар вақтида ифшо,
Дилда ёшурун ваъдаи пинҳонлари қолди.
Аҳдига вафо қилмади ул шўх дема, Собир,
Қайтиб келади, давр ила давронлари қолди.

1971.

МАРКАЗИЙ ФАРҒОНА ҚУШИҒИ

Чехра очди Марказий Фарғонамиз,
Қувди чўлни мардимиз, фарзонамиз.
Бўлди янтоғзоримиз боғу чаман,
Тўти... булбул, қумрилар ҳамхонамиз.
Минг асрли кўҳна қумзор воҳалар —
Урни майдон янги «олтин зона»миз.
Катта Фарғона Каналдан сув ичиб,
Яшнади чўл, унда мўл дурдонамиз.
Қақраган дашт ўрни кетсиз пахтазор,
Ҳар тунида беҳисобдир шонамиз.
Гул узиб гулзоримиздан, яйрашар —
Енимизда гулжамол жононамиз.
Росту чинга айланиб меҳнат билан,
Бахт ҳақида тинглаган афсонамиз.
Янги олам, янги давр ишқи билан
Офтоб чиқмай туриб уйғонамиз.
Ёз қўшиқлар, бизга, Собир, бир келиб,
Бирга ёдлаб, бирга кўйлаб, қонамиз.

1971

СОЧИ ОҚАРГАНЛАР МУТОЙИБАСИ

Тарамоқ мен тиласам сочим: ҳазар этди тароқ,
Чунки дил акси тушиб, бўлган эди сочларим оқ.
Кўнгил оқ она сути сингари илк йўргакдан,
Ана шу сут каби покиза кўнгил шеърга булоқ.
Ешлар, сочларимиз оқлиғидан кулманглар,
Киши оқ йўл тилагай, гар сафари бўлса йироқ.
Етмадик биз қора соч қадрига, сиз энди етинг,
Йил ўтар йилни қувиб, «тўхта»га солмайди қулоқ.
Уқисам пок муҳаббат ҳақида: кулди биров,
Баҳрасиз елка қисиб баҳра эли қилса сўроқ.
Тиласанг гар тушуниш тоза муҳаббат сирини:
Бери кел! Истамасанг ишқдан узоқ ерга улоқ!
Бўлмаса ишқ агар қалбида ҳар одамнинг:
Ва на завқ унда, ва на фазлу шуур... Дашт каби қоқ.
«Лутф»ни таржимада «қаҳр» ёзиб бир ножинс,
«Васл»нинг маънисини шарҳ қилур «ҳажру фироқ».
Зоҳиран бошда қиров, ишқ шарарим дилда тўла,
Ташидан берма баҳо, ичкарига бир қара, боқ.
Баҳрасизларни қувиш мақсадида, эй Собир,
Гоҳ қалам тебратасан, гоҳ тутиб қўлга таёқ.

1971

МЕН ШУЛАРГА ОШИҚМАН

Шеър ошиғиман, қалб ила суҳбат чекадирман,
Тун-кечаларим тонгга улаб, хат чекадирман.
Куй ошиғиман, сизда қулогим кеча-кундуз,
Куй тингламаган чоғда қудрат чекадирман.
Кўз ошиғиман, ташла нигоҳ, эй, қуралайлар,
Боқ деб, ялиниб, лутфу мурувват чекадирман.
Гул ошиғиман, булбулидирман шу чаманнинг,
Куйлашда газал, васфи муҳаббат чекадирман.
Тонг ошиғиман, тун бўйи пойлаб уни, бедор,
То субҳ фироқида машаққат чекадирман.
Хусн ошиғиман, лек гўзаллар буни сезмас,
Дил дафтарига нақш эта, сурат чекадирман.
Нур ошиғиман, у ила кўнглим уйи равшан,
Мадҳини ёзиб назм ила қудрат чекадирман.
Умр ошиғиман, мен кабилар кўп бу жаҳонда,
Кўрмоққа умр, жаҳд ила журъат чекадирман.
Кўксимга қўйиб икки қўлим, этгали таъзим,
Собир каби эл-юртима ҳурмат чекадирман.

1971

ШОД АЙЛАЙИН, ДУСТЛАР

Соғайдим, хаста эрдим! Сизни мен шод айлайин,
дўстлар,
Давом айлаб ёзишда, янги ижод айлайин, дўстлар.
Соғинмоқликда сизни эрта-кеч, кўнглим эди вайрон,
Бузилган бу дилим сиз бирла обод айлайин, дўстлар.
Қилиб шеъримда тасвир гуллаган хур Ўзбекистоним,
Гўзаллик нақшида мен ўзни Беҳзод айлайин, дўстлар.
Бориб кўрмоқ учун йўқ танда дармоним, иложсизман,
Муборак номингизни дам-бадам ёд айлайин, дўстлар.
Тузиб шеър базмини мен қайта сиз бирла, умидим шу,
Висол айёмидир, ҳижронни барбод айлайин, дўстлар,
Физи руҳ олиб суҳбатнишин ширин каломлардан,
Қаламда тоғ қазиб, касбимни Фарҳод айлайин, дўстлар.
Бўлиб шоғирд мудом устоз шоирларга мен — Собир,
Ўзимни ёш разалхонларга устод айлайин, дўстлар.

1971

ФАСЛЛАР ВА БОҒЛАР

Тўрт фасл ўтар, тўртида зебо ясанар боғ,
Ҳар қайсисида ўзгача, аъло ясанар боғ.
Бошида ҳарир, тўйда желинчак, эгилиб шох,
Қиш кунлари ҳам кўкси мусаффо ясанар боғ.
Келганда баҳор: касб этиб боққа тароват,
Бўйлар таратиб ялпизу раъно, ясанар боғ.
Шафтоли кийиб пушти либос, ҳаммадан олдин,
Кўзларни қилиб ўзига шайдо, ясанар боғ.
Шохларга қўниб, ялла қилур сайроқи қушлар,
Мусичагача булбули гўё ясанар боғ.
Ёз аста кирар, боққа гўзаллик қўшаман деб,
Гулзор безаниб, сайру томошо, ясанар боғ.
Шоҳсупада ёз базми гуриллаб, чалишиб соз,
Гоҳ аския-ю, тоҳида ялло, ясанар боғ.
Куз ҳам кирадир ширину шарбат қила тортиқ,
Боғбонга ўқиб барча тасанно, ясанар боғ.
Анжиру анор, олма-ю олув етилиб, оҳ,
Баргларга томиб болу мураббо, ясанар боғ.
Қайтиб яна қиш... Лек унинг нашъаси ўзга,
Гулсиз, кишисиз бир ўзи танҳо, ясанар боғ.
Қордан чўчима, ёзнинг умиди ила Собир,
Қордан унадир сув тўла дарё, ясанар боғ.

1971

ҚИШНИНГ БАҲОРИ БОР ЭМИШ

Соч оқарди ёш ўтиб, дерларки, фасли қор эмиш,
Ёғмаса гар қор, қишнинг қишлиги бекор эмиш.
Ундиришда қишда гул, гўёки шеър боғбониким,
Доимо ақлу заковат у билан ҳамкор эмиш.
Донаи маъно сочиб деҳқон, қоғоз майдонига,
Мен каби бир мижжа қоқмай, тунлари бедор эмиш.
Ҳар ҳунарнинг гашти бўлгандек, машаққат заҳмати,
Роҳат истар бўлса, олдин тер тўкиш даркор эмиш.
Кўз билан кўнгил агар тор бўлса сиғмас зарра ғам,
Ким бу дарднинг мубталосидир: жаҳон ҳам тор эмиш.
Билмаса ким қадру қиймат нелигин, беқадр ўтар,
Барчани ағёр билганнинг ўзи ағёр эмиш.
Собиро, бас қил насиҳатгўйлигинг, ёз шўх қўшиқ,
Қайтадан ҳар бир зимистоннинг баҳори бор эмиш.

1972

МАВЛОНО ЧАРХИЙ ТАЪРИФЛАРИДА

Фарғонадир намоён сўзланса номи Чархий,
Хурматланур ҳамиша, дил эҳтироми Чархий.
Тўпланса гар Қўқонда беш-ўнта хуш фазилат,
Шу анжуманнинг ўлгай ширин каломи Чархий.
Ким истаса Муқимий, гар музей ҳужрасидан,
Тургай муқим шу ерда шоир давоми Чархий.
Ижоди шўху енгил, халқчиллиги яна боп,
Сўздан ясаб мураббо, шеърнинг қиёми Чархий.
Яшнарда Чархий бордир: қутлуғ азиз бу даргоҳ,
Озода, шоирона, соҳиб кироми Чархий.
Ҳаттотлиги эл ичра манзуру таъби нозик,
Мактуби қисқа, пухта йўқ жумла хоми Чархий.
Ош қилса йўрғалатгай, капгир ҳамиша қўлда,
Ўз шеъридек шириндир қилган таоми Чархий.
Ҳарким қидирса топгай, билмайдиган киши йўқ.
Адреслари: Қўқонда, кўча Низомий, Чархий.
Ҳажвийга уста, лекин оз ёзди сўнгги йиллар,
Пайсалга тушди аста бу интизоми Чархий.
Айлар хумор ғазалхон дўстларни, шеър юбормай,
Конверт очилса чиққай шеърсиз саломи Чархий.
Ёзилса ҳам ғазал оз, умри дароз тилаймиз,
Собир учун керакдир соғлиқ паёми — Чархий.

1972

ЭРТА-КЕЧ

Юзу зулфингни хаёли бирла дилдор эрта-кеч,
Гоҳ ёруғдир, гоҳ қоронғидир фусункор эрта-кеч,
Гоҳи лутфингдан эрур субҳ, гоҳ қаҳрингдан бу шом,
Васл уммиди саломат, ҳажри бемор эрта-кеч.
Айланиб бошингда хуршид, бўлди садқанг кўкда ой,
Оҳ, йўл бермас менга бу икки ағёр эрта-кеч.
Бир кўриш шавқида ҳуснинг, тунларим қилдим саҳар,
Кокилинг ўйлаб саҳарлар тун бўлур ёр эрта-кеч.
Эй, суманбар, илтифот этгилки, ўтган йилларим,
Мушкин анбар ахтариб кезмоқда бозор эрта-кеч.
Қундузи — гул юз ғами, тун бўлса зулфинг қайғуси.
Ўтказиб, не чораким, такрор-такрор эрта-кеч.
Бўлмади кўрмоқ муяссар, Собиро, юзу зулф,
Ёшурурдан пардаи сир ичра маккор эрта-кеч.

1972

ҚУШИҚЛАР ТАРИҚАСИДА ҚУШ ҚАСИДА

Бизга майиноб тут, соқийи жононимиз,
Бошла қўшиқ авжидан, ҳофизи хушхонимиз,
Тўпланишиб ёру дўст, йилни кутар онимиз,
Хайрлашиб эски йил — эски қадрдонимиз,
Тухфа қилиб қолдириб шуҳратимиз-шонимиз.
Меҳнатимиз ёнма-ён,
Роҳатимиз ёнма-ён.
Бирлигимиз сир эмас,
Аҳли жаҳонга аён.
Қатта Қурант соати урди ўн иккига жом,
Шеър ўқи тўхтамай, шоири ширин калом,
Қирди эшикдан кулиб, кўксида қўл: ассалом,
Яъни, муборак қадам севгили меҳмонимиз,
Дил тўла зўр эҳтиром қўлда тузу нонимиз.
Уй тўридан олди жой,
Хонага қўшди чирой,
Маънига бой янги йил,
Янги зафардан нишон.
Йилда келур янги йил, лекин бу йил бошқароқ,
Ўлка каби бағри кенг, қор бамисол кўнгли оқ,
Яхши ўтиб эски йил, янги бу йил яхшироқ,
Янги уфқлар сари аҳд ила паймонимиз,
Енига беш юз қўшиб, тўрт ярим миллионимиз.
Мартда баҳор бошланур,
Ерга уруғ ташланур,
Боғни безатмоқ учун
Боғда кезар боғбон.
Шонли съезд белгилаб, эрта, ёруғ тонгимиз,

Тўй кечида қаҳқаҳа, иш кунида бонгимиз,
Шонли Директивадан руҳланиб онгимиз,
Янги, буюк режалар қудрату дармонимиз,
Чўлу биёбон эмас, боғ ила майдонимиз.
Техника парвоз этиб,
Қўл ишини оз этиб,
Ишнинг оғир кунлари
Қолхоз ошар ўн довон.
Йўлдаги беш «паҳлавон» биттасидир янги йил,
Катта, гигантлар учун янги бу йиллар кафил,
Партияга эргашиб қўйди қадам халқ дадил,
Йилдагидан йил оша, ошди фаровонимиз,
Ғам емагай халқимиз, деб «ошимиз», «нонимиз».
Меҳнат ўзи — бахт ўзи,
Партия ҳам халқ сўзи,
Кулди ғаройиб ҳаёт,
Келди ажойиб замон.
Янги ҳаёт бошладик партиямиз бош бўлиб,
Янги ҳаёт шавқида чолларимиз ёш бўлиб,
Бир-бирига кўз бўлиб, бир-бирига қош бўлиб,
Тўлди йигит-қиз билан ишда икки ёнимиз,
Бўлса Ватан гар тана, шу тананинг жонимиз.
Қайғу-аламдан йироқ.
Барчада зўр иштиёқ,
Миллати қатъи назар,
Халқ бари дўст, жонажон.
Ишчи йигит олиму қўшчи йигит агроном,
Янги ҳаёт дошида қайнади кўп, пишди хом,
Ажради меҳнат билан, кимки ҳалол, қим ҳаром,
Қад кўтариб минг бино, қолмади вайронимиз,
Тоғ ошару қир ошар йўлдаги карвонимиз.
Ҳар куни юз хушхабар,
Бир-биридан мўътабар.
Мўъжизалар кетма-кет,
Халққа бўлур армуғон.
Йўлда «Ўроқ-Болға»миз дуч келишиб, юзлашиб,
Техника, фан ҳақида йўл-йўлакай сўзлашиб,
Бир-бирига ҳар икков куту мадад кўзлашиб,
Деб, суянар тоғимиз — давлати арконимиз,
Давр билан ҳамнафас ишчи-ю, деҳқонимиз.
Халқ қизу ўғлонлари,
Давр чироғбонлари,
Фанни эгаллаб букун,

Эрта берур имтиҳон.
Қарши қилиб қаршилиқ, чўлу биёбон, десак,
Қулди секин, жилмайиб, боғу хиёбон, десак,
Урди баланд қаҳқаҳа, пахтага майдон, десак:
Ташна ўтиб асрлар Қарши — биёбонимиз,
Келгуси ўктам шаҳар, бўлгуси майдонимиз,
Кенг ёйилиб ихтиро,
Берди кўнгилга жило.
Янгича ҳар кашфиёт:
Қорхона жисмида жон.
Минглари иш қолиби, ўз ишида қаҳрамон,
Минглари қурмоқда ГЭС, минглари очмоқда қон,
Бир чиқу яйловни кўр, бир неча миллион ғўнон,
Кўчма ўтов устида ҳилпира, алвонимиз,
Қайтди съезддан кеча чўл сари чўпонимиз.
Сўз сенга, эй, Янги йил,
Яхши сўзингни дегил,
Сен ила биз то шу дам,
Бизни қувонтир, қувон!
Эрта чиқиб, биз билан бирга кезу сол назар,
Халқ қўли гул эрур, ҳам ери — тупроғи зар,
Таърифу тавсифини Собир этар мухтасар,
Бизга майиқоб тут, соқийи жононимиз,
Бошла қўшиқ авжидан, ҳофизини хушхонимиз,
Йилни кутар онимиз,
Қолмасин армонимиз!

1972

БИР САҲИФА

Сайр қилдик бирга, кездик олмазор боғинггача,
Оразингдек арғувон товланди япроғинггача.
Сеҳр ила кўнглим асир этган фақат бир сен эмас,
Шарқироқ, шўх сойингу осмонўлар тоғинггача.
Билмадим, қишлоқларинг оҳанрабоси бормикин?
Кетгали қўймас мени ҳаттоки қишлоғинггача.
Гул бўлиб ўтди кўзимдан боғу гулзоринг демай,
Сен билан ўтган дамим ҳар шўра, янтоғинггача.
Бер ижозат, дилрабо, шеърдан атир гуллар қадай,
Ғунча очсин ҳар уват майдонда, қирғоғинггача.
Қил қўшиқ ёзганларим шаънингга, янграб бир умр,
Навқирон, ёш йилларингдан... кексалик чоғинггача.
Ошиғи шайдолигимдан қўрқма, бу касбдир менга,
Яхшироқ билсин мени ҳар дўсту ўртоғинггача.
Қўл узатсам юз буриб, кетдинг йироқ! Истар эдим
Кўзга суртсам, шу чевар қўлларни бармоғинггача.
Донг таратдинг пахта майдонида меҳнаткаш жувон,
Шеърга солдим юзи ширдоғ, сўзи қаймоғинггача.
Этма тарк, Собир, кезишда пахтазорлар гаштини,
Ҳар чигит ердан униб, етгунча белбоғинггача.

1972

БУЮК ТАЪЛИМОТ

Топди ким ўз бахтини юз аср тилсимотидан,
Ким мушарраф бўлди иқболига инсон зотидан!
Бахтни истаб қаҳрамонлар келди аждарҳога дуч,
Қолмади номи нишони қаҳрамонлик отидан!
Ким ўқибдир «сураи бахт»ни варақлаб кўп аср,
Мўътабар «Қуръон»дану, «Инжил»дану «Таврот»идан!
«Бандаи осий» га лиммо-лим ибодатхоналар,
Нолалар кўк сори ўрлар гўшаи зулмотидан!
«Ер худосиман!» деди халқларни қулликка солиб,
Қўрқди «Азроил» олишга жонни, зулм Шаддотидан!
Ўтди шоирлар жаҳондан бахт номин ёр атаб,
Ютди қон ҳам ерга тушди ҳомаси даввотидан!
Берди жон Мирзо Улугбек хира фонус остида,
Бўлмади кўнгли ёруғ афлок кашфиётидан!
Сепди дон деҳқон ерига, бахт сўраб, хирмон сўраб,
Олди пуч ҳосил йиғилган кузги маҳсулотидан!
Бир кўриб Ширин жамолин Қўҳқан ойинада,
Сўнг ўзин занжирда кўрди шум замон миръотидан!
Дарбадар кезди жаҳонни илму фан ошиқлари,
Эскилик жунбушга келди, янгилик исботидан!
Сочди Октябрь қуёши бахту иқбол нурини,
Топди бахт озод инсон касбу машғулотидан.
Бахтиёрликдан бериб дарс бизга Ленин доҳимиз,
Ўрганиб, шеър ёзди Собир доҳий таълимотидан.

1972

МАВЛОНО ҲАБИБИЙ

Ғазалхон уста, мавлоно Ҳабибий,
Шириндир суҳбати, доно Ҳабибий.
Қўшиқ ёзмоқ билан кўпларга устоз,
Йиғинга тушса, базм аро Ҳабибий.
Ёши саксондан ошган бу табаррук
Қаламни қўймагай асло, Ҳабибий.
Неча ёшларга йўл бошлаб, ғазални
Неча ёшдек қилур ижро, Ҳабибий.
Туну кун бўлса концерт радиода,
Беш-ўн бор айтилуր ҳатто, Ҳабибий.
Ҳабибийсиз ўтар бўлганда суҳбат,
Қизишмас келмагунча то Ҳабибий.
Замонни куйлагай доим улуғлаб,
Қўйиб меҳнатни энг аъло, Ҳабибий.
Олиб ҳар янгиликдан янги илҳом,
Эмас ижодда бепарво Ҳабибий.
Эрур ҳушёру зийрак ҳар томондан,
Ғазилатда яна зукко Ҳабибий.
Бу саксоннинг қўшимча саксони бор,
Инонинг хоҳ, инонманг хоҳ, Ҳабибий,
Дегай Собир қафи кўп ёру дўстлар:
Бўлинг соғу омон, домло Ҳабибий!

1972

ЁР У ҚИМ, ЧИН ЁР ЭМИШ

Ёр у ким, чин ёр эмиш: ул ишқни хор этмас эмиш,
Сир тутиб чин севгисин, ҳеч ошкор этмас эмиш.
Ёрким, чин ёр эмас: юз нозу истиғно билан,
Севгининг маъносига ҳеч эътибор этмас эмиш,
Ёр у ким, чин ёр эмиш: турганча ўз паймонида,
Бир умр ул ўзга ёрни ихтиёр этмас эмиш.
Ёрким, чин ёр эмас: ўз уйида бегонадек,
Қиш қилиб ёри ҳаётини, баҳор этмас эмиш.
Ёр у ким чин ёр эмиш: кўнгли тўла ёрга вафо,
Алданиб, бир дам дилини беқарор этмас эмиш.
Ёрким, чин ёр эмас: ўз ҳуснига қўймиш бино,
Кўз сузишдан ўзгаларга зарра ор этмас эмиш.
Ёр у ким, чин ёр эмиш: озга қаноат, кўпга шод,
Ўзгалар олдида ёрни шармисор этмас эмиш.
Ёрким, чин ёр эмас: сассиқ сўзу аччиқ забон,
Ошни ширин, уйни доим мушкибор этмас эмиш.
Ёр у ким, чин ёр эмиш: озода, пок, ширин калом,
Хуш фазилатликда эрни бадхумор этмас эмиш.
Сақлагин, Собир, ўзингни аҳди ёлгон ёрдан,
То пулинг бор: ёр, пулсизликда ёр этмас эмиш.

1972

ҚУЕШГА ИЛТИМОСИМИЗ

Чиқ, эй, хуршид! Нурингдан бу еринг жисмига жон еткиз,
Еғиб қор, тегди кўнгилга эрит, қишга зиён еткиз.
Қишу қор манфаатлидир, вале, бу озу соз бўлсин,
Булутларни қувиб кўкдан, мусаффо осмон еткиз.
Кўринсин сабзалар ерда, ариқларда оқиб сувлар,
Бериб музларга тез барҳам, илиқ «оби равон» еткиз.
Еғишда оби найсонлар, ювиб қиш доғини дилдан,
Баҳор айёмидан биз бадхурморларга нишон еткиз...
Қизил гул ғунча тугсин, ҳам ёзиб баргини гулсафсар,
Дарахтлар шохини гулдан безаб, минг арғувон еткиз.
Яқиндир фасли боғ, ҳар тонг чаманда булбул овози,
Қилиб минг ғунчани хандон, тикансиз ошиён еткиз.
Ҳарорат касб этиб ҳар дилда, эй, офтоби оламтоб,
Иситгин тобишингда мартни, фасли навқирон еткиз.
Очилсин қирда лола, боғда гул, кўнгилда хуш илҳом,
Тўзит эски қишингни, яшнаган янги жаҳон еткиз.
Не ҳад шоирда, Собир, офтобга илтимос қилмоқ,
Билиб бурчинг ўзинг шеърингда таърифи замон еткиз.

1972

ОФТОБ ДУСТИМИЗГА ХИТОБ

Йиртиб булутни, кўкдан кўрсат юзинг, қуёшим,
Тиндир кўзни ҳар тонг осмонга кўп қарошим!
Сен эрта тонг кўринсанг, бир даста гул қўлимда,
Сузса булут фалакда: отмоққа қўлда тошим!
Боғлаб этак белимга, колхозда мен ҳашарчи,
Ёмғир ёғиб теролмай, ерга эгилди бошим!
Кўр! Пахта кўп! Ва лекин имкони йўқ теришга,
Виждон азоби бирлан чимирилмасинми қошим?
Чиқ ҳар куни, азизим, кўнглимни равшан айлаб,
То термасам, ётишдан бефойда кун саношим!
Зиқ вақту пахта нозик, намгарчиликни севмас,
Ҳар кеч планни ўйлаб, бўғзимда қолди ошим!
Нобуд бўлмасин, деб мисқол бу «оқ олтин»,
Бурчим — уни авайлаш, меҳрим қўйиб қарошим!
Олам «сушилкаси» сен эй, офтоб, яқин кел,
Тафтинг билан, ажаб йўқ қайнаб кетишга дошим!
Кун жилмаярмикин деб, икки кўзим самода,
Ошиқлигимда, Собир, олтмишдан ошди ёшим!..

1972

СЕВГИДА ҲАМ СЕВГИ БОР

Ошиғу шайдолигим, эй, хур Ватан, асрор эмас,
Сенга ким ошиқ эмас, бўлса, ўзи ҳам бор эмас.
Дафъатан роҳатни кўзлар ким: уни ошиқ демам,
Чекса заҳмат лаҳзаи ул шоду миннатдор эмас.
Бемашаққат ким етибдир манзили мақсудга,
Йўл гаҳи боғ, гаҳ қиру тоғ! Яъни бир меъёр эмас.
Ким Ватанни севса, севсин дашту саҳросини ҳам,
Демасин ул «гул узишга ҳамма ер гулзор эмас?..»
Гулни севган ҳар киши бўлсин Ватаннинг булбули,
«Қарқуноқ»лар давр бўстони учун даркор эмас.
Ҳур Ватаннинг ишқи жон—қалблар омону барҳаёт,
Ҳеч ошиқ бу замонда ҳажр ила бемор эмас.
Қанча ошиқ бўлса, Собир, бир-бирига ёру дўст,
Беадад дўстлар орасида бири ағёр эмас.

1972

«ЗАНГОРИ ЭКРАН»ДА

Аёндир бизга ҳар кеч кенг жаҳон асрори экранда,
Ватанда бўлса не-не янгиликлар бори экранда.
Улуғвор, катта ишлар мужда — хуш ахбори экранда.
Соғинтирган кишилар суҳбати дийдори экранда,
Билимдон, нуқтадонларнинг шакаргуфтори экранда,
Замондан ўргилай не истасам, «зангори экран»да.

Мунаввардир ҳамиша хоғамиз, рўзгоримиз яшнаб,
Туни кундуз каби равшан эрур, гулзоримиз яшнаб,
Электр қувватидан балки касбу коримиз яшнаб,
Берур акси жило «Ильич» чироғи, боримиз яшнаб,
Ёрушган доҳий Ленин партави анвори экранда.
Замондан ўргилай не истасам, «зангори экран»да.

Кўрармиз гоҳ театр ўлтириб кенг хонадонларда,
Набира тиззада, қизлар, йигитлар икки ёнларда,
Кўнгил сериштиёқ кўзлар кўриш муштоғи онларда,
«Отелло» бонги янграр катта санъат ошиёнларда,
Севимли «Ҳамза»мизнинг Сора-ю Аброри экранда,
Замондан ўргилай, не истасам, «зангори экран»да.

Кезармиш кенг жаҳонни гоҳи «Оламга саёҳат»да,
Ажаб дунё экан: ким ғам чекар, ким айшу роҳатда,
Гўзаллик этса акс кўз ўнгида ҳусну малоҳатда,
Хунуклик касб этар бир кимсалар фиқу қабоҳатда,
Ўтиб бир-бир назардан афти-ю ангори экранда,
Замондан ўргилай, не истасам, «зангори экран»да.

Қилиб қишни «Баҳор», раққоса қирқ қизлар бўлур
меҳмон,
Бири маҳваш, бири ҳурлиқо, сарви равон жонон,
Этиб кўзларни шод, дилни асир чарх ташлашиб ҳар ён,
Қилиб ғамза Дилафрўзхон, қилиб юз ишва Қизлархон,
Шу ёшлик, навқиронлик дилбари, дилдори экранда,
Замондан ўргилай, не истасам; «зангори экран»да.

Кўриб экранда жангни гоҳ қизиқсанг, гоҳ келур қаҳринг,
Муҳаббат қиссасидан жон ғизо топгай, очиб баҳринг,
Намойиш этса гоҳо гуллаган қишлоғингу шаҳринг:
Яшил қир, мевазор боғ, шўх оқар «оби ҳаёт» наҳринг,
Хиёбон, пахта майдон, сой билан анҳори экранда,
Замондан ўргилай, не истасам, «зангори экран»да.

Десак рост: ўлкамизнинг, йўқ жаҳонда тенгу монанди,
Баҳорнинг нашъаси, ёз меваси, куз ҳосили, томган асал,
қанди,

Эли бир жону бир тан, бахтининг эл шоду хурсанди,
Шу эл таърифидир ҳар яхши шеър ҳар банди пайванди,
Гулистон — Ўзбекистон васфи бемиқдори экранда.
Замондан ўргилай, не истасам, «зангори экран»да.

Эшитсанг тебраниб гаҳ завқ билан, ўлмас мақом бир кеч,
Хушилхон, хушнаволар базми бўлмасдан тамом бир кеч,
Гаҳи шўх яллаларга айласанг кўнглингни ром бир кеч,
Чиқиб шеър бошласа бир шоири ширин калом бир кеч,
Бўлиб жўр чангу танбур, най, дутору тори экранда,
Замондан ўргилай, не истасам, «зангори экран»да.

Очар юз пахтазор оқ товланиб, ҳар куз — терим чоғи,
Қараб кўз илғамас кенгдир: бу ернинг қайда қиргоғи?
Терим машиналар шай, саф чекиб, муштоғу илҳоғи,
Чаноқлар рамзуда деҳқонимиз осмонўлар тоғи.
Келур шону шарафнинг муҳтасар изҳори экранда,
Замондан ўргилай, не истасам, «зангори экран»да.

Яратмоқ даври даврони экан, эл моҳиру қодир,
Нафасда муждалар зоҳир, қадамда янгилик содир,
Кеча бир даштнинг ўрнида букун бир шаҳр пайдодир,
Туганмас, қанча ёзсанг ҳур замона таърифин, Собир,
Улангай янгиликка янгилик такрори экранда.
Замондан ўргилай, не истасам, «зангори экран»да.

1972

ДЕМАЙ СЕНГА

Гамингдан ёнди таи, аҳволи жонимни демай сенга,
Ут ичра жисму жони нотавазимни демай сенга.
Кўзим шомни тонг отди йўл кутиб, эй, шўҳи бепарво,
Кўриб раҳм айла, ранги заъфаронимни демай сенга,
Кулиб бош чайқадинг, фурсат топиб ҳолим баён этсам,
Бўлак мен кимга дей сирри ниҳонимни демай сенга.
Нетай, юз ўлдириб, юз бор тирилтирди мени ишқинг,
Муҳаббат кўйида юз имтиҳонимни демай сенга.
Билиб билмасга олдинг, эй, тағофилпеша дилдорим,
Менам, бир йил каби ҳар неча онимни демай сенга.
Сахарлар тингла нолам, сайри гулзор этгали чиқсанг,
Узун тунлар тикандан ошиёнимни демай сенга.
Танамда минг тешукдир, Собиро, ағёр, таънидан,
Тутиб махфий ани, номехрибонимни демай сенга.

1972

ХАЛҚ ТЕРМАЛАРИ

Рост сўз қоладир расолигича,
Пок дилдаги муддаолигича,
Ростликдаги бебаҳолигича,
Ҳам мўътабару даҳолигича.

Елғончи ўзиб, узоқлай олмас,
Халқ наздида ўзни оқлай олмас,
Рост сўзлаш бирла ёқлай олмас,
Қолгай у юзи қаролигича.

Яхшини биров ёмон демас ҳеч,
Нафъини деру зиён демас ҳеч,
Йўлини тўсиб, «Қаён!» демас ҳеч,
Чин сўзи қолур раволигича.

Кўрганда ёмонни, юз ўгиргин,
Юқтирма қора, узоқда юргин,
У қолса ёмонлигича: кўргин,
Инсонлигидан жудолигича.

Баъзи кишининг иши хусумат,
Ташвишга қўяр кишини тухмат,
Одам каби гарчи сохт-сумбат,
Ўт сочгувчи аждаҳолигича.

Минг шам ёқилиб қуёш бўлолмас,
Қум бархани тоғу тош бўлолмас,

Кўнгли қора элга бош бўлолмас,
Босган қадами хатолигича.

Бор, баъзи биров ҳаромга ўчдир,
Ҳурматга, текин таомга ўчдир,
Мақтовга, ширин каломга ўчдир,
Ўз нафсига мубталолигича.

Бўлсин бино пойдевори маҳкам,
Ички беагини ўйлагин кам,
Иш бошида бўлу, чекма сўнг ғам,
Қолгай қуламай бинолигича.

Қилганда хато: тузат уёлмай,
Дўст танқидини кўнгилга олмай,
Халқнинг ичида уётга қолмай,
Қолдирма ишинг хатолигича.

Учмоқ тиласанг, баланд ҳаво қил,
Фазл орттир ўзингда, кимё қил,
Фазл аҳлини дўсту ошно қил,
Ҳар дардга сўзинг даволигича.

Қадр этки, ўзингни қадринг ортур,
Меҳринг ҳаммани ўзига тортур,
Дўстинг келадир, йўлига бор, тур,
Дўст ҳурмати дилда жолигича.

Дўст-дўстни таниб оғир синовда,
Бир тошга қўйишда бош, туновда.
Тошқинда, курашда ўт-оловда,
Дўст дўстга жон фидолигича.

Сўз танла дейишга, сўнгра сўзла,
Ҳар жумла сўзингни хуш рамўзла,

Эл хотирида Қолишни кўзла,
Қолдир уни дилраболигича.

Халқ ҳар нимага ҳамиша қодир,
Гоҳ мўъжизакору, гоҳ баҳодир,
Кўз сурмаси бу ғубор, Собир,
Уз қадрда тўтиёлигича.

1972

ШИРИН СЎЗЛИК ҲАҚИДА ШИРИН ГАП

Ғазал базмига кирди, киргизиб жон, бир ширин сўзлик,
Этиб базм аҳлини шу дамла ҳайрон, бир ширин сўзлик.

Утиб ўлтирди аста, сарвқомат, аргувон ораз,
Ғазалхонликка келган яхши меҳмон, бир ширин сўзлик.

Келиб навбат анга, минбар томон йўл олди бу дилбар,
Ғасоҳат кишварида шаккаретон, бир ширин сўзлик.
Навоидан ўқиб уч-тўрт ғазал ширин талаффузда,
Қўлида «Чордевон», Саъдий, «Гулистон» бир ширин
сўзлик.

Дедим: — Кимдир бу қиз? Берди изох ёнимда ўлтирган;
— Масиҳо замон, моҳир ғазалхон, бир ширин сўзлик.
Қўнглида яйратиб шеър шавқу завқини, ўқур чоғи,
Лабидан бол томиб, лутф этди эҳсон бир ширин сўзлик.
Турардим тебраниб, шеър кайфидан сармаст эдим, Собир,
Менинг ҳолим кўриб, жилмайди пинҳон, бир ширин
сўзлик.

1972

КҮНГИЛ ҲАҚИДА КҮНГИЛДАГИЛАР

Шу қадар кенгдирки кўнгил, жойланур олам анга,
Жойланур олам, вале, сизмас тариқча ғам анга.
Бу кўнгил, тан мулкининг ҳукми равон султониким,
Бир умр қилгай итоат ҳар тирик одам анга.
Шу қадар нозик эрур нозик кўнгилнинг шишаси,
Эҳтиёт бўл, чертмасин ножинсу номаҳрам анга...
Тўнкама сен ўз гуноҳинг кўнгилнингга нодон киши,
Бу ишингдан етгуси заҳмат ўзингга, ҳам анга.
Икки қатра кўз ёши кўнгил учун кўплик қилур,
Оқса гар шодлик тошиб Сайхуну Жайхун — кам анга.
Бир синиқ кўнгилга дуч келсанг, аё, ҳозик ҳаким,
Мўмиёдан очма сўз ким, яхши сўз малҳам анга.
Гар муяссар бўлса, Собир, беҳазон умри баҳор,
Мен топиб ҳар пок кўнгилни, даста гул тутсам анга.

1972

ҲАЖВИЁТ

КЕЛТИРУР

Баъзи бир ошхоналар ошхўрга қайғу келтирур,
Гоҳ қайғу, гоҳ асаб, гоҳида кулгу келтирур.
Сомсаси шўртак хамир деб, бошқа овқат хоҳласанг,
Бир тарелка хом пиёз жилтида манту келтирур.
Гоҳ кабобпаз наъра тортиб, «бу кабоб дардга даво!»
Тошкўмирга тоблаган сикларда бадбўй келтирур.
То таом келгунча бир ёнингда улфат бўлмаса,
Кўз тутиб эснашларинг албатта уйқу келтирур.
Келса ҳам овқат, тамом бўлгунча қўллар силкиниб,
Пашша ҳайдаб басма-бас, киш ила қув-қув келтирур.
Чучвара келтир десанг, фамлаб официант чатоқ
Угра, лағмон деб туриб, уйғурча «ҳейфу» келтирур.
Шефповарнинг тумшугига етмагай бир симёғоч,
Зал мудири ёнига етмоққа шоту келтирур.
Дамлигидан рашк этар ҳаммомнинг иссиқ хонаси,
Аччиғидан, дафъатан кўз ёшларинг дув келтирур.
Қайнатишда устухон, ёнига картошка териб,
Гоҳи жаркоп деб сотиб гоҳида рағу келтирур.
Гар шикоят дафтарини истасанг, ёзмоқ учун,
Юз баҳона кўрсатиб, сўз ичра бадхў келтирур.
Кўк пиёз, укропни чопмоқлиққа чопқи ўтмас,
Қирқиши осон учун бир катта жоду келтирур.
Бу каби ошхоналар ошхоналарга доғ бўлиб,
Бошқа бор кирмоқ учун кўнгилга кўрку келтирур.
Яхши, соз ошхонада, Собир, очилса иштаханг,
Гар ёмондир: номи овқат! Яъни, У - бу келтирур.

1935

ЭСКИ МАКТАБ ВА «ЖИННИ» АЛИ ХОТИРАСИ

(Ешилик эсдаликларидан)

Маҳаллада эски мактаб бор эди,
Биз кўп эдик, мактабимиз тор эди,
Бир тор эмас, балки зулмат тор эди,
Домламизнинг таълими озор эди.

Дин, хурофот «даврон сурган» бир палла,
Зеҳнимиз хит, кўнгул хира, хумкалла,
Хумкаллага қўнқайтириб оқ салла,
Қаршимизда хипчин билан дор эди.

Кун кўринмас, осмонимиз туманли.
Балоғатга етиш-етмас гумонли,
Устозимиз бўлса эшаксимонли,
Ўшқирishi доим «хару хор» эди.

Гирт саводсиз, фазли ҳам йўқ тариқча,
Қўл ювса у ҳазар қилар ариқча,
Нафси аждар, лунжи эски чориқча,
Тутун чиққан туйнукларга ёр эди.

Исми поки қорибоши Мирқамбар,
Ўзи судхўр, топган пули чил-чамбар,
Пайшанба кун нон тўплагай бир замбар,
Суҳбатини сўрасанг музу қор эди.

Мактабхона ертўладек зах эди,
Ёзда сассиқ, қишда эса ях эди,
Халфа қори аҳмоғу аблаҳ эди,
Беҳуда сўз оғзида қайнар эди.

Кимнинг тўни янги, иши соз бўлиб,
Домласидан ҳурмату эъзоз бўлиб,
Унга дўқу дағдагалар оз бўлиб,
Айтганлари ҳаммаси тайёр эди.

Кимки фақир, қамчи синар бошида,
Обруси йўқ домласининг қошида,
Бунга сабаб кундаги нон, ошида,
Нон ила ош ташимаган хор эди.

Беш йил ўтиб, бўлди тамом ҳафтняк,
Эт ёпишиб пўстга кўринди суяк,
Ухлар эди домла тутамлаб ияк,
Чекмиши банг, ичмиши кўкнор эди.

Бош эмас у домлада, хом ошқовоқ,
Биз бу ўқиш йўлида беиштиёқ,
Шовқину сурон билан ёдлаб сабоқ,
Рости шуки, кимга у даркор эди?..

Қатлама ҳам ёғли натир порамиз,
Яхши кўринмаклик учун чорамиз,
Келмаса шу чаккамизни ёрамиз,
Домла муғамбир эди, айёр эди.

Шифтда осиглиқ ҳамма вақт «дор-палак»,
Унга осар бизни бу хотин талоқ,
Биз болалар сайрашиб худди ялоқ,
Уртада у домла-кўпансор эди.

Рўза келиб, қизиди «бозор шаб»и,
Чиқди томошага Али ҳам Наби,
Турмадилар хатмида бизлар каби,
Бу кечада ҳамма бора бор эди.

Эртаси кун аста кириб келдилар,
Домла тутиб, усти бошин шилдилар,
Иккисининг ҳам танини тилдилар,
Унга чидаш кўпгина душвор эди.

Дард чекишиб, ёшларини тўкдилар,
Сўнгра тикан устида тиз чўкдилар,
Ичларида домлани хўп сўкдилар,
Ўтди ою, иккиси бемор эди.

Она сути оғзида, бизлар сағир,
Кўп урилиб, бошу бўйинлар яғир,
Уқиш оғир, хизмати ундан оғир,
Мақтабидан ҳар бола безор эди.

Домла қилиб ҳужрада ҳалвойтар,
Бир татиди, сўнгра деди: — Баччағар!
Шўр эди, ҳеч йўқ эди қандан асар,
Жаҳли чиқиб, юзини тирнор эди.

Домла қилай ҳужрада деб бир палов,
Ерни қозонга солиб, ёқди олов,
Ташлади тупроқ қозонга икков,
Иккиси том устида пойлар эди.

Бир кун яна чанғиди мўри, ўчоқ,
Домла сезиб, қўйди уларга тузоқ,
Қўлга тушиб, Али, урилди узоқ,
Тавба қилиб, ёлвориб, йиғлор эди.

Чанғалидан сўнг Али чиқди аранг,
Мияси тоғди шикаст, бўлди гаранг,
«Жинни» бўлишдан Али аҳволи танг,
Ҳуши кетиб, ҳолати ночор эди.

Еш Алтининг бўйнига тушди қишан,
Кўп урилиб, кўп эзилиб ёш бадан,
Шундай эди илгари «тарбия», «фан»,
Мақтаби гўр, домласи хунхор эди!

ЕТИБ КЕЛ

Тонқобой — (Собир Абдулла)

Яна хат ёзгудек бўлсанг мабодо,
Кетидан сен ўзинг ҳам тез етиб кел.
Хат эмас у, чизиқлар пода-пода,
Табиат хитлигини сез, етиб кел!

Абутанбал — (Абдулхамид Мажидий)

Қоғознинг устига нусха чизибсан,
Чизиб, гич-гич этиб, гални эзибсан,
Ўзинг ҳам тер чиқармасдан қизибсан,
Этиб бир-икки кун парҳез, етиб кел!

Тонқобой

У қўлми, билмадикки ёки тўқмоқ?
Қийин бўлди бирор мазмунни уқмоқ,
Саводми, эгри-бугри эски сўқмоқ?
Очилди сен учун «лекбез», етиб кел!

Абутанбал

Ёзиш қондасининг астаси йўқ,
Қаламнинг бари соғдир, хастаси йўқ,
«Ч» ҳарфи бир ўроғу дастаси йўқ,
Бўлиб темирчи ё дегрез, етиб кел!

Тонқобой

Отанг темирчими, гапни чўзибсан,
Чизиқларни йиғиб жумла тузибсан,
Саводни яхши судраб, хўп бузибсан,
Уялсанг, қил юзингни без, етиб кел!

Абутанбал

Ёзилган ҳамма ҳарфинг бир муаммо,
Бу — ҳарфми, вақт сарфми ё мусаммо,
Тушунмоқ бўлди кўп душвор! Аммо
Уқилганда ўзинг тур, тез етиб кел!.

Тонқобой

Чувалчангдан ясаб «С», «О»ми, ҳалқа,
Бўлибдир барча ҳарфлар шалҳа-шалҳа,
Тақодан «П» ясаб, ҳар нуқта-соққа,
«Ғ» ёзмай, битта тўқмоқ чиз, етиб кел!

Абутанбал

Хатинг бад, маънисига етса бўлмас,
Будир мақсуди, деб ҳукм этса бўлмас,
Хатинг ҳар ерда қолиб кетса бўлмас,
Тур ўрнингдан, бўлиб нимхез, етиб кел!

Тонқобой

Фузулий айтганидек, «кўз» бўлиб «кўр»,
Яна бир ерида «зўр»ни ёзиб «тур»,
Ўзинг хом, жон ука, ёзганларинг гўр,
Саводга янгилик киргиз, етиб кел!

Абутанбал

Тўлиқлар ҳар қоғознинг орқа-олди,
Ўқишда кўз тиниб ҳам тинка толди,
Тушунтирган эдик-ку, қайда қолди?
Қилар ундан кўнгил без-без, етиб кел!

Тонқобой

Қоғоз дод деб, ёқасин қипти пора,
Қаламда йўқ гуноҳ, аммо начора.
Қўлингга тушганидан бора-бора,
Уялгани эмас бежиз, етиб кел,
Езиб, сўнгра яна тақриз битиб кел!

1936

АЛЛА

(Йиғим-теримга яхши тайёрлик кўрмаган бир колхоз раисининг онаси тилидан)

Оқ кўзим, оппоқ кўзим,
Гап ўтмаган сурбет юзим.
Эсизгина берган тузим,
Ешларга тўлдирдинг кўзим! Алла!

Қоплар тешик ҳам етмади,
Терим, этаклар битмади,
Сен ухладинг то тушгача,
Кўплаб теримга кетмади, алла!

Йўллар ёмон, пасту баланд,
Отлар яғирдир чанду чанд,
Йўлни тузатмоқ ўрнига
Кайфу сафога бўлдинг банд, алла!

Олтинга тўлди қўйнимиз,
Қаҳ-қаҳ, қувончлик ўйнимиз,
Ўғлим шу жил бўлсанг агар,
Ерга эгилгай бўйнимиз! Алла!

Алла-я, алла,
Ҳозир ишлашга палла!
Пахталарни йиғиб олиб,
Кейин қилармиз ялла.

1936

БАНГ...

Ҳар кимки, бўлур гўшанишин, такячи, банги,
васваслиги янги.

Улдир шу жаҳон одамининг латта, лаванги,
жонсиз ва гаранги.

Турган ери бир кўҳна гўлаҳ, кайфи зиёда,
ҳулкарга имода,
Кўкларда булутларга миниб, гоҳ самода,
ой унга узанги.

Баргларни агар бир-бирига урса шабада,
тўпдан бу зиёда.
Ёв босдими, деб дафъига бир қўлида ҳода,
оқ бўр каби ранги...

Гар сувга боқиб кўрса кичик қурту чувалчанг,
кўрқиб бўладир танг!
Дейдирки, мени ютгусидир энди бу, аттанг,
сувнинг бу наҳанги!..

Гулхан чаману, қўллари гул, лолаи райҳон,
лек, таъби паришон,
У қадди заиф, қалби шикаст ҳам юзи сомон,
майиб каби ранги...

Қўл қоқса биров, дейди туриб: «Портлади тўплар!..»
ўз кўксига туфлар...
Бошланди уруш!.. деб юритиб сўз, киши тўплар,
бир қўлида санги...

1936

ХУРРАК

Узинг «тинч», бошқа ётганлар учун мотамсаро хуррак,
На уйқу тунда, на ором, тамом бўлгунча то хуррак.
Ичиб, чалқанча ётдинг, тонггача ёнимда машқ қилдинг,
Эшитдим ухлаёлмай ўлтириб, «Сурнай наво» хуррак.
Тушунмай бирга қолдим сел ёғиб, мен ноиложликдан,
Эшикда ёғди ёмғир, уй ичида можаро хуррак.
Қилиб гоҳ пиш-пишу, гоҳ хир-хиру, гоҳо қилиб пиқ-пиқ,
Тишинг ҳуштак чалиб, ҳам ҳоказо-ю ҳоказо хуррак.
Маҳалла аҳли хурсанд бўпти, тақилдоқ қоровулсиз,
Чўчиб итлар хуришдан, бўпти айни муддао хуррак.
Гаҳи ҳўплаб ҳавони ичга темирчи дами янглиқ,
Гаҳи пуфлаб, ҳавони булғатиб, эй, бадҳаво хуррак.
Ичиб ухлашдан ўзга, кўрмадим сенда фазилатни,
Топилмапти шунингдан бошқа фазл, эй, беҳаё хуррак.
Қани суҳбат, қани сўз? Балли! Қон ютди бу тун меҳмон,
Ётиб, қорнинг силаб кенг кўрпада сен жо-бажо хуррак.
Қолиб бадмаст билан бир ерда, роҳат кўзлама, Собир,
Ҳаловат бермагай маст суҳбати, ноошно хуррак.

1936

«КАМСУХАНЛИК»

(Серган бир ошнамга бағишлайман)

Агар бир сўзга тушса, кечни субҳу кунни шом айлар,
Ишинг кўп бўлса ҳам парвоси йўқ, авжин давом айлар,
Узун сўзни эшиб, чилвир қилиб, йўлингга дом айлар,
Баланд шовқин солиб, ҳар соғ қулоқни гангу том айлар,
Танингизни карахту бошингизни каллахом айлар.

Узин мақтаб деди: «Оламда мендек камсухан борми,
Мулойим ҳам ҳалиму боадаб, аҳли замон борми,
Ун ўйлаб, бир дегувчи мен каби бир нуктадон борми,
Бировнинг кўп сўзин тинглашга тоқат бирла жон борми!
Лабин туфурикка фонтану оғиз-лунжини жом айлар.

Узи ҳам камсуханлар оламида чемпион эрмиш,
Кишига кўп гапирмак фойдасиз балким зиён эрмиш,
Шу хил мужмал кишилар аҳли суҳбатга тавон эрмиш,
Сўзининг рости йўқ бошдан-оёқ ёлғонга кон эрмиш,
Узининг жағи толғай, дилга кирлардан қиём айлар.

Шунингдек, камсуханлик бобидан ўлгунча сўзлайдир,
Зериккан аҳли суҳбат оч қолиб, кетмакни кўзлайдир,
Бўғодир, танг қилодир ҳам асаб, ғашларни қўзғайдир,
Ширин суҳбат совиб охир бориб ҳар ҳолда музлайдир,
Қорашақшақ бўлиб шамъи бақо жим, сочни ром айлар.

У кун вокзалда учраб, кечгача жоғини толдирди,
Хайр, деб қўлни берсам, ушлади, носвойни олдирди,
Посадка берди, ҳам станцанинг жомини чалдирди,
Тугатмай ҳасратини шу кунни вокзалда қолдирди,
Поезддан қолдириб «дўстим» на ташвишу на ғом айлар!

Деди: «Зичдир вагон йўлларда, эзма сўзни чўзмайдир,
Холамнинг катта сигири ҳеч қачон аммамни сузмайдир!»
Дедим мен: «Бетамизлик кўп ёмон дард, ёзда қўзғайдир»,
Маҳалламга етиб бордим, яна сўзини узмайдир,
Хаёл қилдимки, балки сўзни ҳовлимда тамом айлар.

Йўлакка кирганимда, хайр дедим, яхши боринг, ўртоқ!
Деди: «Бўлмайди, тўхтанг, мен ширин суҳбат учун
муштоқ!»

Кўзиб шилқимлиғи, қолди тонг отгунча бўлиб сутхоқ.
Тонг отди, аста турдим, дейди: «Сўзлашмакка мен
илҳақ!»

Қочай десам изим қувмоқ билан сўзлаб хиром айлар.

1936

ЧҮГУРМА

(«Вақвақатўрам» куйида)

Воҳ, бошлара оғир бало — чўгурма!
Чўгурмага қараб, юзинг ўтирма,
Қиш кунда чақирса ҳам югурма,
Узи сассиқ бош оғирса, бўкирма.

Чўгурма деб қўзи, қўйни тиглайлар,
Эмиб турган қўзичоқлар йиглайлар,
Чўгурмани эскилар кўп йўқлайлар,
Узи оғир, кўп бедаво чўгурма.

Энди ёшлар чўгурмага ялинмас,
Агар берсанг бекорга ҳам олинмас,
Эски сўзга энди қулоқ солинмас,
Қўзиларга офат, вабо чўгурма.

Фуражкам бор, гоҳ дўппим бор бошимда,
Оғир тери сасимайдир қошимда,
Ўзгардим мен йигирма беш ёшимда,
Отам эди чин мубтало — чўгурма.

Аср бўйи кийиб келди боболар,
Бошга тегмай юмшоқ майин ҳаволар,
Энди тирик қўй, қўзилар чопалар,
Урфдан қолиб, бўлгач адо, чўгурма.

1936

МУРТАДНОМА

(Фош қилинган контрреволюцион буржуа миллатчиларга).

Мингта сичқон семириб фил бўлмағай,
Эски муртад, феъли бад эл бўлмағай,
Бошқа бир дил бошқага дил бўлмағай,
Қирдикори бир куни ифшо бўлур,
Қим дегайки арпа ун лапшо бўлур.

Юз қутурғон ит келурми шерга тенг,
Бўлса ҳам тоғ биз, қилурмиз ерга тенг,
Кўнгли ётлар ҳеч боролмас бирга — тенг,
Қирдикори бир куни ифшо бўлур,
Қим дегайки арпа ун лапшо бўлур!

Мурдадан маъно шуким, қон қолмағай,
Қимки аблаҳ бўлса виждон қолмағай,
Қилса найрагини хирмон, қолмағай,
Қирдикори бир куни ифшо бўлур!
Қим дегайки арпа ун лапшо бўлур!

Не ажабдир ўғрилар қилса риё,
Асли софол шишадек бермас зиё,
Ишлаган бирлан оқармайди куё,
Қирдикори бир куни ифшо бўлур,
Қим дегайки арпа ун лапшо бўлур!

Пўк ёғочдан ишлаган як-сохта,
Бир қароқчи бўлса ҳам бек, сохта,
Зоҳири дўст, ботини лек, сохта,
Қирдикори бир куни ифшо бўлур,
Қим дегайки арпа ун лапшо бўлур!

Бир маразки, бўлса асли кўнгли қалб,
Ҳеч кўрмас тўрт фасли, кўнгли қалб,
Юққусидир бўлса, насли, кўнгли қалб,
Қирдикори бир куни ифшо бўлур,
Қим дегайки арпа ун лапшо бўлур!

Қунга қарши чиқса бир бор шабпарак,
Бўлғуси бир зарра бирлан бедарак,
Бора-бора ажралур пучу сарак,
Қирдикори бир куни ифшо бўлур,
Қим дегайки арпа ун лапшо бўлур!

Дардни ёпса сассиғи фош айлагай,
Эски иллат доимо ғаш айлагай,
Ичганин захр, еганин тош айлагай,
Қирдикори бир куни ифшо бўлур,
Қим дегайки арпа ун лапшо бўлур!

Зогни зог дерми киши зог бўлмаса,
«Қа!» дея қор ишқида доғ бўлмаса,
Очилур охир сири соғ бўлмаса,
Қирдикори бир куни ифшо бўлур,
Қим дегайки арпа ун лапшо бўлур!

Қайси муртадким, ватан жаллоб экан,
Қасби виждон сотғувчи сарроб экан,
Кўз бўёвчи, ҳийлакор, қаллоб экан,
Қирдикори бир куни ифшо бўлур,
Қим дегайки арпа ун лапшо бўлур!

Чиқса ғалвирга, бўлур пуч ошкор,
Бўлмаса таслим, қилур куч ошкор,
Ҳеч иложсиз, келур дуч ошкор,
Қирдикори бир куни ифшо бўлур,
Қим дегайки, арпа ун лапшо бўлур!

1937.

ЯНГИЧА «ШАЙХ»

(Шоҳимардон эсдалиғи)

Бошладим мен Шоҳимардонда туриб бир дoston,
Қаҳрамон бўлди унга мўйлови шофдек Мирзажон,
Зоҳиран кўзга кўринганда, ажаб кўркам йигит,
Тўғри сўз, мардонадир деб, ўйладим кўрган замон.
Сийрату атворидан бир оз таништирмоқчиман!
Қисқа бўй, қўй кўз, чечак доғлик, йўғонликда доvon,
Қасби: халқ кўзида тери йиғмоғу новвойхона,
Солсангиз қўйнига қўл, бергай фирибгардан нишон,
Қилмиши қалб, одати найранг, иши маккорлик,
Ҳар киши тушса тузоғига, тополмайдир омон.
Йўқ, у ерда энди эски шайхлар, алдамчилар,
Лекин у қурмиш у ерга худди бойқуш ошиён.
Бермагай сўз ҳеч кишига, бошласа бемаънилик,
Бурди йўқ, ҳовлиқма, бетаъсир ҳам ёлғонга кон.
Шоҳимардоннинг утельсерёси олсин ўзга хар,
Хас ташитсин бу билан ҳаммомларига Марғилон.
Ҳамзаободнинг сувидек пок бўлсин кўкси ҳам,
Феъли бад чайқовчиларнинг бунда бўлмоғи ёмон.

1937.

ДАНГАСА

(Бир олимфанинг шаънига)

Кийган тўнининг ёқаси йўқдир,
Айтган сўзининг бақоси йўқдир,
Минган отининг тақаси йўқдир,
Ҳам кўнглида муддаоси йўқдир.

Рост сўзласа ҳийладай туюлгай,
Борган сари шулладай суюлгай,
Улгандами, билмадик қўйилгай,
«Жинни!» деса хонадоси йўқдир!..

Ҳар касб чала-ю, ҳунар наҳоят,
Сўзлашса, гап сотар у ғоят,
Тер тўкмак унинг учун жиноят,
Ҳеч қайсига ихтисоси йўқдир.

Пул қарз сўрамоққа кўп мулойим,
Юмшоқ кишилар бўлар унга ем,
Шу касб ила кун кўрар у доим,
Дерки: ишимнинг хатоси йўқдир!..

Бир луқма билан олар пулингни,
Бир сўз ила оздирар йўлингни,
Пешанангга урдирар қўлингни,
Пул бўлмаса, ишгаҳоси йўқдир.

1938

СИГИРИМ

(Муқимийга пайров)

Йўқ эрди биргина боғ, ғаллакор ерим, сигирим,
Бор эрди менда ҳожа, ҳийлакор пирим, сигирим,
Сигирнинг йўқлиғидан ҳам қуриб жирим, сигирим,
Сигир қилиб соғишиб, бўлса бир мирим, сигирим.

Сигирни қўйғилу сен, йўқ эди бирорта товуқ,
Тўнимнинг жулдуридан чиллада кириб совуқ,
Сўрарди юрт зулуги, елкама солиб қоруқ,
Қоруқнинг ўрни бўлиб сўнгра яғирим, сигирим.

Хўжам тугаб, унинг қолди бутун ери бизга,
Олишди мени Ҳаёт номли катта колхозга.
Тўкиб пешана терим, кўрсатиб ишим кўзга,
Тузалди турмушимиз, минг бўлиб бирим, сигирим.

Отамнинг умри бўйи кийгани бир эски чориқ,
Уйда битта бедана, хумида пайса тариқ,
Бўларми энди онам! Неча бор солиб исириқ,
Тақиб шохинга тумори, қилиб ирим, сигирим.

Қачонки, сенга етишдим, ҳузурдадур жоним,
Ўтарми қаймоғи оз бўлса, бу қуруқ ноним.
Ҳамиша тўлди қатиқ, сут пулига ҳамёним,
Боқишда сарфи озу ҳаммаси кирим, сигирим.

Сигир боқишнинг ўзи биз учун экан роҳат,
Челак-челакда берасан, есанг терит, овқат,

Сутингни ичса, тутар тўқ кишини кўп соат,
Елин қазону, ўзинг уйда повирим, сигирим.

Семирдинг ялтирабон кунжарамнинг кўплигидан,
Чиқиб, оғилдағи нушқут хашакнинг чўплигидан,
Завурнинг бўйларида майсаларнинг хўблигидан,
Бўлибсан кўзга яқин, тоза, бежирим, сигирим.

Кетирди колхозимиз сени кўп узоқлардан,
Дейишларича, ўзинг хоназод бузоқлардан,
Ўзингни сақла — қўриб юр, тиғи тузоқлардан,
Мен энди сенга суянчиқ, «мусофирим» сигирим.

Поданинг олдида юр, савлатинг жаҳон кўрсин,
Бу кимнинг гавмуши? — деб эргашиб ҳамон сўрсин,
Ягона бир кўрину пода бир томон турсин,
Бадавлат рўзғорима сен мубоширим — сигирим,
Қатиғи, қаймоғи, ёғ, пишлоғим — сирим — сигирим,
Уйимда завхозиму пулга нозирим — сигирим.

1938

КҮНГЛИ ЭГРИ УЛФАТ ТАЪРИФИДА

Феъли атворига лойиқ,
Қилмиши бузғун тушар,
Қўйса булбулга тузоқ у,
Қарғаю қузғун тушар.

Унга ҳамроҳ бўлса ҳар ким,
Йўлда етгай бир шикаст,
Сувда юрса кема фарқу
Дарёга тўлқин тушар.

Кимки ҳурматлаб уни
Утқизса атлас, шоҳига,
У ҳасадли кўзларидан
Кўрпага учқун тушар.

Ким суянса дўст билиб
Унга кўнглидан беғараз,
Устига уй йиқилар ҳам
Бошига устун тушар.

Ҳар киши унга яқин ўлтирса,
Бўлса ҳамтовоқ
Нойига пашша тушар,
Ичган ошига жун тушар.

Яхшилик қилсанг унга,
Тўҳмат қилиб у бир кун;

Яхшиликнинг касрига
Албатта сенга хун тушар.

Бу замон ундай кишилар
Кирдикорин фош этиб,
Кўп яшай олмас ёмонлар,
Қўлга у бир кун тушар.

1946.

АҚЛМИРЗОНИНГ «ДОНИШМАНД»ЛИКЛАРИ

(Халқ ҳикояларидан)

Ҳикоянинг айтилиш сабаби

Кенжабойга чол отаси деди:— Уғлим,
Уқиётган бу китобинг қандай илм?
Кенжа деди:— Қўлланма бу, номи қонун,
Шу орқали ҳал қилинар мушкул, тугун!
Бу ҳақиқат, адолат бу.

Ота деди:

— Ким бўласан бунн ўқиб?

— Халқнинг суди.

Биз сўзлаймиз ҳақиқатнинг тили билан.

— Эски вақтда шу мансабда эди қози,

Қозилардан эдик бизлар кўп норози.

Бир қозининг номи эди Ақлмирзо,

Аммо ҳозир халқ судидан ҳамма ризо.

Уйқусираб, кампир савол берди:— Нега?

Кенжа деди:— Суюнамиз биз қонунга,

Бу қонундан чиққан киши тортар жазо.

Чол бошлади:— Золим эди Ақлмирзо!

Бу қиссани кенжа аста суриштирди,

Чол сўз бошлаб, гапни гапга уриштирди.

Ақлмирзонинг қози бўлиши

— Ақлмирзо қандай қилиб бўлди қози?

— Пул сарф қилиб пошшоликни қилди рози.

Бой, муллалар зиёфатга чорландилар,

Мингбошию амалдорлар ёлландилар.

Юртимизнинг улуғлари бўлди меҳмон,

Улашишга сандиғидан чиқди ҳамён.
Тўнлар кийиб, ҳаммалари рози бўлди,
Шундай қилиб, Ақлмирзо қози бўлди.
Балохўрга ҳар кун тўлди меҳмонхона,
Фикри пора, айтар сўзи аҳмоқона.
Мирзо... Мирзо... Хушомадга қт бс майди,
Хушомадгўй бўлмаганлар ҳеч ёқмайди.
Доно бўлиб, мушкул ишни «осон» қилар,
Пул бермаса, осон ишни сарсон қилар.
Ноҳақ ишни «бу ҳақ иш» деб пул тўплади,
Ҳақ ишларни «ноҳақ иш» деб пул тўплади.
Чаласавод Ақлмирзо юртга додхоҳ,
Елкасида банорас тўн, бошда кулоҳ.
Халқ нонини туя қилиш бўлди касби,
Сўзи маъқул, фикрида пул, қўлда тасбиҳ.
Бора-бора «хурмати» ҳам ошиб кетди,
Дунё тўплаб сандиғидан тошиб кетди,
Пул тўлаган ўғриларга берар фатво,
Пулсиз арзлар қулоғига кирмас асло.
Қайга борса орқасида тўрт муттаҳам,
Камбағаллар арзга келса, эшик маҳкам.
Ҳашаматли ичкарида қози ойим,
Келиб турган дастурхондан мамнун доим.
Қилган ишни қозига ҳеч билдирмайди,
Қози билса, ортиқча сарф қилдирмайди.
Хотинлар ҳам илтимосга келар тўп-тўп,
Қарнайчидан нима кетар, фақат бир пуф.
Қози ойим ичкарида ҳал қилар тез,
Жиноятлар бости-бости, ёпилар из,
Ташқарида Мирзо сўрар халқнинг қонин,
Куйдиради кўп шўрликнинг хону монин.
Шу йўл билан Ақлмирзо узоқ йиллар
Қози бўлиб чиқди кўзлар, синди беллар,
Халқ толиқди ҳақиқатга етишолмай,
Пули йўқлар қози билан битишолмай.
Савлатидан от хуркади, хумдек салла,
Тўй қилишга безиллайди юрт, маҳалла;
Уни айтмай тўй қилганнинг жони нечта,
Камбағалнинг тўйи ўтар махфий кечда.
Қози тўйдан тўн кийишга кўп ишқибоз,
Айтиб берай, Кенжа қулоқ солгин бир оз;

«Тўйга таклиф» хати

Ақлмирзо намоздан сўнг қилиб роҳат
Етган эди, ошнасидан келди бир хат.
Ошнасининг тўй қилиши ёдга тушди,
Боришини ўйлаб кўзи отга тушди.
Хизматчига деди: — Тўртта созанда тон!
Эрта тўйга жўнаш керак чиқмай офтоб.
Тайёр бўлди икки карнай, бир сурнайчи,
Дорбоз, қайроқбоз, кетганда бир лаббайчи.
Қози билан тўйга бориш тансиқ бир иш,
Аммо уйни тинчителик оғир ташвиш.
Бола-чақа уч-тўрт кун тинч бўлмоғига
Харжи керак... Қараб қози қовоғига
Тўй устидан пул сўранди, арз қилишди,
Бир оз ақча унади деб фарз қилишди.
Қози бирдан шовқин солди: — Бу қандай гап?!
Бу аҳволда борсак агар биз ҳаяллаб,
Тўй эгаси нима дейди?! Бўлинг тезроқ,
Ҳозирданоқ жўнаш керак, йўл ҳам йироқ.
Тезроқ чиқиб, рўзгорингиз тинчитинглар,
Қанча ташвиш бўлса бошдан ирғитинглар.
Ошнам жуда олижатоб, сахий бойдир,
Қозонингиз мой, тўй кунини чўмич мойдир.
Тўйдан сизлар хурсанд бўлиб, сўнг қайтарсиз,
Тўйдан нима тушганини сиз айтарсиз.
Саргардонга пуллар тушар, ишлар йирик,
Аммо ҳозир айтаб қўяй: мен тенг шерик...
Тушган пулдан бошқа берар пул, тўн, совға,
Қайтиб келиб тақсим қилсам, қилманг совға.
Дарров бориб, оилани тинчитинглар,
Бу сирларни бошқалардан беркитинглар...
Ўз сигирин сотди дорбоз, қилди тақсим,
Арзон-гаров қўлга тегди пул, бечиким.
Эртаси кун қози билан жўнадилар,
Ёмғир ёғиб, йўлда бир кун тунадилар.
Йўлда бўлган харажатдан Мирзо холис,
Ориқ байтал, арава қоқ йўллар олис.
«Санъатчилар» бир-биридан эди содда,
От-тортмади, юришдилар кўп пиёда.
Ақлмирзо бу тўйдан тўн эҳсон қилар,
Қази-қарта, гўштан тугун эҳсон қилар.
— Бир ҳафта тўй бўлар, — дейди Ақлмирзо:

— Тўй қилгандан сиз ҳам хурсанд, мен ҳам ризо.
 Менга тўпчоқ от миндирим ваъда қилган,
 Бўйимга боп банорасдан тўн тиктирган.
 Қайси бир кун фалон тўйдан кундал кийдим,
 Қайта борсам, тўнни тўкс-тугал кийдим,
 Бу тўй жуда катта бўлар, иш жойида,
 Қўшхонангиз бўлар бойнинг саройида.
 Сўйдиарман тўйдан бошқа ҳар кун бир кўй,
 Нишолдани ит яламас, шундай бу тўй.
 Тунларда базм, кундуз кунлар бўлгай улоқ
 Сизлар учун қайнаб-тошар худдан булоқ.
 Дўстим бойнинг кўнглида орзу-ҳавас,
 Хурсандчилик билан ўтгай ҳар бир нафас.
 Айниқса сиз қози билан келмоқдасиз,
 Келганларнинг ҳаммасидан сизлар азиз.
 Аммо шуни сизга ҳозир эслатгим бор:
 Тўйдан кейин, кўзингизни қилмасдан тор,
 Нима тушса, шундан менга узатасиз,
 Қолганига рўзгорингиз тузатасиз.
 «Санъатчилар» нима ҳам дер, бунга рози:
 — Сиздан ортса бизга бўлсин, жаноб қози...
 Шундай тўйлар таклиф қилар сизни доим,
 Тўйга бирга олиб боринг бизни доим.
 Нима тушса ўша тўйдан, майли, арра,
 Бу тўғрида кўнглингизга олманг зарра.
 Сурнайчи ҳам сўзни сўзга улаб кетди,
 Қози хурсанд, мўйловини бураб кетди:
 — Бирга борсақ, хурматингиз ошиб кетар,
 Тўй бошилар кутмоқ учун шошиб кетар.
 Қимсан, фалон қози билан кепти дейди,
 Қози, ошни бир товоқда ебди, дейди.
 Қамбағалсиз, раҳмим келар сизга менинг,
 Йўқса, қози, санъатчига эмасдир тенг...
 — Тўғри... Тўғри... — дейишдилар таъзим билан.
 Ноғорачи мийиғида кулар экан,
 Унга қараб дорбоз аста қисди кўзни,
 Фаҳмлатмасдан бўлак ёққа бурди сўзни.
 Юра-юра бир қишлоққа тўхташдилар,
 Ундан ўтиб, бир саройга тўқнашдилар.
 Равот олди супурилган, пашша учмас,
 Қози олди хурсандликдан эркин нафас:
 — Хайриятки, тўй бошланмай этиб келдик,
 Ошнам бойни тоза хурсанд этиб келдик.

Бизлар келдик, энди эрта тўй бошлангай,
Ҳозир кириб ош пишгунча ёнбошлангай,
Аммо ҳозир, келганингиз ҳамма билсин,
Бир кун олдин тўйхонага халқ йиғилсин.
Карнайчилар, ой чиқмасдан карнай чалинг,
Ноғорачи, ноғорангиз тезроқ олинг...
Карнайчилар пастдан туриб карнай тортди,
Эшитганлар донг қотишиб ҳайрат ортди.
Бир ёш йигит чиқиб келди бағрин доғлаб,
Қора дўппи, тўн устидан белин боғлаб...
Бу йигитча ўлган бойнинг ўғли эди,
Қози билан сўрашди-ю ёнди, куйди.
Қози деди: — Хўш, бойвачча, тўй қачондан?
Йигит деди: — Отам кетди бу жаҳондан,
Уч кун бўлди, жойларига қўйиб келдик...
Қози деди: — Букун бизлар тўй деб келдик,
Тўйга таклиф қилинган хат текқан эди. —
Ғазабланди йигит, қози мулзам эди.
«Сахъатчилар» ҳайронликда, Мирзо тажанг.
Бойнинг ўғли бу ҳолатдан бўлиб кўп танг,
Афсус билан бир оз кўз ёш тўкишдилар.
Кириб аста фотиҳани ўқишдилар.
Биров деди: — Хуш келибсиз, жаноб қозим,
Карнай эмас, балки мотам тутмоқ лозим.
Тўй бўлмаса, мотам учун келмайсиз ҳам,
Хатни ўқиб мазмунини билмайсиз ҳам.
Қози олиб хатни, деди:— Во ажабо,
Кўзим ўтмас... Ўқиш учун борми мулло?
Хат ўқилди: бой бир табиб сўраб ёзган,
Чой қоғозда тўрт жумлаю бир сўз экан.
Ақлмирзо қўлтиғидан тарвуз тушди,
Сигир сотган дорбоз ёниб, кайфи учди.
Карнайчида лаб осилди, бари диққат,
Сурнайчига ноғорачи қилар ҳасрат.
Чирмандачи чирмандадек дўқиллади,
Жўнаганлар орқасидан лўкиллади.
Йўгон қози силлиққина йўлга тушди,
«Сахъатчилар» гоҳ бўғилиб, гоҳ кулишди.
Бири деди: — Сузилмасдан қолди ошлар,
Энди бизни қози домла қайга бошлар...
Бири дейди; — Қозига тўн етмай қолди,
Гўр қазилди, аммо кафан битмай қолди.
Бири дейди:— От ўрнига тобут мингур,

Уқимасдан хатни, қилган дўқини кўр...
Бири дейди:— Қозимизнинг иши йирик,
Нега десанг, отарга ҳам бўлди шерик.
Бири дейди:— Қозим ўлсин тўйга бормай,
Хижолатдан ўлдирди-ку бизни, вой-вой...
Ақлмирзо аравада, булар яёв.
Қози тузган режа бўлиб алғов-далғов,
Гап қовушмас, бор гаплар ҳам аччиқ-чучук,
Оч байталга қози ўзи бир оғир юк.
Байтал ориқ, вақт бемаҳал, ўмган яғир,
Аравада бир замбар гўшт, йўл ён бағир.
Аравакаш диққат, отни қамчилайди,
Изғирин зўр, ёмғир оз-моз томчилайди.
Йўллар тайғоқ, тўрт туёқнинг тақаси йўқ,
Қози хасис, аравакаш чақаси йўқ.
Тортолмасдан байтал шўрлик терга тушди,
Ақлмирзо жаҳли чиқиб ерга тушди:
— Отга берган хашагимга мен норози.
Аравакаш кулиб деди:— Жаноб қози,
Уч кун бўлди, шўрлик хашак егани йўқ.
Ҳақингизга ёмон бир сўз дегани йўқ.
Сизникидан катта қорин бор бунда ҳам,
Емни эсдан чиқармоқда шўрлик кам-кам.
Бу тўғрида мен сиз билан олишмайман,
Аммо очман, мен ҳам отдан қолишмайман.
Гар олишсам, менга шаҳар тор бўлади,
Қамаламан, бола-чақа хор бўлади...
Ёмғир ёғди от тойилди, тўхташдилар,
Хашак ёзган бир уй топиб ухлашдилар.
Чўнқайганча қози ухлар, қоронғи тун,
Ёнмай сассиқ буруқсийди мўрт ҳўл ўтин...

Ҳўл йўнғичқа воқеаси

Қози халқни чақиртирди, келди саф-саф,
Қозихона эшигида ҳар турли гап.
Қози деди: — Поезд келар шаҳримизга,
Поёндозлар солиш керак темир изга.
Қора бир фил қўшган эмиш от ўрнига,
Чироқ осиб қўйган эмиш фил бурнига.
Орқасига тиркалган кўп меҳмонхона,
Тавба қилдим, юрар эмиш ҳамма хона.
Фил ҳўл беда еса керак, топинг тезроқ.

Беда ўраб жепмоқ учун хотинг теароқ!
Хаял ўтмай келтирилди ҳўл йўнгиққа,
Қози деди:— Қаммангизда ақл қисқа!
Мен доинишманд, бу шаҳарда қозидирман,
Келтирдингиз, энди сиздан розидирман.
Халқ қозидан кулишадн, катта-кичик,
Қози мағрур кеккаймоқда боплагандек.
Поезд келди, қози оти ҳуркиб кетди,
Ақлмирзо жаҳли бирдан қўзиб кетди.
Фармон берди:— Унга беда ташланмасин!
Халқ ичида хурсандчилик бошланмасин!!!
Халқ қозидан кулар эди тўхтамасдан,
Қози шовқин солар эди бастма-бастдан.
Поезд келиб, қичқирганда паровози,
Ҳуркиб кетиб от, остига тушди қози.

1950

ЭРТА КЕЛИНГ

(Бюрократларга қарши)

Бораман эрта туриб, «эрта келинг»нинг қетида,
Упка қўлтиқда, қоғоз қўлда, шошиб йўл четида,
Мен қабулхонада, кўз катта эшикнинг бетида,
Кутиш ҳар кундагидек, кўп киши турган эди-да:
«— Вақти йўқ бошлиғимиз иши шитоб, эрта келинг».

Утди уч ой шу йўсин, энди қачон бўлгай деб,
Чиқаман аста-секин, уйга жўнайман қайтиб,
Пойма-пой, тилга нима келса гурунглаб айтиб,
Нафасим ичга тушиб, юрагим ҳоли кетиб,
Уйласам мингдан ошар ўрта ҳисоб «эрта келинг».

Яна ўйлаб кечаси, эртани мўлжаллайман,
Қаттиқ-қаттиқ гапириш қасдида сўз тандайман,
Юрагим бермаса дов, унга умид ёллайман,
Эртани жазм қилиб, ўзни сафарбарлайман,
Бораман эрта яна, яхши жавоб: «эрта келинг».

Бу каби «эрта келинг» боғлаб олиб чарм юзига,
Қолиб ижоду тириклик, ишоарман сўзига,
Сарғайиб, бақраяман секретарининг кўзига,
Дуч келиб, иш тугаган чоғда, йўлакда ўзига:
«Бўлди кеч, чарчадим у айниди тоб, эрта келинг».

«— Майли, хўп, эрта келай, эртага биткайми ишим?!»
«— Кутаман эрта келинг!» Утди шу тарз ёзу қишим,
Йиртилиб янги ботинка, титилиб эскиди шим,
Ваъдадан битди қулоқ, юзда кўпайди тиришим,
Ҳаммасин ёзсам агар катта китоб «эрта келинг».

Бу каби «эрта келинг»лар кўпни сарсон қилади,
Бурдининг нархи тушиб, ваъдани арзон қилади,
Олдин у рост кўриниб, охири ёлғон қилади,
«Эрта» дан ип йигириб, эшади, арқон қилади,
Олинг, арзон соғаман, бўлса камоб «эрта келинг».

Тўлди қўйним неча бор ваъдага — пуч ёнғоққа,
Ишониб, сиздек улуғ, ҳурмати бор ўртоққа,
Сабаби! гапга нўноқлик, мени зор қилмоққа,
Юрагим без-без этар гоҳи келиб-кетмоққа,
Жуда кўпга чўзилиб, қилди хуноб «эрта келинг».

1950

ТРАКТОР НИМА ДЕБ КУЙЛАЙДИ

Биз ҳам революциянинг берган меваси,
Биз билан жонланар қир, саҳро, майдон.
Ҳурккан эди биздан ялқов туяси,
Биз олиб келганда кенг саҳрога жон.

Серҳосил майдон кўп, аммо чўл ҳам бор,
Бу чўллар азамат кучга зор эди.
Инсон бўлмасайди чўл бўлмас гулзор,
Аммо нур бўлмаса, дунё ғор эди.

Қачон биз яралдик, боғ бўлди чўллар,
Биз темиртирноқмиз, биз полвон, биз зўр.
Ариқлар кавлаймиз, текислаб йўллар,
Кечалари гоҳо тарқатамиз нур.

Агар биз ўтмасак ерни ағдариб,
Беролмас колхозчи шудгорга пардоз.
Баъзи МТСда қишда биз ғариб,
Бўлса директорнинг ғамхўрлиги оз.

Дам урсак, ҳовлиқсак арзир ҳар қанча,
Пишқирсак далада — кўклам зийнати.
Ҳам ҳайдаб, ҳам ерга сихмола санча,
Писанд эмас бизга бундай меҳнати.

Қўш ҳўкиз эмасмиз, боқиб кузу қиш,
Ҳар баҳор ўн беш кун тортмаймиз омоҷ.

Бизнинг ремонт қилиш МТСга иш,
Биз ишлайлик, рапорт ёзинг бир қулоч.

Ишлатинг хўп, сўнгра парво ҳам қилинг,
Боқсин бир механик ҳар доим бизга.
Артиб зангимизни, сиз даво қилинг,
«М» — мадор, «Т» — тиргак, «С» — сифат бизга.

1950

НАФС ҲАҚИДА

Сочиб ўт, комига тортар кишини, аждаҳойи нафс,
Ютишда баъзиларда аждаҳодан зўр балойи нафс,
Қадрдон халта-хуржунли гадодек ошнойи нафс,
Тўяр халқнинг ҳисобига, чиқиб қорни бннойи нафс,
Тушар тергов тузоғига бирор кун, бу балойи нафс.

Бу нафсининг кўйига кирган кишилар бўлди шарманда,
Қулиб халқ устидан, кеккайди, қилди дунжин чирманда,
Жиноятни қилиб, «ширр» этди жони учса парранда,
Тушиб қўлга баноғоҳ, текширув органга борганда,
Кўзидан ёш оқизди, урди оҳ бу мубталойи нафс.

Кўринг, қўй оғзидан чўп олмаган, «мўмин» ювеш одам,
Юрак бўринамо, феъл тулкивашдир, афту бош одам,
Халойиқ ризқига чангал солувчи бағри тош одам,
Ҳалол меҳнат қилишга кўнгли ёр бермайди, ёш одам,
Дегай:— Пул бўлса чўнтакда, ўлар шаксиз панойи нафс.

Ичиб юз бор қасамни, эгри йўл боссам, китоб урсин!..
Десаиғ иссофу виждондан, дегай, чўту ҳисоб урсин,
Кўзига илмаса тошдан килони, қоп-қоп урсин,
Уриб кўкракка, сўнгра тўғрилиқдан қанча доф урсин,
Егар қор, сўнғ босилгай излари, остида лойи нафс.

Текин пул бўлса мўл, ким ҳам керилсин, у керилмасдан,
Кетар омбордан аста яхши мол халққа берилмасдан,
Бўлар сарф ноўрин, кўп ерда пуллар жамғарилмасдан,
Чиқар кўп растратлар, вақтида иш текширилмасдан,
Низар ер бир куни судда балойи бедавойи нафс.

КЕТДИ

Кеча Қлубда сўзини визиллатиб кетди,
Ўзининг сўзи ўзига ширин татиб кетди.
Сўзида бор ва на нуқта, на жумлада вергул,
Столга муштини урди, тисиллатиб кетди.
Кеча газетада чиққан мақолани кўчириб,
Ўзини олди билимдон, шиғиллатиб кетди.
Баланд товушда ўзининг бу хилда шанқилигин
Намойиш айлади гўё, ғувиллатиб кетди.
Чўзилди аччиғ ичакдек суюқ бу маъруза,
Биров эзилди, бировнинг бели қотиб кетди.
Узун бу сўзни кишилар эшитмади яхши,
Қлуб совиб, қулоқларни музлатиб кетди.
Бириси мудради, тингловчининг бири ухлаб,
Енидагиси уни аста уйғотиб кетди.
Бўғилди залда ўтирган талай билимдон халқ,
Асабни босди, бошини қимирлатиб кетди.
Узоқ бу эплама ваъзда ҳаётий бир сўз йўқ,
Ўзича боплади, зални ҳувиллатиб кетди.
Шошиб ёзиб, кўчириб, ўқимай ўзи бир бор,
Солинди папкага, отни ғизиллатиб кетди.
Ҳавойи, сохта чиқишда уялмади халқдан,
«Тамом қилинг!..» деди бир ёш, писиллатиб кетди.
Бу нутқи ёқмади халққа — ачинди вақтга улар,
Чалинди ҳуштагу полни дўпиллатиб кетди.
Тушунди сўнг бу воис хатосига, тўхтаб
Бошини эгди, юракни ғумиллатиб кетди.
Сирин очишда шу хил баъзи-баъзи нотикнинг,
Қаламни олди-ю, Собир, шитиллатиб кетди.

НОРДОН САТРАЛАР

Баъзилар мақталса гоҳо, ҳовлиқиб, талтаймаса,
Гоҳи танқид айласанг, тан берса-ю, тумтаймаса.

Баъзига яхши гапирсанг, берса у яхши жавоб,
Унга сен яхши гапир, сенга қараб анқаймаса.

Гап бу ёғида эмас, балки у ёғида унинг,
Ол этик, гар текса сув, бир кун кийиб шалпаймаса.

Ҳар кўчат илдиз олар, тутса у яхши ўрнида,
Бир шамолга тоб беролмай, қийшайиб энкаймаса.

Баъзи номарднинг бу хил ҳовлиққанига доғман,
Билмадим, кимдир ўзи, мунчавало кекаймаса.

Бизга дўст, ўртоқ эмас, мақтаса у ош устида,
Дўст удир, ўртоқ удир, ишдан қочиб шумшаймаса.

1951

ЭРТА БОШЛАНГАН САЙИЛ, КЕЧГА ҚОЛГАН ВАКИЛ

«Бири ош устида баковулбоши:
— Тезроқ ошни элту илдам чой таши!..
Бири қўшиқ айтар, бири саз созлар,
Атрофда қарсагу «урра...» қийғослар.
Чирманда бака-банг, карнайлар ват-вут,
Қош қоқиб, қўл силтаб ўйнайди Ёқут.
«Фото мухбир» келиб олмоқда расм,
Монтёрлар тортмоқда радиога сим.
Чиқимсиз экранга олмоқлик учун,
Кинохроника сайилдан мамнун.
Тўпланган кекса-ёш қилар ҳангома,
Ёзилди бир қулоч хат — табрикнома:
→ Яшасин қадрдон полвон универсал,
Ремонтдан тез чиқди, соғ, тўкис-туғал!..
Узоқда тириллар бир «майин» овоз,
Йўллар майсалардан ёзар поёндоз.
Универсал кўринди шу пайт йироқдан,
Қарсақлар урилди бирдан, ҳар ёқдан.
Шудгорга у кириб келганда аста
Устидан сочилди гул даста-даста.

Четда вакил билан колхоз раиси,
Раиснинг юзида шодлик белгиси.
Вакил, нимагадир, бўғилган, диққат!
— Кўкламда сайилга ким берди рухсат?!
Ҳозир сайил эмас, ер ҳайдаш вақти.
— Бу келган универсал, сиз айтган НАТИ
Ўз бурчини бажариб, қачонлар кетган,

Ер тайёр, экишнинг фурсати етган.
Жўяклар тортганда эпчил универсал,
Серунум ишидан кетмонлар ўсал!
— Нега мени кутмай ҳайдалди ерлар?
Мен сизга кўрарман чора, тадбирлар!
— Айб бизда эмас, тез келган кўкламда,
Сизни қандай кутсин ғанимат дамда!..
Анча олдин тушдик биз бу йил ишга,
Бу сайил ҳайдашга эмас, экишга.

Вакил ҳамма айбни кўкламга қўйди,
Раис ишдан қолиб, вакилдан тўйди..
Вакил ўзин оқлаб, катта акт тузди,
Универсал пишқириб, майдонда сузди.
Вакил дер: — Кўрсатинг салқин бошпана,
Ёмғирдан кўрқаман, офтобдан яна!..

1952

ФЕРМА СИГИРИНИНГ ХИРГОЙИСИ

Сутимни шопириб берар Шодмонга,
Юқини ялашга қўяр Ризвонга.
Қатигим сузмасин осар айвонга,
Қаймоғим тортиқдир келган меҳмонга.

Терар сут жирини кув ҳам сепара,
Бринзам бозорга бўлар рўпара,
Маскам ширин бўлса, менга ҳам қара,
Сариг ёғим белаб еганда нонга.

Дўлта чиқса ёғдан, ҳай-ҳайлаб есанг,
Еб туриб, кўп еди, оз берди, десанг,
Вақтида ем-хашак кунжара берсанг:
Улашсанг ҳам етар, дўст, қадрдонга.

Фирманинг плани тўлмаса, кўп гап,
Мажлисида сўз олиб, ёлғонни пуркаб,
Сут бермас сигир деб, бөр айбни тўнкаб,
Ёмонлик ҳаммаси мен бир ҳайвонга.

1952

ТУН ЯНГИ, ОДАТ ЭСКИ

— Аввалда бошқа сўзлаб, чиқди кейин чатоғи,
Мен яхши эр десам, у бўлди шаҳар саёғи,
Танҳо кезар театр, кино-ю, парки боғи,
Мен ҳам борай десам гар, тез осилиб қовоғи,
Мажлис... баҳона, кетгай, қолгай совиб томоғи.

Усти башанг, кун ўтмай доим ияк қирилган,
Ўз мансабини сўзлаб, керилгани керилган,
Юмшоққина гапирсам, тўмтоқ жавоб берилган,
Шовқин солиб дамо-дам, дўқлар қатор терилган,
Гап қайтарар эканман, бошда синар тайёғи.

Ишдан келиб ҳамиша чойхона унга пакка,
Мен бунда йўлни пойлаб туну кун уйда якка,
Улфатлари билан у пиво қуйиб челакка,
Ҳалпона ош, сотиб гап, авжи чиқиб фалакка,
Шилқиллатиб ичиб хўп, ўйнаб кирар сўлоғи.

Савлат десанг ваҳима, ҳеч маърифат йўқ унда,
Тўн янги, турмуш аммо энг эскича йўсинда,
Шапка бошида, лекин бор салла ҳам тугунда,
Уй усти оқ сувоқли, ич мўри-ю тутунда,
Ич сирини яширгай, бу устки ялтироғи.

Уйда қолиб, у деб мен, йўқ ҳали ҳам саводим,
Рўзгорни тебратишдир турмушда фикру ёдим,
Уч бола ҳурматидан чиқмайди арзи додим,
Дерлар:— Эринг шаҳарда активу катта ходим.
Доклад қилиб, эримнинг тоза толибди жағи.

Докладини эшитган бир ёш жувон гапирди:
«— Бизнинг ҳуқуқимизни ёқлаб, чунон гапирди,
Ким хотинин ўқитмас!.. Сўкди, ёмон гапирди!..»
Келди шу кун эрим кеч, менга қачон гапирди,
Айтган гапи шу бўлди: — Уҳ!.. битди сабр тоғи!..

Турмуш қуриб узоқ йил, эшитмадим ширин сўз,
Бўлгайми ҳеч ҳаяжонда эр ҳам шу хилда беюз,
Мажлисда оташин нутқ келганда, уйда ях-муз,
Бегонага мулойим, илжайса қийшайиб кўз:
Ўз хотинига тўғнар турмушда чарви ёғи.

Келгай ҳавас, хотинлар мақташса эрларини,
Ҳурмат қиллар эмишлар ўз эрлари барини,
Бордир саводи, илми, ҳар ёш, ҳар қарини,
Кўрмас кўзим қалам ҳам ёзмоққа дафтарини,
На бир билим китоби ва янгилик сабоғи.

Мендан бўлак хотинлар мендек эмас ҳаётда,
Тенгдир жуқуқи меҳнат, ҳар бир лавозиматда,
Турмушда тенг ҳолини, эр, ажрайди жинида, отда,
Инсоф билан гапирсанг, бу, эр учун уяғ-да,
Доим уйда ҳуфтон, майхона шамчирони.

Уртоқларим сўрашса, дерман эримни ишда,
Доим шошар чекинига, доим иношар киринида,
Келганда ётиб ухлар, мен ҳовли сўпуринида,
Ҳинг деб кўрай, телишда, бөр-йўқни синдиришда,
Тез-тез синиб турар бу уйнинг идиш-товоғи.

Бу ҳақда ҳур замонга қилмоқчиман шикоят,
Эр икки юзлағидан, жонимга тегди боят,
Бойшарча худқи атвор, фикр эскича наҳоят,
Ушғида худ қизли сўз, кўнглида дини оят,
Қайнар уйида тоқай бу эскилик булоғи?

ЧАНГ

Ез бўйи бир сув сепилмай, кўчанинг рухсори чанг,
Чанг солар юзга, оғиз очсанг дегай «тур нари!» чанг,
Кўйса қаттиқроқ қадам ҳар ким, яқога осилур,
Кўчани қилмиш ўзининг «мудки», бу безори чанг.
Мудрагай кенг кўча сувдан сесканиб, жаҳли чиқиб,
Ургатипти бу қилиққа, банги-ю, кўкнори чанг.
Кўчанинг чанги туфайли ҳар дарахт устида кул,
Тому тош чанг, афту бош чанг, булғаниб анҳори чанг,
Тўзғиган чоғда шамол, бу йўлдан ўтгани кўринг,
Дўппи чанг, соҳу соқол чанг, афти-ю ангори чанг.
Бошқа йўлда чанг кўринмас, сув сепилган, покиза,
Қай тўқим таъбга қарашли бу? Гулу гулзор чанг!
Бу маҳалла аҳлида ёки супурги йўқмикин?
Бўлса ҳам, бир кун сунурса, эртанинг меъёри чанг.
Жирканиб буринни тўсар, ўтса агар озодалар,
Халқ учун ортиқ мажолдир, бўлса дил озорн чанг.
Чанг юқиб, ўтган бозорчига, шаҳарга тарқагай,
Чанг ташир ўтган машина, сўнг бутун бозори чанг.
Чангитиб танқид қилиш қасдида олсам мен қалам,
Берди Собирга салом, бу кўчанинг беори—чанг.

1952

БАЪЗИ «ОШНА»ЛАР ҲАҚИДА

Найласин ошнанг сени серақча кармон бўлмаса,
Доимо сен орқали айши фаровон бўлмаса,
Боқмагай мушкул иши сен ила осон бўлмаса,
Тоғ қазишдан не ғараз остида гар кон бўлмаса,
Дўстликдан маъни не дардинга дармон бўлмаса.

Баъзилар ёлғиз сенинг ширин сўзингга дўстлар,
Баъзилар кўз ошно, кулган юзингга дўстлар,
Баъзилар ёғлиқ палов, берган тузингга дўстлар,
Орқадан кесак отиб, кўрса, кўзингга дўстлар,
Ошно бўлмас сенга, то ош билан нон бўлмаса.

Ошнолар баъзиси кўркам, тавоно бўлса ҳам,
Хушбичим, хушфеъл ҳам сўзлашда доно бўлса ҳам,
Яллачи, улфатшунос, доим таралло бўлса ҳам,
Ҳамма вақт ёнингда, гоҳ жонингга оро бўлса ҳам,
Кеч у хил дўстдан, агар қалбида виждон бўлмаса.

Баъзилар виждон билан дўст баъзиларнинг дарди пўл,
Учраса, сўзлар сенга у айшу ишратдан нуқул,
Келса гар уйга қилар юз нағма-ю савти усул,
Очма дарвозанг шунингдекларга сен, эй, пок кўнгил,
Пишмагай офтобда фишт остида хумдон бўлмаса.

Яхши, содиқ дўст топу кел, сен қадрдон бўл анга,
Кунда меҳмон қил уни, ҳам кунда меҳмон бўл анга,
Ақл ўрган, кўнглин ол, тан бўлса у, жон бўл анга,

Тўғри сўз дўстлар учун жон садқа, қурбон бўл анга,
Узма ундан дўстлигингни сўзи ёлгон бўлмаса.

Баъзи бир бемаъни «дўст»лардан умр борича қоч,
Мақтаниш ҳам лоф уришлардан тилидир бир қулоч,
Софдил, камтар, билимдон дўст учун кўксингни оч,
Яхшилардан сўз очиб, Собир, ғазал дуррини соч,
Тонг ёришмас то қуёш кўкда намоён бўлмаса.

1953

УЛАН

Ф у р с а т а л и

— Ҳо, бораман деб эдим, келдим етиб,
Ер бошида кутишинг мени жазм этиб.
Кенгаш куни берилган ваъданг қани,
Юрибсан-ку от чопиб, йўл чангитиб?!

Б е г а м х ў ж а

— Жон оғайни, ёз келмай, келдинг нега
Уч ой бўлмай кенгашнинг ўтганига?
Сен ҳам роса от чопиб ҳовлиқардинг,
Сен ҳам мендек ютуққа бўлсанг эга.

Ф у р с а т а л и

— Ютуқ — ютуқ деганинг, ютуқ-ютуқ,
Чиқмадими ҳовлиқиб чарчов, ҳордиқ.
Узангидан тушмасанг шу аҳволда,
Бу йил куз ер чизасан, бунга шак йўқ.

Б е г а м х ў ж а

— Унча ишинг бўлмасин колхоз билан,
Қараб тургин, тўлади кузда план.
«Оқ олтин»дан хирмонда тоғлар ясаб,
Айтишарман сен билан шунда ўлан.

Фурсатали

— Айтишишда эмас гап, қилар ишда,
Меҳнат қилиб, колхозни яшнатишда.
Улан айтсак ярашар кўкламда ҳам,
Кенг далада меҳнатни қайнатишда.

Беғамхўжа

— Юр довлига, чой ичиб, сўзлашайлик,
Енбошлашиб, кўкламни куйлашайлик,
Фойдали деб, мен бўза солдирганман,
Вақтинг бўлса, уч-тўрт кун бўзлашайлик.

Фурсатали

— Енбошлашиб уч-тўрт кун ичсак бўза,
Эсизгина минбарда айтган сўз-а...
Чигитларнинг ўрнига унса бўза;
Кузакдами унади шўрлик бўза?

Беғамхўжа

— Сендан яхши модирман ўз ишимга,
Ташвиш қўшма сен келиб ташвишимга.
Тракторлар ремонтдан чиққанча йўқ,
Мен кенгашда сўз бериб қайтишимга.

Фурсатали

— Айтган сўзинг бошқайди қурултойда!
«— Бажараман кўп ишни февраль ойда...»
Ўз сўзингнинг устидан чиқмас бўлсанг,
Қуруқ сўздан колхозга нима фойда?

1953

КЕККАЙМАНГ

(Мушоира)

Деманг чинқарча, биз булбул билан Тўрғайларданмиз,
Баландпарвозликда кўкда қарчиғайларданмиз.
Саломат, кўнгил ҳуррам, беалам, бебойларданмиз,
Оловларда чиниққан гиждапаз новвойларданмиз.
Сиз учун қадрсиз, аммо булоғу сойларданмиз.

Сизингдек баъзи бир нотик тилини бир қулоч ўйлар,
Фақат бош менда деб у, ўзгаларни бир саноч ўйлар.
Кўринса, қулфи райҳонни йироқдан қайрағоч ўйлар,
Бикир чоғлаб ўзини, бошқаларни пўк ёғоч ўйлар.
Кўринсак сизга шундоғ, серчидам ирғойларданмиз.

Баҳо берманг кишига устидан, пастга уни урманг,
Қараб бошу оёққа, жирканиб, сиз юзни терс бурманг.
Олиб ўзни баланд, бермай жавоб, сўзлашда ўшқурманг,
Бўшашганроқ кўринсак, бунга сиз ҳайрон бўлиб турманг.
Фикр ижод билан банд, шеъриятга бойларданмиз.

Бўяб кўзни, уриб кўкракка, ўзни қаҳрамон қилманг,
Хушомад билмаган оддий кишиларни ёмон қилманг,
Бўлакни ер билиб, сиз ўзингизни осмон қилманг,
Ағар хирмон кўринса, фаҳмламай, арпа гумон қилманг.
Бўлиқ офтобда пишган, қайроқи буғдойларданмиз.

Кишилар бор: қуруқ тухмат қилиб, бир қора чаплайдир,
Сўзига зебу зийнатлар бериб, ёлғонни боплайдир,
Кишилар ҳақида қўзғаб ёмон сўз, лофни қоплайдир,
Чиқиб тандирчи ўртоқлар, тепиш чоғлаб, шитоблайдир.
Унинг фикрича, биз соз, яхши, сержун лойларданмиз.

Менинг қадрим баланду бошқалар бир пул, хаёл этманг,
Бу юртда ҳамма бўш, мен иш билан машғул хаёл этманг,
Ҳамма айтган сўзни ҳар ким учун маъқул хаёл этманг,
Ўзингиз боғ билиб, сиз ўзгаларни чўл хаёл этманг,
Эмассиз ташна чўл, сув, гулга сероб жойларданмиз.

1953

АНҚОВ РАҲБАР, ХУШОМАДГУИ ХУЖАЛИҚ ХОДИМИ

Танқид кўриб хиёнаткорнинг димоғи куйди,
Ут тушди режасига, қўйган тузоғи куйди,
Ошни шөшиб ютишдан оғзи, томоғи куйди,
Питиллади товукдек, шошди, оёғи куйди,
Чақнаб кўзидан ўтлар, қошу қовоғи куйди.

Кўз чалғитиб ўғирлаш бўлганда фикри ёди,
Қил суғуриб хамирдан, урмоқ эди муроди,
Найранг калитларидан ризқ қулфининг кушоди,
Хўп ўрганиб текинга, чиққан экан «саводи.»
Фикри чувалди бошдан, олган сабоғи куйди.

Йўл қўйди бунга бошлиқ бўлганлигидан анқов,
Раҳбарни гангиратди «сиз яхши, тўғри, ҳов-ҳов...»
Егдек ёқиб хушомад, авж олди мадҳ-мақтов,
Йиллар чўзилди сирлар, йўлга «касал» бўлиб гов,
Қилди иситма ошкор, ўйнаб сўлоғи куйди.

Уйлар эди ҳамиша мен бир ўзим бўлай деб,
Виждон сотиб, пулига қорнимни тўйдирай деб,
Бир пул учун ичиб онт чўнтакни тўлдирай деб,
Чаққон бориб «ҳисобот» қолганда улгурай деб,
Чўт донаси адашди, пулнинг саноғи куйди.

Мажлисада фош этилди найрангу кирдикори,
Босди танни совуқ тер, кетди бутун мадори,
Кўзидан ўтди бир-бир ашё-ю рўзғори,
Созланди машқи пастроқ ҳам тушди ерга тори,
Бағри туташди бундан, доғ бўлди, оёғи куйди.

Урганда шоти қўймай осмоннинг юлдузидан,
Тўқсонни «сув» қилишга халқ молининг юзидан,
Танқид деганда сапчиб, ўт чақнатиб кўзидан,
Дўстлар насиҳат этди, тил толди, жағи куйди.

Уз ҳолига яшай деб, аввалда халқдан ажраб,
Кўрсатса тўғри йўл ким, турган ерида сакраб,
Муштумча лой тузоққа сўнгра илинди сайраб,
Ҳасрат алангасидан учқун ёпишди сачраб,
Тингловчилар толиқди, сабри, қулоғи куйди.

Ҳар ёққа чопди, елди, ёпмоқ йўли топилмай,
Кўпроқ очилди сирлар, нуқсонлари ёпилмай,
Танқид қизиб, қозонсиз қовурилди ўт ёқилмай,
Топмайди тўғри йўлни, кўр токи бир қоқилмай,
Халқ олдида ичиб оит, гўё «чатоғи куйди...»

Халқ мулкани ўғирлаш, бу халқига хиёнат,
Юз «тавба»дан ювилмас дерлар кичик жиноят,
«Дўстлар» йиғилди судга, қилмоқ учун ҳимоят,
Қонун жавобгар этди, кесди уни ниҳоят,
Нафс деб қамалди, қалбаки ёнган чироғи куйди.

1958

БИР ГАП БҰЛАР-КЕТАР ДЕБ...

«Улар кинода топишган эдилар, кинода ажралишдилар...»

{Бир онамиз ҳасратидан}

К у ё в

Олдим хотинни «арзон», бир гап бўлар-кетар деб,
«Шафтоли шохи ларзон», бир гап бўлар-кетар деб,
Сунбул сочи паришон, бир гап бўлар-кетар деб,
Сернозу ишва, гапдон, бир гап бўлар-кетар деб,
Ажрашмоқ бўлди осон, бир гап бўлар-кетар деб.

К е л и н

Қилди тилини бийрон кўрганда, ўргилишда,
Бўлдим мен унга жонон кинода бир кўришда,
Бердим кўнгил синовсиз бир лаҳза ўлтиришда,
Гаштини сурмай ойлар қўл ушлашиб юришда,
Мушкулни айлаб осон, бир гап бўлар-кетар деб.

К у ё в

Солди ўзини кетмай ойинадан узоққа,
То эртадан тузанди чиқмоққа кечки боққа,
Бўш қолса ўсма қошга, чаплаб қизил ёноққа,
Ут кўрмади қозон ҳеч, сув тегмади товоққа,
Сувсиз тешилди қумгон, бир гап бўлар-кетар деб.

К е л и н

Бир кун ўтиб никоҳдан, бошланди сўнгра жанжал,
Муздек совиб кўнгил ҳам турмуш кўринди мужмал,

Доим солиқ қовоғи, кирса уйига ҳар гал,
Шовқин-суронни бошлар, бир сўз сўрашга маҳтал,
Кўп йиртилур гирибон, бир гап бўлар-кетар деб.

К у ё в

Ошни қўйинг у ёққа, шўрваси ҳам олиб таг,
Қилдим насиҳат унга, айтди у менга эртак,
Одобидан нишон йўқ, шаллақи, тўнгу шапшак,
Ишлар алмашди уйда: мен хотину у эркак,
Бефойдадир пушаймон, бир гап бўлар-кетар деб.

К е л и н

Гап ташлади ёнимда, мен унга қошни қоқдим,
Сўнг айладим карашма, жисмига ўтни ёқдим,
Ёқди қарашда менга, жилмаймоқ ила боқдим,
Енгил табиат экан, бир кўрганида ёқдим,
Ё менми, ё у нодон, бир гап бўлар-кетар деб.

К у ё в

Бормаи ўчоқ ёнига, уйда қуриб дўконни,
«Нозик табиат» эрмиш... Искаб егай у нонни,
Найлайки, яхши кўрдим бу бедаво жувонни,
Гап қайтарар эканман, тор айлагай жаҳонни,
Битди танамда дармон, бир гап бўлар-кетар деб.

К е л и н

Кўп эрга тегдим, аммо бу хилда бўлмас эрлар,
«Бир бола туққанида ҳайдар хотинни» дерлар,
Уйлаб эдим бу номард ҳеч хўрламас, қадрлар,
Кўпдир мени олишга муштоғу мунтазирлар,
Бўлди хаёл паришон, бир гап бўлар-кетар деб.

К у ё в

Аввал таниш, суриштир, бил, сўнгра бор яқинроқ,
Ойлар синовдан ўтгач, бўл бир-бирингга муштоқ,
Ҳуснига боқмасингдан ахлоқига тузук боқ,
Бўлсин вафоли ёринг!.. Ўтди бошимдан, ўртоқ!
Мен хом сут эмган инсон, бир гап бўлар-кетар деб.

К е л и н

Бир гап бўлар-кетар деб, ҳозир дамим ичимда,
Зоҳирда вақти чоғман, аммо ғамим ичимда,
Бемаслаҳат ишимдан бор мотамим ичимда,
Қўп таъналар эшитдим, бу мулзамим ичимда.
Бўлманг бу ишга ҳайрон, бир гап бўлар-кетар деб.

И к к и с и

Бир гап бўлар-кетар деб, ҳасрат билолдиҳоя,
Бир умр учун етар деб, айтилса шу кифоя,
Қим чиқса тўғри йўлдан, қилмайди эл риоя,
Э, дўстлар, адашдик! Қим айлагай ҳимоя?
Соғ бўлса бу тану жон, бир гап бўлар-кетар деб.

1953

БИР РАИС БОР...

Эски таниш раис бор,
Колхозига қадрдон,
Колхози анча илғор,
Пахтаси кўп, қири—дон,
Бир ёқда боғу гулзор,
Мактаб, идора, шийпон,
Куз келди, ҳамма тайёр,
Машинага йўқ «имкон».

Юрди раис хиромон,
Бир гап бўлар-кетар деб.

Терганда қўшни колхоз
Терим машиналарда,
Очилди пахта қийғос,
Шоштирди... Биз агарда
Айтсак раисга бир оз
У қилди бизга зарда,
Бу куз ҳаво келиб соз,
Бўлди сабабчи, парда.

Қўл чўнтагида, меҳмон,
Бир гап бўлар-кетар деб.

Колхозда пахтамиз мўл,
Аммо теришда қўлда,
Термоқ раисга маъқул
Шу эскича усулда.
— Тер тоза, қўлда, бўл-бўл!
Йўқ янгилик кўнгилда.
Ёмғир ёғиб, бўлиб ҳўл,
Кўнлик плани «О» да,

Қопу тарози сарсон,
Бир гап бўлар-кетар деб,
Мажлисда нутқ қулочкаш,
Сайрар томоғни қоқлаб,
Машинадан бўлиб ғаш,
Қўлда теришни ёқлаб,
Қолхозчиларни алдаш,
Келса машина сақлаб,
Танқид қилинса, терлаш,
Музлашда, оқ-воҳлаб,
Бебурду ваъда ёлғон,
Бир гап бўлар-кетар деб.
Ишланса ерга ҳар йил,
Тобора ҳосил ошгай,
Тобора ҳосил ошса,
Шунча теримчи шошгай.
Бир сўзни то демай тил,
Қолхоз раиси тошгай.
Бир янгилик десанг, қил,
Эски ўжар туташгай.
Қўлда терилса осон,
Бир гап бўлар-кетар, деб,
Сўнгра егай пушаймон
Бир гап бўлар-кетар деб.

1953

НАМАСАН

Битталари ҳам омборчи, ҳам кассир,
Битталари ашулачи бетаъсир,
Бир-биридан махфий эмас барча сир:
— Сув қўшилган айронмисан, намасан?
— Тўйга келган меҳмонмисан, намасан?

Раис эмиш ашулага ишқибоз,
Шунинг учун уста Ҳайдар серпардоз,
Ароқ ичса бўлар эмиш хушовоз:
— Хушхонмисан, хумдонмисан, намасан?
— Ялқовмисан, полвонмисан, намасан?

Уста Ҳайдар меҳнати оз дафтарда,
Меҳнат қилмай олгани хавф-хатарда,
Партташкилот сезиб қолса агарда:
— Тухматмисан, бўҳтонмисан, намасан?
— Отқулоқми, райҳонмисан, намасан?

Омборчи дер:— Фалончи бор бахтимга,
Табель ёздим шаҳар кетган вақтимга,
Ўғил тўйи бошлагайман нақдимга:
— Юзми ёки тўқсонмисан, намасан?
— Жамиятга нуқсонмисан, намасан?

Уста Ҳайдар сероб ҳар кун, оз эмас,
Куй пойма-пой, чалган сози соз эмас,
Кенг далада кўринмаса, ноз эмас:
— Соғломмисан, нимжонмисан, намасан?
— Шотимисан, нарвонмисан, намасан?

Уста Ҳайдар овозида шира йўқ,
Санъаткору маданият сира йўқ,
Шеърда туз кам, куйда пиёз, зира йўқ:
— Аччиқмисан, нордонмисан, намасан?
— Қум қўшилган талқонмисан, намасан?

Иккилари хиргойида ҳамнафас,
Ҳоли жойда гурунглашар басма-бас,
Гоҳ «аския» бошлаганда беғараз:
— Омборчими, сичқонмисан, намасан?
Бўғзи тешик қумғонмисан, намасан?

Қолхоздаги хотин-қизлар чопиқда,
Хотинлари шаҳар уйда ёпиқда,
Ўзлари ҳам салқин ерда ҳордиқда:
Дардмисан ё чипқонмисан, намасан?
— Мешмисан, шабронмисан, намасан?

Салқин дарахт ёнбошида чўнқайган,
Отилмаган сопқонмисан, намасан?
Ишламай еб, қилмасанг истиҳола:
Ҳар иккингнинг виждонингга ҳавола!

1953

КЕРАК

(Вазифасидан четлантирилган собиқ бир хўжалик бошқарма бошлигининг кўнели яна нималарни қўмсайди)

Топширилса қайта иш: ёнимга сирдошим керак,
Йўқ бўлакка тоб, ўзимга сабру бардошим керак,
Бош бухгалтерликка эпчилроқ укам Ҳошим керак,
Тинчигайман бўлса ўздан, ғалвасиёз бошим керак.

Нотаниш бўлса муовин: унда ҳолим танг бўлар,
Сир очилғай, кунда мажлисларда тортиш, «жанг» бўлар,
Эски дўст бўлса муовин ҳар нима қилсанг бўлар,
Бу ўринга ё қадрдон, ё қариндошим керак.

Секретарликка ярашмайдир хунук баъзи жувон,
Қир қилар таъбимни кирса, қийналар кўрганда жон,
Мен учун яъни ширин сўз, ғунча лаб, мўрчамиён,
Қадди шамшод, кёкили сунбул, қалам қошим керак.

Бўлса завхози ўжарроғу дағал: иш вассалом,
Қийнагай одамни, йўлга то тушиб бўлгунча ром,
Хоҳ нонушта, хоҳ тушлик, хоҳ кечлик, хоҳ қиём,
Менга бу одат: текиндан бир сиқим ошим керак.

Ишқилиб, у эски доғим бунда таъкидланмасин,
Тинч юрай, пастдан туриб «ўз-ўзни» танқидланмасин,
Бир ўзим ишлай узоқроқ, ўзгани дидланмасин,
Қим учун зоҳирда хурсанд, уйда кўз ёшим керак?

Мен ўзим енгил табиатман, бир оз қунтим чатоқ,
Кеч келиб, оз ўлтириб, сўнгра кетарман эртароқ,

Улфату ҳангомаларга бесуяк, сериштиёқ,
Йўлга йўқман, ё машинам ёки извошим керак.

Орқадош ёрдамчисиз ишни бажармоқ менда йўқ,
Ҳам билим оз менда, ҳам озроқ қўполман, ҳам қуруқ,
Дўстлар жонига текканман, алоқам ҳам узук,
Жонга оро бўлғувчи, қўлловчи қўлдошим керак.

Бир вақтлар ҳафсалам зўр, мен ўзим ҳам ёш эдим,
Катта-катта серунум бошқармаларда бош эдим,
Ҳам фирибгар, ҳам ўжар, ҳам шўх эдим, бебош эдим,
Келмагай ўрнига... Обрў ҳам йигит ёшим керак...

Склад ҳам бўлса майли, берсалар бўлмас ёмон,
Тажрибам бир оз етарли бор, чиқар эпланса нон,
Дўстлар қўймас қуруқ, келганда истаб ҳар замон,
Шерсть керак, бастон керак, пиджак керак ё шим керак.

1954

НОЗИГИМ

Айланаман нозигим, ўргиламан нозигим,
Гапда таманно, таранг, «мен ўламан» нозигим.
Кўз сузилиб қошгача, олифталик бошқача.
Уйда эри ош қилиб, ухлади у ошгача.
Айланаман нозигим, ўргиламан нозигим,
Уй ишидан сўз очманг, мен ўламан нозигим.
Битгаси битмай ҳали, янгисининг жанжали,
Ёзда кўнгил қор тилаб, қиш кунни мирсанжали,
Айланаман нозигим, ўргиламан нозигим,
«Мода чиқипти» десанг «мен ўламан» нозигим.
Уй полини эр ғартиб, «маникюр кетар!» деб,
Шўрва қилар бир қозон, эртага ҳам етар деб,
Айланаман нозигим, ўргиламан нозигим,
Қоматини мақтасанг, «мен ўламан» нозигим.
Чиқмоқ учун кечқурун, у ясанар эрта кун,
Ойнанинг олдида ишқаланиб юз, бурун.
Айланаман нозигим, ўргиламан нозигим,
Тегса агар йўлда чанг, «мен ўламан» нозигим.

1964

БЕҒАРАЗ НАСИХАТ

Қалта ўйламай шеър ёз, ўйлашиб узун ҳал қил,
Якка-дукка гап тузмай, сатрини муфассал қил,
Бўлма камбағал, тилга бойлигинг мукаммал қил,
Маънили, ширинликдан халқни унга маҳтал қил,
Умрузоқ асарларда сен ўзингга ҳайкал қил.

Шеърни бошладинг боғдан, сўнг тамомладинг тоғда,
Қилмаса қалам тоқат, туш ёзишга тирноқда,
Мақсадинг аниқ бўлмай шеърни бошлаган чоғда,
Кўп ўзинг уринтирма, жонни қўйма қийноқда,
Ким деди ёзиб ташла, ким деди таваккал қил.

Шош, жадал ёзиб ташлаб, бостиришга топ чора,
Мақтасанг гапирсанг кўп, унда боссалар зора,
Босмаса газета гар, келма бўшу тобора —
Кел баланд тузатмоққа бўлма қайта «овора»,
«Бўлганим шу мени» деб ҳар қаерда жанжал қил!

Қофиянг экан ўрдак, қил радиф тегирмонни,
Ерда юрса инсонга ўхшатишда ҳайвонни,
Туз радиф учун айрон, меҳрибону айвонни,
Ёки том ёзар бўлсанг унга иста нарвонни,
Бошла сўз тўқайдан, сўнг охири чангал қил!

Бўлса у бўғинсиз шеър, чаплашиб кетар сўзлар,
Унда-мунда беҳуда сафлашиб кетар сўзлар,
Қайси бир балоларга дафлашиб кетар сўзлар,
Ким қўлига тушдик деб, гаплашиб кетар сўзлар,
Сўзни тер, ўринли ёз, ё ёзишни мужмал қил!

Мақсадинг ёзиш бўлса, кўп шошилма, қил текис,
Орқадан қувиб ўрган, сўнг маромига еткиз,
Дўст сўзин қабул этгин, қўй, ўжарлигинг кетк 3,
Бошлаганда бир шеърни яхши ёзгину биткиз,
Тарра экма, гурс кетди, кўкчаларни пайкал қил!

Жумлалар суюқ чиқса, ноўрин «қўюқ» қилмай,
Маза-матрасиз сўзни жуфт қилиб, «туюқ» қилмай,
Шеър совуқ мижоз чиқса, отини буюқ қилмай,
Қалтираб, чиқиб жаҳлинг, кўзларингни лўқ қилмай,
Устига ёпиб кўрпа, шеър отини сандал қил.

Мен буни ғараз бирлан сўзласам, ҳаром бўлсин,
Яхши шеърни ким ёзса, унга эҳтиром бўлсин,
Бўлса шоири пишиқ, шеъри нега хом бўлсин?
Яхшилаб пишир шеърни, сўзлари қиём бўлсин,
Пишса шеър ҳазм бўлгай, қайнатишда ҳал-ҳал қил.

Солмасанг қулоқ сўзга, бор, юзинг ўгир, майли,
Хом асарни қўлтиқлаб ҳар томон югур, майли,
Уз-ўзингни хўп мақтаб, кўкрагингга ур, майли,
Юз буриб бу Собирдан бошқаларни кўр, майли,
Иситмангни авж олдир, зилзиланг беш-ўн бал қил!

1954

ХИРМОН ЁР-ЁРИ

(Колхоз театрлари учун)

Хотин-қизлар

— Хотин-қиз кўп, эрлар оз, пахтазор кенг, ёр-ёр,
Аммо тақсим вақтида ҳаммамиз тенг, ёр-ёр.
Салқин ерда ишлашга ўрганибсиз, ёр-ёр,
Жони ширин эркаклар, тезроқ айтинг, ёр-ёр.

Эрлар

— Омон бўлсин серғайрат хотин-қизлар, ёр-ёр,
Йигим-терим ишидан озод бизлар, ёр-ёр.
Бўш эмасмиз, эркаклар ҳар хил ишда, ёр-ёр,
Қундуз правлениедан топарсизлар, ёр-ёр.

Хотин-қизлар

Эркакларни сўрасак, ҳар хил миш-миш, ёр-ёр,
Улар бўлак ишларда ишлар эмиш, ёр-ёр.
Биз терганда «оқ олтин» тонна-тонна, ёр-ёр,
Хирмонда эр ёнбошлаб, тортар ташвиш, ёр-ёр.

Эрлар

— Хотинларга кенг дала ярашади, ёр-ёр,
Теришади, чопади, тарашади, ёр-ёр.
Эпчил хотин кеч уйга борганида, ёр-ёр.
Енг шимариб, рўзғорга қарашади, ёр-ёр.

Хотин-қизлар

— Жўрабоев омборчи, Ҳошим — қассоб, ёр-ёр,
Бухгалтерни ҳар куни салқиндан топ, ёр-ёр.
Биз аёллар далада, иш дўндирсак, ёр-ёр,
Меҳнатимиз эркаклар қилар ҳисоб, ёр-ёр.

Эрлар

— Сигир соғиш, нон ёпиш, ўтин ёриш, ёр-ёр,
Хотинларнинг ишидир терт қориш ёр-ёр.
Кундуз йиғим-теримда, тунда уйда, ёр-ёр,
Хотинларга ёт нарса — чарчаш, ҳориш, ёр-ёр.

Хотин-қизлар

— Мажлис бўлса, эркаклар сўзлар* туриб, ёр-ёр.
Мақтансалар куламиз, биз ўтириб, ёр-ёр.
«— Биз эркаклар далада...» деса раис, ёр-ёр,
Бор эркаклар маъқуллар қарсак уриб, ёр-ёр.

Эрлар

— Хотинлар бор далада, биз хотиржам, ёр-ёр,
Хотин-қиз кўп, колхознинг ташвиши кам, ёр-ёр.
Қизим билан онаси меҳнат қилиб, ёр-ёр,
Уғил ҳам мең салқинда «Савти ажам», ёр-ёр.

1955

«ОТАРЧИ»ЛАР ҲАҚИДА

(Завқийга ўхшатма)

Рухсат менга неча сўз демоққа,
Йўқ, ҳожати, ном-баном саноққа.
Чикди бу «отарчи» қайси гўрдан,
Ўрганди улар текин томоққа.

Тўй қайда деди, югурди, елди,
«Ризқ халта»сини бўйнига илди,
«Санъатчи» дейиш уят туюлди,
Бир неча япасқи, кир аёққа.

Қўл юрса чалиш учун бир эпга,
Тил юрса қўшиқнамо фирибга,
Танбуру, дутору скрипка,
Кир чорсини танғишиб қулоққа.

Шилқимлиги бир кўришда зоҳир,
Санъатга нўноқ юлишга моҳир,
Айтган қўшиғида аввал — охир
Ўхшар эди маъраган бузоққа.

Сўзни агар очсангиз қатини:
Эр чертару рақс этар хотини,
«Танбур» деб, атаб унинг отини,
Сим тортиб олиб узун таёққа.

Гоҳ сафсата, гоҳи «Савти эшвой»,
Рақс сўнгида ялла қилса бир пой,
Май келсаю бўлса оши сермой,
«Гулёр»ни ўқир, чалиб «Ироқ»қа.

Санъатчи десин ким уни хушлаб,
Пул дардида бу «хунар»ни ушлаб
Кундузлари мардикорлик ишлаб,
Кеч тортса айилни, тўй, улоққа.

Халқ чорласа яхши куйни қумсаб,
Санъатдаги обрўни қумсаб.
Собиқ бу «сувоқчи» тўйни қумсаб,
Занг андава юрмаса сувоққа...

Кошки эди, чалса, қилса маъқул,
Бу хакка атаб ўзини булбул,
Аслида тилак ўзи текин пул,
Тахлансаю тушса кир тумоққа.

Қўп чойхоналар буларга пакка,
Мудрар, ўтиришда якка-якка.
Қўкракни бериб ҳамиша захга,
Тўйчи илинарми деб тузоққа.

Кимдир бу шаҳарда бунга масъул?..
Кўрсанг-чи бу ҳолни! Э омон бўл!..
Ким берди буларга мунча кенг йўл,
Бир тўда бу тўйма-тўй саёққа.

Халтурачиликда халққа озор,
Халқ айтмаса ҳам, тўйида тайёр.
Халқ тўртта одам йиғиш учун зор,
Парвона бўлиб урар чироққа.

Қўп ерда бу ҳоллар зўр олди,
Санъатга бу доғу рахна солди,
Қўплар гапиришда жағи толди,
Йўқ тоқатимиз бу хил чатоққа.

Санъат нима-ю, улар ўзи ким?..
Гоҳ келди ғазаб, гоҳида кулким.
Кўрманти тани совунни балким,
Бемаъни ҳиди урар димоққа.

Билмайди дуторда қайси парда,
Пул тушмаса қанча нозу зарда,
Хиргойини бошласа агарда:
Бошлайди ҳўкиз бўғизламоққа.

Ташлаб театрни қанча нонкўр,
Тўйдан топарига бўлди мағрур.
Меҳнат деса: бош чайиб, текинхўр,
Ош кўрса суқилмасин товоққа.

Кўрдим, тутадим, эзилди бағрим,
Соз ёнда, давангир ўлтирар жим,
Бир машқ эшитишни истар эдим:
Ўт тушди бу завқу иштиёққа.

Санъат ҳақида буюк тилаклар,
Булғатма бу соҳани, туллаклар,
Қўнма бу чаманга, попишаклар,
Булбул ярашар чаманга, боққа.

Сув устида қалқиган хазон, хас,
Янглиғ, шу нафас, шу пул керак! **Бас!..**
Ён қўшниси тўйга айтса кирмас,
Андишаси пул, чопар узоққа.

Тинч ўтгани яхши, яхши тўйлар,
Пулланмасин у қўшиғу куйлар.
Хур санъатимизда обрўлар
Ўз ҳурматимизни сақламоққа.

Ҳар кимса ўзини билса, етса,
Ўз касбини севса, ҳурмат етса,
Ешликдаги қадр бўшга кетса:
Охиргиси арзумас ямоққа.

Ким бўлса «отарчи»: таъсир этсин,
Чайванг мағзини, токи етсин.
Ўғлим, сенга дей, келин эшитсин,
Ўр шохига, зир кетар туёққа...

1955

ТҮЙ ҲАНГОМАСИ

Тўй деганда амманинг дарди кетди, жон кирди,
Чикди уйдан ош, сомса, қайтиб икки қон кирди,
Рўзгорим чиқим тортиб, чўнтакка зиён кирди,
Тўй ўзи жуда яхши, сарфлари ёмон кирди,
Кун ўтмай тўйга айтиб қўшни бир жувон кирди.

Уч кампиру тўрт бола, олдинда икки ёши,
Тоғора оғирликдан қинқайиб бўйни, боши,
Тўйхонага етгунча ошликдан чиқиб оши,
Офтобда қатиқ ичган, хотиним қариндоши —
Чарларга чарлаганда шовқину сурон кирди.

Тўй бору ҳаловат йўқ ўлтиргани жой қайда,
Тор ҳовлида халқ гиж-биж, кошки бу сарой, қайда,
Қовурмаси картошка ҳам ошида мой қайда,
Тик турмак ила меҳмон, қочмакка қулой қайда,
Боз устига базм истаб, тўп-тўп оломон кирди.

Тўйхонада йўқ тартиб, ўн ошпазу юз чаққон,
Келдингми дегучи йўқ бир четда турар меҳмон,
Ичкарида қий-тўзон, юзлар юлишдан қон,
Ҳеч ерга сиғишмасдан турганда ҳамма ҳайрон,
Тўйбошини қўлтиқлаб уч-тўртта пиён кирди.

Хуллас, хотиним чарчаб, бир тун тунагач, қайтди,
Тоғораси қўлтиқда, онам ила оч қайтди,
Дастурхони бўш қайтмай, бир қўша кўмоч қайтди,
Тўқ икки саноч борди, бўш икки саноч қайтди,
Тўйда юлишиб қудалар, жанг бўлди, қирон кирди.

Ким тўй деса безиллаб, тўёнага йўқ тоқат,
Тўй ҳам чиқадир ҳар кун, ҳар кун бузилар роҳат,
Тўй қилса биров: уйда юз машмаша, ўн кулфат,
Хотин қиладир жанжал, қайнана бўлиб диққат,
Ойликка тушиб раҳна, чўнтакка талон кирди.

Куз ойлари ҳар кун тўй, тўй бўлсину соз бўлсин,
Ортиқча чиқим бўлмай, ўз ўрнида, оз бўлсин,
Тўёнаси ҳам енгил, ҳам яхши ниёз бўлсин,
Исрофига қўймай йўл, тўй ўрта мижоз бўлсин,
Бу урф шу кун кирмай тўйларга, қачон кирди?

Тўй бўлсину эл тўйсин, тўйдан ҳамма шод бўлсин,
Тўй номига бўлмасдан, эл завқи зиёд бўлсин,
Ўтмай хўжа кўрсинга, мақсуду мурод бўлсин,
Ойлар ўтиб ундай тўй мақталсину ёд бўлсин:
— Тўйхонани табриклаб, бахт кирди, замон кирди.

1955

ОЛТИ РУБОИИ

Баъзи бебош ёшлар таърифида

Бебошлик дардига айтсанг сен даво,
Мушт тўлғаб, қилгай у ҳақорат даъво.
Ҳақорат сезилса ҳаққоний сўзинг,
Афсус, ёмон дардга бўлмиш мубтало.

«Орқадан гийбат» таърифида

Дўстим дер: — Сухбатда сизни сўзладик,
Кеча қизигандир ўнг қулоғингиз?..
Ўнг қулоқ қизиса қилмасман ҳадик,
Чап қулоқ қизишдан қиларман без-без!..

Мағрурлик таърифидан

Баъзи мағрурлар кўзу қош ўйнатур,
Ўзни донишманд олиб, бош ўйнатур.
Телбага «сен телбасан» деб кўрмаким,
Ори келмоқдан сенга тош ўйнатур.

Баъзи «тўйма-тўй юрувчи раққосалар» таърифида

Қайси бир тун, тўйда «дилдор» ўйнади,
Зулфи тори узра дил дор ўйнади.
Бу баланд санъатни ҳеч қилмай писанд,
Кўрди пулни, сўнг дадил дор ўйнади.

**Шеърни хато айтувчи ашулачи «ҳофиз»
таърифида**

Бир «Ҳофиз» ҳеч кимга бермай сўзини,
Ҳаммадан билимдон қўйди ўзини.
Пуч бодом чақилган чоғда билинур,
«Ширмой кўз» деб, айтди «ширмой юз»ини.

Баъзи «гапи сассиқ»лар таърифида

У қўланса сўз очмай, мен ёпдим бурним,
Асрадим мен ўзимни сассиқ сўзидан.
Гарчи гулзор бўлса ҳам ўтирган ўрним,
Бадбўй ҳидлар буруқсар ҳатто ўзидан.

1956

УХШАТДИ

Ичмаган вақт: бадҳазму,
Ичганида «хушбазм» у.
Қайф ошганда сертаъзим,
Ёки балойи азим,
Серсавлату маъзи пуч,
Тумтароқ гапларга ўч!
Десангиз:— Бу шеър кимга?
Бир узоқ оғайнимга!

Назар солган киши турқингни ўнган рангга ўхшатди,
Ўзингнинг тепса-тебранмаслигинг, харсангга ўхшатди.
Эшитгач сўзларинг ёқмай қулоққа, қийналиб жони,
Тузукни «қайта ишланган» бузуқ оҳангга ўхшатди.
Топишда суҳбатинг ўтган минутларга қилиб афсус,
Ушал беҳуда кетган вақтини аттанга ўхшатди.
Ҳар ишда ҳафта, ўн кун, бечидам, беқунтлигинг англаб,
Юриб латта йиғар, меҳнатга йўқ «мазанг»га ўхшатди.
Агар ичмас экансан, маза йўқ, ичсанг нуқул шовқин,
Демай бир у киши, бор ҳамма ҳангу мангга ўхшатди.
Ичинг пўк, маъниси пуч ҳар иборанг, маъзини чаққач,
Ичингда астарингни, ялтироқ аврангга ўхшатди.
Кишининг сиртидан берса баҳо, ҳар кимса янглишгай,
Адашмай заршунос, қалбинг темиртак — зангга ўхшатди.
Уринсиз гоҳ кулиб, гоҳида гап бермай бўлақларга,
Бу хулқингни биров бир винти йўқ аммангга ўхшатди.
Кўришда Танқабой, туппа-тузук одам билиб аввал,
Кейинча кимлигинг пайқаб қолиб, таррангга ўхшатди.

1957.

ЧЕКАМАН

Чекишни менга чиқазган чўзиб, ёмон чекаман,
Насиҳатингга қулоқ йўқ, десанг зиён, чекаман,
Тамаки бўлмаса тунда ўраб сомон чекаман,
Бошимни кўрпага буркаб, гаҳи ниҳон чекаман,
Улаб тутунни тутунга, булутсимон чекаман!

Қўлим товоқда, кўзим ташланур ўнгу сўлга,
Сўриб-сўриб, тутатиб ўлтиришга стулга,
Ҳали тугатмай, уни, янгиси чиқар қўлга,
Кунига тўрт қути «Қазбек», ачинмадим пулга,
Шу ёшда чекмаганимда, уни қачон чекаман?

Қаерда бўлса, тўлар уй шу он тутунларга,
Малол келар чекишим, ўпкаси бутунларга,
Дами ичида хотиннинг, тўлишди хунларга,
Кўникди «чекмаса бўлмас буни! Тушун!»ларга,
Гоҳи ингичка йўталсам, гоҳи йўғон, чекаман.

Кекирдагим қичишар, беш минутча ўтса ҳаял,
Ўзим тажанггу кўзим бадхумору калта йўтал,
Бошим шишиб, бу кўнгил толпинур, бўлиб маҳтал,
Қўлим узатсам агар папиросга, масала ҳал:
Ўзимни янги туғилган қилиб гумон, чекаман.

Оғизда у ила ухлаб, азобини чекдим,
Ётиб чекиб папирос, ухлаганда куйди бетим,
Сорочка учқун ила бўлди ғалвир, ирғитдим,

Мен унга зарда қилиб чекмадим, увишди этим,
Иложи йўқ, нима қилдим... Ҳамон-ҳамон чекаман.

Насиҳат этма менга, тингламоққа тоқат йўқ,
Бағир ғижирлашидан тунлари фароғат йўқ,
Қурумга тўлди ичак, сўз дейишга ҳожат йўқ,
Қилишда қиссани калта, танимда роҳат йўқ,
Бу кайфи қурмағури ўртади, фигон чекаман.

1958

ТАКАСАЛТАНГ

Дўппи қўлида, қайфи таралло такасалтанг,
Доим кўчада сафсата, ялло такасалтанг.
Улфатлари ҳам ишга кетиб, кундузи кўрсам,
Ухлаб ўтирар ўрнида гоҳо такасалтанг.
Ишдан гапириб, қилса насиҳат унга ҳар ким,
Ранги оқариб, кўзлари бежо такасалтанг.
Топганда бирор ўзига ўхшаш киши: жавраб,
Чандон тутади ўзини доно такасалтанг.
Кўпдир ҳунари, ҳаммаси ҳам ёдида қолмай,
Мушкулга қолиб бўлди муаммо такасалтанг.
Бўлса текин ош, қўлни ювишга жуда чаққон,
Ошдан кейин у, танбалу расво такасалтанг.
Нон қўйса агар унга, мурувват ила дўстлар,
Ўтмайди қуруқ, дейди мураббо, такасалтанг.
Дунёга нечун келди? Ўзи ҳам буни билмас,
Оч қолса, бўлар тор унга дунё, такасалтанг.
Халқнинг кўзига бўлди хунук шу кеча-кундуз,
Санқиб юрадир бир ўзи танҳо такасалтанг.
Куч-қуввати бор, ишласа тоғни кўпоровчи,
Барваста йигит, борми ҳаё, ҳо, такасалтанг!

1958

БИР «ОҒАЙНИМ»НИНГ ТАЪРИФИ

Бемехнатимнинг миннати тиш сидирур ош устина,
Ишга ғалис, ошга ҳарис, ташлар ўзин дош устина.
Йўқдир ҳазилга тоқати, гапни кўтармас ҳеч қачон,
Берсанг зиёфатдан дарак, дейди туриб: «Бош устина!»
Пар кўрпа қаттиқлик қилур, аввал жиғилдон тўлмаса,
Тўйса қорин, хуррак чиқар бошни қўйиб тош устина.
Меҳнат десанг, дер: «Мен касал», мақтовга аммо бесуяк,
Танқид еган кун эртаси танғир рўмол қош устина.
Оч қолса тез тушгай қовоқ тўқ бўлса гар, пиш-пиш қилиб,
Андоқки, ҳеч парвоси йўқ, тош тушса бардош устина.
Хизмат учун «ёшим кичик», ҳурмат учун «мен каттамен»,
Гоҳ ёшириб ёшни, гоҳи ўн қўшар ёш устина.
Гар яхшилик қилсанг — дуруст, йўқса ёмонсан доимо,
Иш чиқмаса, гап ёғдирур қавму қариндош устина.
Қилма сафар сен у билан, Собир, эсинг бўлса агар,
Қулфат билан ғам ёғдирур қайтгунча йўлдош устина.

1958

ЎЗИМ БУЛАЙ

- Қўй бошқаларни, ҳар нима бўлсам, ўзим бўлай,
Халқ тўғрисида зарра емай ғам, ўзим бўлай.
- Тўймас кўзинг, ҳамиша сўзинг шу десам, деди:
- Қирмас қулоққа, сўзлама сен ҳам, ўзим бўлай.
- Қирсанг қай ишга, шўри қурир у идоранинг!
- Қилган ишимнинг ҳаммаси миркам... Ўзим бўлай.
- Артель пулини кўкка совурдинг! Шу яхшими?..
- Айтма! У нафсинг дардига малҳам ўзим бўлай.
- Бузмай пинакни, ўғрилигинг кўп! Бу ҳақда айт?!
- Тўқ тут кўнгилни! Орқаси маҳкам, ўзим бўлай.
- Кимдир паноҳу орқа суйанчинг? Билиб қўяй!..
- Ҳар кимда бор бу нафс! Хотиржам! Ўзим бўлай,
- Бу ишларинг очилса, ўзингга бўлур ёмон!
- Дўстлар наҳотки қилмаса карам? Ўзим бўлай,
- Очсам сирингни, бир нечаларни йиғиб туриб...
- Кам-кўстларингни айт менга шаҳдам! Ўзим бўлай,
- Тушди қўлимга ёзғали ҳужжат! Кўзингни оч!
- Тез ёқ ўчоққа! Ёқ уни илдам, ўзим бўлай.
- Ҳеч кимга айтма, уйга борай мен, топиб-тутиб,
Қил ёпти-ёпти, йўқ шаку шубҳам, ўзим бўлай.
- Мухбир ёзишга олди, газетда чиқар, десам,
Енди, бўзарди, титради шалғом — ўзим бўлай.

1959

МАСЛАҲАТНОМА

Мавлоно Қутбиддин маҳдум домулло, ибни Сирожиддин аъламга замонадан таибеҳ ва келажак учун йўлланма.

Яхши шўнғинг давр лаънат лойига, ўрناق қилиб,
Жисми яъни номуборакни букун ўрдақ қилиб.
Эмди қабристонни пойланг, бу ҳунар тинч сиз учун,
Мурдашу обдасталарнинг бурнини ҳуштак қилиб.
Тинч юринг сиз эмди маҳдум, бўлмаса халқ қаҳр ила —
Бир куни кийгай бошига дарғазаб, телпак қилиб.
Ўтди сиз айтган замонлар, амри маъруфни сотиб,
Хўп кемирган чоғларингиз, халқни сиз сўнгак қилиб.
Қайдан ис чиқса, бўлиб ҳозир, маҳалла уйма-уй,
Кекириш тўнғизмижозу қорнингиз хумдек қилиб.
Халта-хуржун орият бўлса, берарман маслаҳат:
Тиктиринг тўн янги, элликдан зиёд чўнтақ қилиб.
Айтдилар кўрган кишилар: маст бўлиб мавлуд куни,
Оғзингиз ювган эмишсиз, шишадан мисвак қилиб.
Бир ўлимтик салла ҳаққи, муштлашиб сўфи билан
Ярмини ёнга урибсиз, тортишиб, лахтак қилиб.
Кундузи тақво, туни сайёд, деди кўрган киши,
Сайд этиб гоҳ тозиёна, ўзни гоҳ кўппак қилиб.
Кўл еган бир қавм сизни сўкди-ю, тўнғиллади:
— Домла, кўп қонимни сўрди, нафсини жўмрак қилиб!
Моли мардумхўрликда кўрсатиб кибру риё,
Барчани мусича фаҳмлаб, ўзини ғуррак қилиб!..
Рўзадан ўн ерда ифтор бўлса ямлаб, сўнг саҳар
Ош кутарсиз, иштаҳани ончунон карнак қилиб.
Тўрт сатр бемаъни шеърдан лойтузоқ қўнқайтириб,
Ҳар қаерда ўзни «шоир» кўрсатиб, ойнак қилиб.
Бас қилинг маҳдум, тамаъ дардини, кўп ифлос экан,
Юқмасин, соғлом кишини ногихон безгак қилиб.

«Обрў» борида фоний дунёга риҳлат қилинг,
Мунтазир сизга лаҳад ҳам, тез етинг, жуфтак қилиб.
Чап бериб Мункар Накирга, жим ётинг, берса савол,
Чиқ деса, минбаъди чиқманг ичидан илгак қилиб.

1959

КЕТ, МАНДАН

Мен олдин зор эдим, бўлдим букун безор, кетмандан,
Келиб техника, энди йироқроқ бор, кет, мандан!
Асрлар фойдаландим тер тўкиб ночор кетмандан,
Яқин келма менга, бердинг менга озор, кетмандан!
Чопишда энгашиб, кўксим эди афгор кетмандан,
Сени қўлга олурга мен қилурман ор, кет, мандан!..

Кўпаймай ҳосилим ҳеч, орзу-армон битмади сандан,
Демай пахта экишни, бир дуруст дон битмади сандан,
Тушиб қийматга меҳнат йилга, арзон битмади сандан,
Ураб ерни тиканзор, қулфи райҳон битмади сандан,
Менга кенг боғу майдон кўринарди тор, кетмандан,
Йўқол! Кўзга кўринма! Айтаман такрор, кет, мандан!

Қолиб «Одам Ота»дан, елкаларни ончинон эдинг,
Олиб куч-қувватим, пешана терни минг қатор тиздинг,
Қилиб йил бўйи меҳнат, экдиму бекорга кеткиздинг,
Омоч ила иков ишлаб қачон мақсадга етकिздинг?
Яқин йилларгача деҳқон эди бемор кетмандан,
Букун деҳқон ўгирди юзни! Э, ағёр, кет, мандан!

Беролмасдан жавоб у катта, зўр ишларга: ташланди,
Замон деҳқонлари кўрганда кетман, кўнгли ғашланди.
Забардаст техника ҳайқирди, саҳролар тарашланди,
Етиб кетмансиз ишлаш, бу шиор колхозда бошланди,
Бу йил бор пахта майдон қилдилар инкор кетмандан,
Дедилар бир оғиздан: менга не даркор! Кет, мандан!

Улуғвор техника даврони келди хўб замон бўлди,
Замон қудратидан Мирзачўл олтинга кон бўлди,
Яшарди кекса ер, фан хизматидан навқирон бўлди,
Бу йил қанча йигит, қиз шуҳрати кенг дoston бўлди,
Кулиб боқди замонга, юз ўгирди хор кетмандан.
Машинам ҳам ишим зўр! Келмагайсан кор! Кет, мандан.

Баҳордан кузгача ер меҳнати колхозда кетмансиз,
Тракторга миниб, эл шуҳрати колхозда кетмансиз,
Ўсиб тобора фаннинг ҳурмати колхозда кетмансиз,
Ҳамма колхозчиларнинг рағбати колхозда кетмансиз,
Чиқиб мажлисда сўзга, қилдилар изҳор кетмандан:
Баробар бир оғиздан:— менга нодаркор! Кет, мандан!

1960

РУБОИЙЛАР

**Тўғри сўз ҳаммага
ҳам ёқавермаслиги ҳақида**

Бировга тўғри сўзлаб, бердим озор,
Қасос олган бўлиб, озор берди.
Агар мақтар эдим, қилмас эди ор,
Ташаккурлар менга минг бор дерди.

**Ножинс кишиларнинг
ҳазил-мутойибаси ҳақида**

Ҳазил қилди кўпол ножинс ҳазилкаш,
Ўзидек ҳаммани англашда арзон.
Бировни кулдириш қасдида дилкаш,
Бировлар хотирин айлар паришон.

**Ўринсиз мақташнинг
ноқулайлиги ҳақида**

Хунукрок бир аёлнинг кўнглин овлаб,
Гўзалсиз деб қўйиб, қолдим балога.
«Ҳақорат қилди!» деб, иш анча ғовлаб,
Қўшилди қанчалар бу можарога.

**Ҳақиқатни айтишдан
чўчиш ҳақида**

Агар шу бўлса аҳвол: тавба қилдим,
Гўзални ҳам гўзал деб айта кўрмай.
Юзимни бурдиму мен аста жилдим,
Гўзалми ё хунукми? Қайта кўрмай!

**Ҳурмат қилсанг
кеккаядиганлар ҳақида**

Қўйиб кўксимга қўл, қилсам тавозе
Уша ўз ҳурматини билмаганга,
«Тушунмайман, нечук бор эътирози?»
Тузукроқ кеккайиб, хўмрайди менга.

**Ўз иззатини билмаган
баъзи ёшлар ҳақида**

Йигитча автобусда жой бўшатди,
Дедик: — Балли, йигит, ахлоқингизга!
Бориб бемаъни, майда «қанд ушатди»,
Уятчан, тортиниб тургувчи қизга.

**Гараз билан
дўстлашувчи баъзилар ҳақида**

Келиб ҳар кун, менинг ҳолимни сўрди,
Тушундим, пул сўрайди, ҳожати бор.
Дедим «йўқ», келмади сўнг юз ўгирди,
Кўринг, ким-ким учун, ким-кимга даркор.

**Нобоп ҳамсоя
ва яхши кўшни ҳақида**

Эдим ҳамсоядан мамнуну хурсанд,
Ишим тушганда билдим кимлигини.
Бирини бўлди менга дўсту жигарбанд,
Бирини орттирди кўп шилқимлигини.

**Очкўздан қарздор
бўлмаслик ҳақида**

Уйимда ногаҳон қолганда ҳамён,
Бозорда берди қарз дўстона, қистаб.
Кўзини очди кўзи оч бу қадрдон,
Эшикни қоқди эрта, келди истаб.

**Дўстни арзон
сотувчи баъзи ҳофиз ҳақида**

Деди: — Дўстим, қилай тўйингда хизмат!
Қачон тўй қилдим: у бўлди шу кун «банд».
Уни арзийди қилсам қанча ҳурмат,
Бироқ пул бермасанг, бўлмайди хурсанд.

Обрўйнинг учун салом-алик қилувчилар ҳақида

Мени танқид қилган мун газетада,
Ўқиб нуқсонларим, келдим ўзимга.
Йўлиқдим бир оғайнимга шу эрта,
Ўтиб кетди назар солмай юзимга.

Бир кунини ўйловчи нафс эгалари ҳақида

Агар тўйдан хабар топса чопар тез,
Биров ўлса, яқинлашмас у ерга.
Ўзи ўлса борарми гўрга ёлғиз,
Бўлакнинг қарзи йўқ бормакка бирга...

Ҳамроҳнинг боп-нобоплиги ҳақида

Билет бир хил, вагон бир, турли одам.
Бири енгил табиат, биттаси жим.
Бири хушчақчақу тортар бири ғам,
Борур бир иш билан ҳар ерга ҳар ким.

Ажралиб яшовчи баъзи шахслар ҳақида

Керакмас ёру дўст, қавму қариндош,
Бозорга боргаю қайтар бозордан.
Агар ўлса: унга тўкмас биров ёш,
Не ҳосил халққа, ундай йўғу бордан.

Мастликда меҳрибон енгил табиатлар ҳақида

Кўриб бир маст оғайним, қилди таклиф,
Олиб ваъдамни, тез кетди уйига.
Хотинга «ошни қил, меҳмон келар!» деб,
Ўзи кетди қариндоши тўйига.

1961

ИСТАРАМ

Дейди бир худбин: «Текинга гўшт билан мой истарам,
Бир текинхўрменки, ёғлиқ ошу кўк чой истарам,
Сухбатимга кўзи шаҳло, қоши ўқ ёй истарам,
Бошга парқу, тингламоққа савти эшвой истарам,
Ҳар кеча базм этгали махфий, шинам жой истарам.

Қаттагадирмен лаганбардор, кичикка бадқовоқ,
Мушкулимни ҳал этар капкир билан ёғлиқ товоқ,
Ҳар қўпол сўзни қилур силлиқ, ўтиб коньяк, ароқ,
Қўлга олмоққа бу дам оламни мен сериштиёқ,
Бошқа касбим йўқ, шуни доим йилу ой истарам.

Сердаромадроқ ўрин мўлжалга кирса иш тамом:
Қим билан битса бу иш ҳар кун бериб юз бор салом,
Қўл қовуштирмоқ билан хизматда бўлгайман ғулом,
Жойланиб олсам ошиқ олчи, ёқар менга ҳаром,
Орттириб дунё, текинга бўлгали бой истарам.

Манфаатдорга саховат кўрсатиб ширин забон,
Фойдаси тегмас оғайниларга синмас битта нон,
Шукр қилсин, мен томондан етмаса унга зиён,
Қим керакдир менга, мен кўнглини овлаб ончинон,
Чўлда дуч келса кутиб, ошпазу новвой истарам.

Орзу ҳам истак ушалмай, дилда доғ устига доғ,
Сарф учун чўзса ҳукумат кассадан пул бесаноқ
Ишламай ётмоқ иложи бўлса айлаб сайри боғ,

«Волга» остимда, этишда гашт, тоқат менда тоғ,
Соя-салқин бир томон гул, бир томон сой истарам.

Келса колхоздан озиқ-овқат, зиғир мойи билан,
Мен уни тутсаң секин элтишда жой-жойи билан,
Утказай деб қишни дўстлар бирла уч ойи билан,

Қазибоп, қўлда боқилган ёш, семиз той истарам.

Ким ўзи, исми нима? Қасдимни қўзғовчингни айт,
Уғри деб, маккор, деб, тигсиз бўғизловчингни айт,
Сирларим фош этгали мажлисда сўзловчингни айт,
Номини Собир атаб, «Муштум»да тузловчингни айт,
Устаман туҳматга хўп! Чаплаш учун лой истарам!»

1961

ЗИҚ

Учрадим бир зиқ йигитга, бу эмиш «мардона зиқ»,
Бу нечук мардоналикки, уйда ота-она зиқ.
Кўчада серкулги-ю, ҳовлига киргач бадқовоқ,
Бадқовоқнинг зиқлигидан шифтдаги бедона зиқ.
Келмаса жаҳли уйда, қайғуриб, инжиқланиб,
Ахтариб топмай баҳона, зору муштоқона зиқ.
Оила хурсандчилик қилса, кулишса болалар,
Лаб учиб, аччиғланишдан юз тириш, пешона зиқ.
Хотини, фарзандлари зиқликка ўрганган. Бироқ,
Бўлса ҳам уйга меҳмон нотаниш-бегона, зиқ.
Ресторанда ўлтириб, қаҳ-қаҳ урармиш бўлса рост,
Ўз уйда тунду сўзлашмас! Бу бир афсона зиқ.
Шунча зиқ уй бошлиғи, ёқсанг чироқ ҳам ёнмагай,
Шам ўчар муздек нафасдан дилдираб парвона, зиқ.
Бу каби зиқларга ҳаргиз қолмасин ҳамхоналик,
Ҳавли зиқ, уй зиқ қоронғу хонадон, ҳамхона зиқ.
Бошқа ерда қилса зиқликни, кўтармас бошқалар,
Шу сабабдан уйга қайтиб, бўлди қона-қона зиқ.
Оила бошига тушган бу мусибат, кўргилик,
Бемуруватлик эмасми? Бу нечук жаврона зиқ?
Ёзма, Собир, вақт кетар, бемаъни зиқлар ҳажвини,
Оқилона зиқ эмас, албатта аҳмақона зиқ.

1961

ПАШШАЛАР

(Баъзи ошхоналарга)

Урма лоф озодаликдан, бор экан то пашшалар,
Бўлма нозик таъб, қилмай тарки дунё пашшалар.
Индама, қош устига қўнса мабода пашшалар,
Йўқ қилишдан чиқса сўз, бошлайди гавғо пашшалар,
Қўй, халал еткизмагин, қилсин таралло пашшалар!

Баъзи бир ошхоналарнинг ёзини қилсанг мисол,
Пешчиторг ори келиб, тутгай ёқангдан эҳтимол,
Унг қўлинг тутса қошиқни, чап қўлинг ушлаб рўмол,
Битта елпиб, битта ош ичмоқ, сенга келса малол:
Пашшалашма, қўй, сенга десин тасанно пашшалар!

Ҳамма дардга бор даво-ю, топмадик бунга даво,
Орсиз, шилқим, қашамшам, суқу нафси аждаҳо,
Келтирур ғашни, юзингга ўлтириб уйқу аро,
Зор этар ёзмоққа дастурхонни ёзда доимо,
Ёприлиб ургай ўзини унга, сулло пашшалар!

«Хол» қўяр қолса очиқ патнисда ширмой устида,
Энди бир ҳўплай десанг, ташлар ўзин чой устига,
Чиқса гар ошдан: чиқар войлар неча вой устига,
Маслаҳат шу! Езу куз ўтгунча ҳар ой устига
Қил филоф, қишга бориб битгунча расво пашшалар!

Қўлдаги резина калтаклар билан шохдоримиз,
Пашшанинг мингдан бирига етказар озоримиз,
Топмадик шундан бўлак тадбир! Фақат шу боримиз,
Билмадик, кимга тааллуқдир экан изҳоримиз?
Бирни ўлдирсанг, бўлур бир минги пайдо пашшалар!

Келса ёз, безиллагайсиз, елпиниб, «киш-киш!»лашиб,
Ҳайдаса қилмайди парво, жуфтлашиб, ирғишлашиб,
Тегди жонга қувлашиб, гоҳо оёғинг тишлашиб,
Бир таом келди дегунча иштаҳани пешлашиб,
Бўлса қаерда қиём, қанду нишолло пашшалар!

Боғу бўстон Ўзбекистон шираи шарбатга кон,
Қўчалар озода, гуллар барқ уриб, сувлар равон,
Ҳам ҳаво — иқлим мусаффо, сердарахт, кенг осмон,
Рўзгор созу ва лекин бизда шу нуқсон ёмон,
Уқишиб «гигиена»ни, ёдлайди мулло пашшалар!

Келди вақт, бир чора топсанг, яхши, эй, тиб олами,
Қудратинг кўрсат бу ҳақда, келгунча ёзнинг дами,
Мунтазир, сенга аё фан, ҳамма, топ бир малҳами,
Қимё ҳикматларидан йўқ бўлиб жамулжами,
Қолмасин, битсин, қирилсин, қолмай асло пашшалар!

1962

МУШТУМЧИЛАРМИЗ

Кўринг, саф-саф, қатор «муштум»чилармиз,
Қаламқаш, бахтиёр «муштум»чилармиз.
Ёмонлар сиррини фош айламакда —
Алайна-ошкор «муштум»чилармиз.
Хиёнат аҳлини қўймай савашда,
Халойиққа мадор «муштум»чилармиз.
Ҳаромхўрларга биз доим кушанда,
Ҳалолхўрларга ёр «муштум»чилармиз.
Йўлиқса бизга ахлоқи бузуқлар:
Ёзишга бадхумор «муштум»чилармиз.
Хурофот аҳлига йўқ бизда шафқат,
Шудир бизнинг қарор: «муштум»чилармиз.
Кимики бўлса нафс овораси, бас,
Келур бизга дучор, «муштум»чилармиз.
Агар ким ҳовлиқиб, ҳаддидан ошса:
Қилармиз шармисор «муштум»чилармиз.
Қилиб ҳажв, кулдириб ҳам йиғлатармиз,
Бу бизнинг касбу қор, «муштум»чилармиз.
Бировларга агар «қиш»дек кўринсак,
Бировларга баҳор, «муштум»чилармиз.
Бу касб бизнинг ғуруру фаҳримиздир,
Дили соф, беғубор «муштум»чилармиз.
Оқарди сочи Собирнинг ёзишда,
Ёзишда барқарор «муштум»чилармиз.

1962

ДОНОЛИК АЙЛАРСАН

Даъвати донолик айларсан, олиб ўзни баланд,
Доимо кибру ҳаво бирлан, сенга эл нописан!
Не учун даркор, замон аҳлига «донишманд»лигинг,
Бўлмаса илминг билан фазлингдан эллар баҳраманд?..
Дема «мен танҳо!..» ғуруринг ташла, эй, доно киши,
Кимки мағрурланди, у элга эмасдир аржуманд!
Қайси кун тинглаб «насиҳат»лар, қулоғим бўлди кар,
«...тенглашинг менга!» дебон қилган кунинг дўстларга
панд!
«Ўзни эр билсанг, бўлакни шер бил!» дер халқимиз,
Уйлама ёлғиз ўзим деб, ҳовлиқиб ҳарчанд-чанд.
Солди халқ менга қулоқ деб, Собиро, ваъзингни қўй,
Қисқа қил мақсадни доим, қадри йўқ, кўп бўлса қанд.

1964

БИР ҚАЛЛОБНИНГ САРГУЗАШТИ

Қаранг! Елғончига ёлғон топилди,
Кишилар ҳақида бўҳтон топилди,
Қилиб дўқ ошни урди, нон топилди,
Қўнишга шийпону айвон топилди,
Текин «ўтлаш» учун майдон топилди.

Унга касб: ҳар қаерда ёзди ёлғон,
Дили соф нечалар ҳақида бўҳтон,
Тилини ҳар қаерда қилди бийрон,
Нечанинг номини булғаб бу нодон,
Суришга неча ой даврон топилди.

Миси чиқди кўп ўтмай бу районда,
Бу ердан ҳам бўлиб бўҳтончи ронда,
Бекор санқиб юриб у ҳар қаёнда,
Қилолмай бир тузукроқ ишни монда,
Яна «дарди» учун «дармон» топилди.

Узоқроқ бир районга борди, ётди,
Неча кеч ўтди-ю неча тонг отди,
Уринлашди, бировлар номин сотди,
Солиб разм ҳар томонларни кузатди,
Яна бўҳтон учун имкон топилди.

Яна «обрў» учун виждон сотилди,
Яна туҳмат тоши кўпга отилди,
Бузиб тинчликни, дўқ урди, қотилди,
Ёнига тортди, яхши ўргатилди,
У ердан икки-уч нодон топилди.

СИРЛИ КОВАК

Акбархоннинг эшитишига қараганда, мачитдаги кекса қайрағочнинг ковагида ажина бор, эмиш. Баъзи тунларда ёш-яланг, қари чолларга ҳужум қилармиш. Шунга учраган баъзи болалар жинни бўлиб, аранг тuzалган эмиш. Унча-мунча дуо билан уни даф қилиш қийин эмиш.

Ваҳимали кечаларнинг бири эди. Тонг яқин, ҳамма уйқуда, қиш шабадаси ғир-ғир юриб туради. Ой қоронғи, хазоннинг шатир-шутурлари ҳам шу дағдағали кечага ваҳима бағишлайди.

Акбархон шу пайтда уйқусидан уйғониб, заҳар танг қилганидан шошиб фонус шамини ёқди. Тўнини ёпиниб чиқди.

Ҳужрасига қайтар экан, шамол тегиб фонуснинг шами ўчди, юракка ваҳима тушди, текис йўллардан ҳам тахминан ҳатлаб ўтиб, мачитнинг ўртасига келганда, қайрағоч ковагидан йилт этиб ўт кўринди.

Бечора, не кўрсин? Оғзи катта, тишлари узун, тўрт кўзли, қўш мугузли, эчки соқол эшак қулоқ бир нима илжайиб турибди. «Туп-туп»,— деди кўкрагига уриб.

Акбархонни қалтироқ босди, фонус қўлидан тушди. Кўзлари ўшанга тикилганча қотиб қолди. Ковакдан ҳалиги баҳайбат чиқиб, аста-аста шу томонга юра бошлади.

Акбархон ўзини дадил олиб кўча томонга қочишни ёки турган ерида «дод!» дейишини ўйлаган бўлса ҳам бир гап эсига келди. Қори боши домла айтган эдиларки:

— Ҳар қайсинга ажина ёки алвасти учраса қўрқиб

қочманглар, оёқларинг шол бўлиб, дод десанглар, тилларинг соқов бўлиб қолади. «Қулё»ни уч карра ўқиб, ўзларингга дам солиб, жим тураверсанглар, иншоолло, ҳеч зарар-заҳмат етказмайди. Лекин қирқ «қулё»ни бир ўқиб юборса ҳам ажина унга яқинлашди. Акбархон ўзини йўқотиб, оёқ-қўллари қалтираб, хавф ўз меъерига етгандан кейин «шилқ» этиб ерга йиқилди.

Ҳамҳужраси эрта билан туриб ёнида ётган шериги Акбархонни кўрмай ҳайрон бўлди. Таҳоратхона, бўйрахона, дарсхона, жиловхона ва қорихоналарни қидириб тополмай, ниҳоят, сувсиз ҳовузнинг ичидаги чивик бўйра устида ҳушсиз ётган ҳолда кўрди.

Орадан бир ҳафта ўтгандан кейин ҳалиги ажина Акбархонга кўринган қиёфада Отажон қорига кўринди. У ҳам Акбархондай эртаси эски чивик бўйра устидан топилди.

Маълумки, мадраса ва қорихоналарда таътил кечалари муллавачча ва қорилар бир ҳужрага тўпланишиб, базмлар қиладилар. Айниқса, «капан ўғриси», «қабристонда», «яшин топалоқ» ва ҳоказо ўйинлар ўтказадилар. Бу ўйинларнинг омилкори бўлган Қори Сайфи халифа бутун муллаваччалар орасида довюрак, уларнинг юзи қораси саналар, бутун ўйинларда пешқадам ва биринчиликни олган ҳисобланар эди.

Қори Сайфи бу воқеалардан кейин кучайиб гапира кетди:

— Шу ажина агар менга учраса, шундай таъзирини берар эдимки, ажина бўлганига пушаймон бўлар эди.

Қори Сайфи ажинага қарши курашга ҳозирланиб, пўлат чўқморнинг тадоригини ҳам кўрди, ёнидаги қоричага шундай вазифани топширди:

— Тунда мачит орқасига ўтатурган бўлсанг, мени уйғот. Ўзим пойлаб чиқаман, сенга ҳам ажина кўринса, кўрқмай туравер. У томонини ўзим ўринлатаман,— деди.

Бу гап қоричанинг жон-жонига ёқиб, ўша кечасиёқ уйғотди. Қори Сайфи чўқморини тўн орасидан қўлтиққа тикиб, кетма-кет мачитга кирдилар. Қори Сайфи йўлкада қолиб, қорича таҳоратхонага кирар экан, одат бўйича қайрағоч ковагида ўт ёниб, орқасидан ажинанинг ўзи кела бошлади.

Бола кўрққанидан қотганча қолди, ажина келиб болани даст кўтариб сувсиз ҳовузга туша бошлади.

Қори Сайфи ўзини дадил тутиб, абжирлик билан оёқ учда тез-тез босиб бориб, чўқмор билан ажинанинг бовига чунон урдик, у гулдураганча ҳовузга тушди.

Негадир, эртаси мачитда тўполон кўтарилди. Қори боши домла қоқ миядан ярадор бўлиб ўлим ҳолида ётган эмишлар.

— Тавба!.. Қайси қори боши домла?

— Саидмуҳаммад Қуддусхон қори боши Иби Муҳаммад Қудратхон махсумчи, қайрағочлик мачитнинг машхур қори бошиси.

— Эй!.. Ҳали-я!— дейишди.

1939

МАВЛАВИ МИРСИДДИҚНИНГ ИЖОДЛАРИ

Ҳаси Мавлавига вақфнинг даромади кифоя қилмай қолгандан кейин бир оз зориқнишга тўғри келди. Чунки Мавлави ўз мухлисларидан бирининг қизига уйланиб, оёқни саккизта қилмоқчи эдилар.

Мавлави гарчи бировнинг олдига дастурхон ёзиб одатланмаган бўлсалар ҳам, юртчилик дегандай, кўпгина тўйлардан тўн кийиб, рўмолга тўққиз-товоқ туғиб қайтиб, «қарздор» бўлиб қолганларини ўйлаб, шаҳарнинг бооброў кичиларидан бир нечасини имлама таклиф қилмоқчи ва тўй олдидан енг учида хатми хўжа қилиб, қутулмоқчи бўлдилар.

Бу «люзиманда» учун гуруч-шуруч, ун-пун муаммоси ҳал. Буни мадрасам Хиллақоннинг мутавааллиси Ҳожи Қилвир тўғрилайдиган бўлди. Фақат озгина «мурч» керак!.. Шундай мурч керакки, ҳамма сарфу харажатни қопласин ва ҳаманда бир сиқим сўлкавой ҳам ортиб қолсин!

Эҳтимол, оёқларини гўр тортиб қолган бир маҳалда Ҳаси Мавлавининг уйланишлари жуда зарурмикли деган саволлар ҳам туғилиб қолар. Хотин олишлари зарур! Мавлави қатори мударисларда тўрттадан хотин бўлганда, бу киши икки хотин билан қолышлари яхши эмас!

Мавлави Сиддиқ хаёл суришдан амалий ишга кўчиб, ҳаракатлари газак олиб кетди. Меҳмонхоналарига шалос тўлдириб, чақирилган меҳмонларни бел боғлаб, қўя қовушгириб, хокисорлик билан кутиб ҳам олдилар.

Ингилган меҳмонлар орасида шаҳарнинг маълум сердастурхон калонполаридан Мирза Қарим ҳожи вофуруш, базозлик растасининг оқсоқоли Тош оқсоқол, Ҳаким гажава, Мирзараҳим шапақ лақабли бойлар ҳам бор эди. Такаллуфлардан кейин дастурхонга фотиҳа ўқилиб, ҳазми таом учун ташқарига қўзғалишдилар.

Шу пайт Мирза Қарим ҳожининг назари меҳмонхона шифтига осиб қўйилган каттагина ҳамёнга тушиб, уни бошқаларга ҳам кўрсатди ва бошқалар ҳам бу ҳикматнинг тагига етолмай, ёқаларини ушладилар.

Елкага рўмол ташлаб, мезбонона такаллуфлар билан меҳмонхонага кириб келган Ҳасти Мавлавига шунда Мирза Қарим ҳожи вофуруш густоҳлик билан арз қилди:

— Гарчанди беодоблик бўлса ҳам, кўпчилик меҳмонлар номидан сўрашга мажбурдирман, тақсир! Шифтда осиеғлиқ турган ҳамённинг сиру асрорини, бемалол бўлса, ўзлари бизга тушунтирсалар!.. Бу ақл бовар қилмаган мушкул ҳамённинг осиб қўйилиш ҳикмати нимада?

Ҳасти Мавлави ипни узун ташлаб, совуққонлик билан аста қўл силтаб, гўё аҳамиятсиз бир нарса дегандек, мужмал жавоб берган бўлди. Аммо меҳмонларни, айниқса вофурушни бу жавоб қаноатлантирмай, Мавлавидан бу ҳақда муфассал изоҳ талаб қилиб туриб олганларидан кейин, Мавлави муфассал изоҳ бердилар:

— Кўп ойлар бўлдики, бу кулбаи вайронага жаноблардек азизу муҳтарам меҳмонлар қадам ранжида қилишиб, бошимни фалакка еткурган эдилар. Уларни кузатиб, эртасига меҳмонхонага кирсам, баногоҳ тўшак устида ётган мазкур ҳамёнга кўзим тушди. Дарҳол очиб, ичига назар югуртирсам, тиллоий ахмар!.. Шу вақт менинг бошимга фикр келди: ё меҳмонлардан тушиб қолган, ёки меҳмонларнинг биронтаси саховат юзасидан каминага шу йўсинда атайлаб қолдириб кетган!.. Локин ҳамон бу олтин эгасининг кимлиги, нима учун қолдириб кетганлиги маълум эмас. Бинобарин, омонат олтин бўлганда ҳам уни эгаси сўраганга қадар эҳтиётлашим, ўзимга ҳадя қилинган бўлганда эса, шунга қараб иш қилишим керак эди. Бу икки муаммо ҳал бўлмаганидан кейин, уни ўз мулким деб аташни жоиз билмай, муаллақ осиб қўйиб, туну кун уни эҳтиётлаб келмоқдаман.

Орадан бир неча кунлар ўтгандан кейин, кутилмаган фурсатда Мавлави Сиддиқнинг мадрасан Хиллакордаги ҳужраларига Мирза Карим бой вофуруш кириб келди.

— Тақсир!.. Сизу-худо!.. Ўзингиз яхши биласизки, мен отамга ҳам, хотин, бола-чақамга ҳам ишонмайману, фақат жанобингизга ишонаман. Куз, деҳқон бозорини мўлжаллаб, беш юз пар амиркон, хиром зайфона маҳси ва юз пар қалача кавуш ғамлаган эдим. Ёмон кўздан панароқ, ана у ганжинангизда кузгача турса-ю, кейин олиб кетсам... Ахир, тақсир, шу баҳонада танлаганларини ўзларига, заифаларига дегандек...

Бу қалтис илтимос Мавлавига аввалига андак малол келган бўлса ҳам, аз рўйи инсоф, илтимосни қайтариш қийин бўлди.

— Ҳожи афанди, бу илтимосингиз мендек тақводор киши учун ноҳўя бўлса ҳам, кишининг омонатини сақлашдаги савобдан қуруқ қолмаслик учун ночор қабул қиламан! Ўзингиз биласиз, камина пайғамбар ёшига кириб, тижорат ишлари билан шуғулланмадим. Чунки бизлар учун олди-сотди ишларига аралashiш бениҳоят айб. Маҳалладаги ғаламуслар ганжинамда шунча пойафзал борлигини сезиб қолсалар, «Тақсирим яширинча савдогарчилик қилар эканлар!» деб, ихлосларини қайтариб оладилару, бу гап уламолар қулоғига етиб, ҳамкасблар маломатига қолиб кетаман. Шу шарт биланки, ҳамма ухлаганда оз-оз ташиб келасиз!

Ҳожи вофуруш енгил тортиб, қуллуқ қилди:

— Зинҳор-зинҳор биров билмаслиги керак, кундуз кунли олиб келиб бўладими? Сиз биласиз, тақсир, мен биламан, худо билади, холос!

Вофуруш айтганини қилиб, эл ухлаган вақтда пойафзалларни ташиб келиб, ганжинадиган ёғочларга осди-ю, қулфлаб, калитни Мавлавига топшириб, Мавлавини худога топшириб, хотиржам бўлиб кетди.

Ёз ҳам ўтди, куз ҳам келди, қишлоқ чорбозорчиларининг кунли туғди. Ана шу кунларнинг бирида Мирза Карим вофуруш яна Мавлавининг мадрасан Хиллакордаги ҳужраларига кириб келди:

— Тақсир! Эртага Чўнқайманингни бозор кунли! Сав-

до кушод қилиб, омонатдан юз пар олиб бормоқчиман. Кечаси сизни безовта қиламан-да!..

— Қанақа омонату, ниманинг юз лари?!

— Пойафзаллар...

— Туш кўряпсизми, ҳожим?.. Астафидулло!..

— Жон тақсир! Бу нима деганингиз? Ганжинангиздагилар-чи?..

— Тавба! Бошқаларнинг жиннилиги тош қизигида кўзгаса, сизники хазонрезгиликда кўзгайдиганга ўхшаб қолди!.. Утиринг, дам солиб кўяман!

— Вақт зиқ, кўнгил нозик, тақсир! Қўйинг шунақа ҳазилларни!

— Сиз нималар деб, алжияпсиз? Душманларимнинг сўзига кириб, эл ўртасида обрўйимни поймол қилиш учун бундай тухматлар қилишга уялмайсизми? Қўйинг, э!.. Биз сиздан буни кутмаган эдик! Оҳ-ҳо!..

— Войдод!.. Омонатларимни беринг, алдаманг, ўғри олиб кетган бўлса уни айтинг жон тақсир!..

— Тур йўқол, ҳужрамдан чиқ! Биламан, мен уйланган қизга сен ҳам совчи қўйган эдинг. Сенга бермай, менга назир қилганлари учун алам қилиб, эл ўртасида обрўйимни тўкмоқчисан!..

Бу машаша кўшни ҳужрадагиларга маълум бўлди, ундан шаҳарга ёйилиб, дув-дув гап:

— Нима дейсанки, Мирза Карим ҳожи вофуруш хотин масаласида мадрасаи Хиллакорнинг бош мударриси Мавлави Мирсиддиқ билан ўчакишиб қолиб, қандай қилиб у кишидан ўч олишни билмасдан, пойафзал ўғриси қилпти!..

1963

ШОИР ҲАНГОМИЙ ВА ҚУТИР ЭЧКИ

Бир замонлар шаҳарнинг чеккароқ маҳалласида яшовчи боғдор Мустафоқул исмли мулла киши ёши қайтгандан кейин бирданига ўзини шоир эълон қилиб, Ҳангомий тахаллуси билан пойма-пой ғазаллар тўқий бошлади.

Боғда кетмон чопиб ёки токни хомтоқ қилиб турганда илҳом келиб қолар, кетмонни у ёққа, ток қайчини бу ёққа улоқтириб супадаги қалам-даввотга югурар, дам шоша-шоша ёзар, дам хаёл дарёсига фарқ бўлиб, осмонга қараганча туриб қолар, дам диққату, дам да-нак топиб олган жиннидек оғзи қулоғида.

Эрининг бу кайфиятидан фиғони чиққан хотин, эрининг чала қолдирган ишини давом эттириб туриб, гудиллайди:

— Шаерлигингиз қурсин! На меҳнатингизда барака ва на овқатингизда маза!.. Қариганда шаерликка бало бормиди! Кошки бундай одам эшитганда ҳузур қилиб, қулоқ соладиган шиғир бўлса!.. Бошдан-оёқ чаламачакки гаплар!..

Хотинининг гудиллашидан энсаси қотган Ҳангомий, қаламни зарда билан хонтахтага ташлаб, уни койий бошлайди:

— Ҳой, эси паст!.. Жаврай бериб, илҳом парисини қочириб юбординг-ку!.. Тушунмаганингдан кейин жимгина юра бермайсанми?.. Астағфирулло!

Битта ғазални охирига етказгандан кейин, уни ўқиб бериб, ҳордиғиви чиқариш учун «заршунос» шинаванда истаб, гузарга йўрғалаб қолади. Ҳангомийдан юрак

олдириб қолган ҳаммаҳалла ношинавандалар бир-бирларини туртиб, «Ҳангомий шеър олиб келяпти!..» дейшиб қўйишар ва тезроқ тарқалиш тадорикини мўлжаллашарди.

Бу ўтирганлар орасидан ҳазил-мутойибага ўч, шумроқлари ҳам топилиб қолар, у одам Ҳангомийга чой узатиб, дафъатан шеърдан сўз бошлар эди:

— Домла Ҳангомий, бугун кечикиб қолдингизми?.. Янгиларидан борми, тақсир?.. Шинавандалар тўпланишиб, чиқишингизни кута-кута, йўлингизга кўзларимиз тўрт бўлди!..

Ҳангомий бу сўзга чиппа-чин ишонар, пиёлани кизга қўйиб, ёнидан ғазални олишга шошилар, бир қўлида чўққи соқолини тутамлаб туриб, чўкка тушиб олиб, ўзига хос оҳангда ўқишга бошлар:

«Камоли жилвагоҳинг ар-арий сарви суман пайдо,
Даҳони кавсарингга шар-шарий васфи чаман шайдо.
Тамоми анбиёлар маркаби васфинг суворидир,
Тамоми ағниёлар шуҳратинг қошида вовайло.
Қудуминг шарпасидан сурмагардир ҳуру ғулмонлар,
Улуминг супрасидан гар насибдир луқман ҳалво.
Жунун бозорида кездим сани истарда Ҳангомий,
Қади ёқут, юзи ар-ар, кўзи ой, сўзлари шаҳло!..»

Ҳангомий унисини буклаб ёнига солди, иккинчи чўнтакдан бунисини олаётганда одамлар аста-секин туриб, тарқала бошладилар. Бу аҳволдан хуноби ошган Ҳангомий уйига жўнади ва уйига етгунча жавраб, койиниб, бўғилиб борди:

— Сенларни одам деб, ғазалхонлик бошласаму, сенлар вужудни қулоқ қилиб тинглаб, ҳузур қилиш ўрнига, боз устига мендек катта шоирнинг юзи хотиримни қилмай, жўнаб қолсанглар!.. Аҳ!.. Эсизгина шеър лаззати-ю, менинг қиймат вақтим!..

Ҳаммаҳаллаларидан аразлаган Ҳангомий кўчага чиқишни тарк қилиб, хотини нон ёпаётган бўлса тандир бошида, кир юваётган бўлса, тоғора ёнида чўнқайиб, бирин-кетин шеър ўқир, аммо хотини тушмагур бир бор бўлса ҳам эрининг кўнгли учун таъсирланиб, бошини қимирлатмас, аксинча, койиб, бундай деб ғўлдилар эди:

— Шу шеърхонлик ўрнига менга қарашиб юборсангиз-ку, тезроқ бўлиб олар эдим! Биласизки, мен шеърга тушунмайман, ўнга ҳушим ҳам йўқ! Унинг устига-устак, нима ҳақида ёзганингизни англаб бўлмайди!..

Хотиндан шеър тўғрисида уч-тўрт бор дакки еган Ҳангомий юрагини бўшатиб қайтиш ниятида бир кекса шоир-боғдор оғайниси ёнига жўнади. Кириб борса, кекса шоирнинг боғида кекса-ю, ёшлар гавжум, ёшлар хизмат қилмоқдалар, кексалар ўтириб, тебраниб, тиззаларига уриб шоирдан шеър тингламоқдалар.

Шеърхонлик тугаб, шинаванда одамлар тарқалгандан кейин Ҳангомий кекса шоир оғайнисидан сўради:

— Сизнинг ҳаммаҳаллаларингиз шеърга тушунадиган одамлар бўлса керак, а?!

— Мен, оддий, ҳаммаҳаллаларим тушунадиган шеър ёзаман, содда тил билан муҳаббатни, меҳнатни улуғлайман, уни эшитиб кетиш учун мени йўқлаб ўзлари кириб келадилар, мен уларни истаб юрмайман!..

Ҳангомийга бу ҳаққоний сўзлар мақтанчоқликка ўхшаб туюлди, юраги кўтармай, тезроқ жўнади, уйига етгунча яна ғўлдираб борди:

— Ҳамма ҳам тушуна берса, орасида тумтароқ иборалари бўлмаса, содда тилда, осон иборалар билан ёзилган бўлса, шеър бўптими? Шеър деган қийин, одамларни ҳайратда қолдирадиган бўлиши керак!..

Шеърга тушунмайдиган, авом ҳаммаҳаллалари, қолаберса ўз хотинидан куйган Ҳангомий аламини ичига юта-юта, касал бўлиб ётиб қолди, бундан хабар топган ҳаммаҳаллалар табиб бошлаб кирдилар, табиб узоқ томир кўриб, дардни аниқлай олмагандан кейин, ётиб қолиш сабабларини билишга қизиқди, суриштирди, аниқлади, одамларни чиқариб юбориб, домла Ҳангомийга илтимос қила бошлади:

— Камина ўзим табиб бўлсам ҳам, шеър шинавандасиман! Жанобингизнинг шоирлик доврўғингизни кўпдан эшитиб юрган бўлсам ҳам, келиб суҳбатингизни топиш, шеърларингизни эшитиб, баҳраманд бўлиш менга кўпдан муяссар бўлмас эди! Мумкин бўлса, шеър ўқиб берсангиз...

Бу гапни эшитган Ҳангомийнинг дарди енгиллашди, кўзлари ярқ этиб очилиб, ёстиқ остидаги шеърга қўл югуртирди ва уни ётган ерида ўқий бошлади, табиб ғўё бутун вужудини қулоқ қилиб жони дили билан тинг-

лашга тушди, бошини тинимсиз ликанглатиб, беихтиёр тиззасига урди ва баъзан оҳ тортиб, енг учида кўз ёшини артган бўлди, баъзи сатрларни такрор ўқишга шоирни мажбур қилди, сўнг соатига қараб, бундай деди:

— Менга қолса, кечгача ёнингиздан жилмай шеър тинглар эдим, соат тўртда бир оғир касалга боришим ўртага тушиб қолди. Саломатлик суҳбат боқи, эртага яна келаман!..

Табиб эртаси келиб, Ҳангомийни кўрпа устида эмас, эшик олдида қўлида бир даста қоғоз билан, муштоқликда кутаётган ҳолда учратди. У кириб, яна шеър тинглади, кетар пайтида табиб ўз фикру мулоҳазаларини айтди:

— Сизнинг касалингиз учун дори-дармон керак эмас, фақат сиз шеър ўқиганингизда рўпарангизда доим чайқалиб, ликанглаб шеърингизни маъқуллаб турадиган биттагина бекорчи бош керак! Аммо бу бош одам боши ёки бошқа бош бўлишининг аҳамияти йўқ, номига бош бўлса бўлди! Сиз шеър ўқиганингизда у доим ликанглаб тура берса, иншоолло, сизда ҳеч қандай носоғликдан асар қолмайди!..

Ҳангомийга табибнинг ҳозикона, оқилона маслаҳати жуда манзур бўлиб, эртасига қандай бўлмасин, бир қимирлаб турадиган бошни исташга тушди. Бундай қимирлаб, тасдиқлаб турадиган бошни маҳалладан топишга ақли бовар қилмагандан кейин, Ҳангомий шаҳардан четроққа чиқиб истади, юра-юра, баногоҳ бир чакалакзорда боғлиқ турган кўтир эчкига кўзи тушди.

Эчки боғланган ерида типпа-тик анқайганча, узоқдан кўриниб турган пастқам эшикка қараб, тинимсиз бош қимирлатиб турар эди. Чунки бу кекса кўтир эчки бир касалманд, асабий кампирнинг эчкиси бўлиб, эчки ҳам ўзидек асабий!..

Ҳангомийга унинг тинимсиз бош ликанглатиши жуда ёқди, эчкининг қаршисида чўкка тушиб ўтириб олиб, ҳамма шеърларни бир бошдан ўқишга киришди, эчки ҳам бир оҳангда бош қимирлатиб, шеърларни жуда маъқуллар эди ва гоҳ-гоҳ пашша қўнган туёғини ерга қаттиқ уриб кўч, унинг бу туёқ қоқмиши худди табибнинг тиззасига уриб, такрор ўқилишини илтимос қилганига ўхшаб кетиб, Ҳангомий ўша сатрни қайтиб ўқир эди.

Ҳангомийнинг тинкаси қуриб, бўғзи қуруқшади, ариқдан сув ичиб, белидаги нондан синдириб кавшанди ва бир бурдасини эчкига берди. Ушанда ҳам эчки тўхтовсиз бош қимирлатар эди.

«Шинаванда» эчкининг бу қадар шеърга «ўч», «заршунос»лигидан қувониб кетган Ҳангомий унинг жунларидан силаб туриб бундай деди:

— Тасанно, мавлоно эчкий!.. Менинг шеър ўқишим сенга шунчалик зўр таъсир кўрсатгани шундан маълумки, ҳатто мен ўқишни тўхтатсам ҳам сенинг бош қимирлатишинг тўхтамаяпти! Шундан маълумки, шеърхонликни ҳар куни давом эттирсак ҳам сенга малол келмайди!..

АНДИЖОН ҚИЗИҚЛАРИ ОРАСИДА

Андижонда мени Хушназар деган дўстим бўлгучи эди. Бир кун эшикка бевақт чақириб келди. «Кел, баҳай, хизмат?»— дедим. «Асти сўрама,— деди Хушназар,— бошимга катта ташвиш тушиб қолди».

«Қани айт-чи?»— дедим.

Хушназар гапирди. Мен қулоғимни қамчи қилиб эшитдим. Гап мана бундай экан: шадлод бизнинг Хушназар бир кун самоварда Саидтўра дума тўғрисида гап бўлганда «қўй, ўша порахўрни гапириб оғзингни булғама», дебди. Бу гапни илиб олишган воқеанавислар оқизмай-томизмай Саидтўрага етказибдилар. Саидтўра думанинг ғазаби ошиб, Хушназарни жазога тортмоқчи бўлибди, орага Хушназарнинг хўжайини Тошчакки тушиб, Хушназарни тавба-тазарру қилдирибди. Кейин устига бир зиёфат қўйишибди.

Хайр, кечаги маслаҳатимизга мувофиқ Тошчаккининг уйига бордик. Тошчакки деганимиз тўнғизнинг ўртанча ўғлига ўхшаган думалоқ бир киши эди. Негадир бу сафар сахийлик билан жуда ширин муомала қилди. Мен ҳайрон бўлдим. Хушназар иккимиз арзҳолни айтдик. Бой сўзга киришди: «Дуруст, ҳеч бокиси йўқ, қилмасанг бўлмайди, бу ёғидан ташвиш тортиб ўтирма, мана, қўйлардан бирини олиб кет, ана, керагича ун, гуруч...»

Икковимиз баравар бойга қараб кулдик. Хайрлашиб кўча дарвозага етганимизча йўқ эди, орқадан бойнинг овози эшитилиб қолди: «Ҳай, Хушназар, менга қара!» Биз қайтиб бориб, бойнинг рўпарасида тўхтадик.

Бой гапни давом эттирди: «Ҳа, болам Хушназар, жон бор ерда қазо бор, эртага ҳалиги нарсаларни олиб кетгани келганинда эҳтиётдан эшигининг васиқасини олиб келгин, дурустми, шундай қил!..» Хушназар «хўп», деди. Мен ҳалиги мулойимликлар, сахийликларнинг энди поёнига етдим. Дарҳақиқат бойни, Ризаҳожирангфурушдек фойда учун ҳушёр, зарари учун жинни бўлиб қоладиган одамлар хилидан эканига шубҳам қолмади.

Зиёфат кунни етди, зиёфат учун тайёрланган неъматлар жойида: ароқ, вино, коньяклар бисёр, Ашур деган билан иккимиз «ҳассакаш». Бир вақт ўртада Саидтўра дума, бир ёнида мулла Исавой домла, бир ёнида Тошчакки, орқада Райимбой қози, Мирзақобул бойвачча — яна шунга ўхшаш йигирма нафар меҳмонлар келишди. Зиёфат бошланди, авжи базм қизиб турганда эшикдан бир бола югуриб кирди. «Қувадаги эшон поччамлар келяпти»,— деди. Хушназар шошилиб чиқиб кетди-да, яна дарров қайтиб кирди. «Яхшилар, мени худо уриб қолди, яқинда Қувадаги Тешавой халфага қўл берган эдим, ўша кишилар келяптилар. Бирон иложини топмасаларинг бўлмайди»,— деб илтимос қила бошлади. Ҳамма ҳайрон, мен дедим: «Тақсирлар, сизлар шу ерда бир озгина жим ўтириб турасизлар, мен иложини қиламан». Меҳмонларга гапим маъқул тушди. Кўчага чиқиб қарасам, саллалари қора уйда, банорас тўнлар кийган тўрт киши келяпти. Биз уч киши: мен, Ашур, Хушназар эшонни кутиб олиб айвонга ўтқаздик. Эшон дуога қўл очди: «оллоҳу акбар!» Хушназар дастурхонга югурди. Биз эшоннинг қаршисида одоб сақлаб, бошимиз қуйи ўтирдик. Эшони пирим Ашурга қараб сўз бошладилар: «Хўш, яхши йигит, дўппилари яримта?» Ашур бошини кўтарди, бир кўзини қисиб туриб: «А!»— деди. Мен дарров орага тушдим (бўлмаса Ашур эшонга қараб: «Менинг дўппимнинг яримталиги билан сени нима чақалик ишинг бор!»— дейиши турган гап эди). «Тақсир, бизни Ашур шунақароқ, қулингиз, тақсир, ўз таъсиротингизда тузалиб қолар»,— дедим. Шу топда Хушназар дастурхон билан нон кўтариб келди. Эшон мени кўрсатиб Хушназардан сўради: «Бу киши ким?»— «Марғилонлик Юсуфжон қизиқ, деган оғайним»,— деб жавоб берди. «Ҳай-ҳай, ошналар ҳам жойида, эшон — хўш, буларнинг нима

фазилати бор?» Хушназар: «Булар бизнинг хонандаларимиз, истасаларинг ўқиб беришади»,— деди. «Қани ўқишсин»,— деди эшон.

Бизнинг хонандалигимиз шундан иборат эдики, Ашур қўлига ёғоч олиб, оғзида танбур бўлар, мен унга ашула билан жўр қилар эдим. Ишга киришдик, ашулани «Насрулло»дан бошладик, ашуланинг ярмига келмай Ашур «Рабибон»га ўтиб кетди. Кейин бир амал қилиб Ашурни ашуладан тўхтатдим. Эшон калла қимирлатиб: «Баракалла, икковинг ҳам одам бўлмайсан!»— деди. Ашур: «А!»— деди. Мен Ашурнинг биқинига туртиб жим қилдим. «Ўзимиз ҳам шу тўғрисида ҳайронмиз»,— дедим. «Хўш, майли, бизни ҳофизларимиз ҳам бир ўқиб беришсин», деб эшон ёнидаги кишига ишора қилди. Соқоли тўрвадек бири ёнидан китоб чиқариб, ишни ҳикматдан бошлаб юборди. Энг олдин Ашур, кейин Хушназар қолаверса мен йиғи бошладик. Нимага йиғлаётганимизни ўзимиз ҳам билмас эдик. Бунинг устига мулла Исавой домла ичкаридан оёқларини алпанг-талпанг қўйиб чиқиб, бизнинг қаторимизга келиб ўтирди. Шундан кейин ичкаридагилар ҳам бирин-кетин чиқиб кела бошладилар. Ана энди художўйлик жойига келди. Қосагулимиз катта бир патнисда ичкилик қўйилган пиёлаларни териб, эшоннинг олдига олиб чиқиб қўйди. Эшон бизга кўз қирини ташлади. Кўрса, тамом авлиёлар йиғилиб олибди. Ичкаридаги тамом бутилкалар олиб чиқилди, пиёлалар уриштирилар, ҳофиз «Ҳикмат»нинг авжига чиқмоқда. Хушназар эса эшикнинг ўртасида, «шарманда бўлдим», деб жаврамоқда эди.

Хушназар секин келиб мени туртди. Иккимиз чиқиб қўшниси Латиф махсимдан насияга тўртта янги тўн олиб чиқдик. Эшон, ҳам бирга келган кишиларга ёпдик. Кейин эшонларим Қувада солаётган мачитлар учун юзта тахта топиб беришни буюрдилар. Шу ҳафта ичидан топиб бериш учун ваъда бердик. Эшон жўнамоқчи бўлди. Ҳаммамиз эшонни кузатмоқдамиз: баъзилар деворга қараб «хуш кўрдик» дер, баъзилар бир-бирига қараб «Қайтадиларми?» деб таъзим қилар эди. Бирдан Саидтўра бориб эшоннинг ёқасидан бўғиб олди. Уша топда Холдор чилим солиб бориб, Саидтўрага тутди. Тўранинг бир қўлида чилимнинг найи, бир қўли эшоннинг ёқасида сўзланди: «Пухта гап шуки, тақсир, ил-

тимос, фавқуллода жам бўлиб турувдик, энди хафа бўлмай кетасиз... Билиб қўйинг, агар хафа бўлсангиз, кекирдагингизнинг тагидан дарча очиб қўяман!» «Йўқ, асло, саломат чиқиб кетсам бас»,— деди эшон. «Пухта гап, бизни иштибодан чиқаринг, мана шулардан ичасиз»,— деб ароқ кўрсатди. «Ҳай-ҳай»— деди эшон, «Нима ҳай-ҳай?— деди Саидтўра,— ичасан дедим, ичасан!..»

Тошчакки орага тушди: «Томда бир меш қимиз бор, тақсирларим, ўшандан ичишсин»,— деди. Томдаги қимизга ҳақ иккита ароқ қўшилиб қўйилган эди. Эшон, ҳам унинг ёнидагилар икки пиёладан қимиз ичишиб маст бўлдилар.

— «Хуш кўрдик!»

«Баракалла ҳаммаларингга,— деди эшон,— ҳаммангдан розиман, ҳеч қаерда бунақанги таним яйрагани йўқ эди».

Кўчага чиқилди, бир амаллаб эшонни аравага чиқардим. У отнинг сағрисиغا лунжини қўйиб қусар эди. Арава жўнади, анча ергача Ашур таңбуур қиладиган ёғочини таяниб, вой пиримлаб узатиб қўйди.

УҒРИНИНГ СУНГГИ ИУЛИ

Ҳоким ўзи туғилиб ўсган қишлоқдан отлиқ сипоҳлари билан ўтиб бора туриб, таъзимга эгилган деҳқонлар орасида ёшлигида, йигитлик даврларида бирга бўлган оғайнисини кўрди ва уни ёнига чақириб, ҳолаҳволини суриштирди:

— Ҳолинг қалай, қийналганинг йўқми?

— Ҳолимни кўриб турибсан, тўн минг ямоқ, меҳнатга тоқатим йўқ, бола-чақаликман, деҳқонлар орасида ҳурматим яхши эмас!..

— Ундай бўлса, мен билан кет, ўзингга яраша кичикроқ амал бераман, жой бераман, от миндириб қўяман!

Ҳокимнинг оғайниси бу таклифни бош чайқаб рад этди ва ҳокимнинг қулоғига ўз истагини изҳор қилди:

— Йигитлик даврларимни сен билан кечалари ўғрилик, йўлтўсарлик-қароқчиликда ўтказиб, сен ишингни бошлаб кетдинг, мен қишлоқда «ўғри» номи билан танилиб, халқ назаридан узоқда қимтиниб ҳаёт кечириш билан кексайдим, тўйда ҳам, азада ҳам доим пойгада қоламан!..

Буни эшитган ҳоким, ҳамон таъзимга эгилганча турган деҳқонларга ғазаб билан кўз ташлаб, оғайнисига аста мурожаат қилди:

— Сени «ўғри!» деб қишлоқда камситаётганлардан бир-иккисининг номини айт? Мен ҳозир уларнинг таъзирини бериб қўяман!..

Ҳокимнинг оғайниси кулимсираб, яна бош чайқади:

— Йигитлик чоғларингда ҳам ҳовлиқма, ўпкаси йўқ, гўрроқ эдинг, кексайсанг ҳам бу қилигинг қолмаб-

ди! Бир-иккисининг таъзирини бериб, сен жўнаб кетасану, мен тагин шу одамлар билан қоламан! Ана ундан кейин кўр! Уғрилик доғи камлик қилгандай, ундан кейин чақимчи ҳам бўламан!

Менинг сендан илтимосим шу! Ҳар ўтганингда мени йўқла, ёнингга келганимда елкамга уриб, қулоғимга ёшликдаги сўкишларинг билан сўк, сўнг ўз йўлингга кетабер! Бу томонини ўзим биламан!

Ҳоким кулиб, оғайнисининг елкасига қоқди ва эски сўкишларини унинг қулоғига такрорлади-ю, отига қамчи босиб жўнади, деҳқонлар ҳокимнинг оғайнисини ўртага олиб, сўрадилар.

— Ҳоким елкангизга қоқиб, қулоғингизга нималар деди?

У яна бошини чайқаб, кафтини тизига уриб, оқ тортди ва деди:

— Унга кўринмасам ҳам бўлар экан! Кексайган вақтимда ҳоли жонимга қўймай, «деҳқонлар яширинча ер, ҳовли-жой сотса, солиқни вақтида тўламаса ёки менинг тўғримда ифволар юргизса, менга хабар қилиб турасан!» деб, топшириқ бериб кетди!..

Буни эшитган деҳқонлар ундан ҳайиқиб, усиз ер савдоси, тўйлар, йиғинлар ўтказмайдиган, қўй сотсалар ҳам унга ширинкомани узатадиган бўлиб қолдилар.

ХОМТАМАЛИК БАЛОСИ

Оқ пошшо замонда, шаҳарларнинг биринда Парпихўжа номли киши бир катта маҳалланинг эллик бошиси бўлиб, узоқ йил давр сурди, бошқа эллик бошилар кўпинча унинг маслаҳати билан иш қилар эдилар, у доим шаҳар бойларининг тўйларида бел боғлаб хизмат қилиб, дастурхончилик «фазилати» билан ҳам машҳур эди.

Бироқ, Парпихўжа эллик бошининг гашига тегадиган яна бир «фазилати» бўлиб, тўйларга таклиф қилинган ҳофизлар ёнига ўтириб олар, ёқимсиз, гализ, ёввойи овози билан хонишларга қўшилар, ҳаммага малол келар, дўстлари бу ҳақда танбеҳ берсалар қулоқ солмас эди.

Бир куни бир зиёфатдаги майхўрликдан кейин бирикки кўнгилтортар улфатларига «Мастлик — ростлик» қилиб, юрагида тугиб юрган «дарди»ни айтди ва улардан ўпкалади:

— Ҳозирги шаҳар минг бошиси бўлиб юрган одамлардан нима кам?.. Маҳалладаям, шаҳар бойлари хизматидаям, ҳукумат маҳкамалари олдидаям унча-мунча обрўйга эгаман!.. Шунча минг боши сайловлар ўтади-ю, на бойлар, на сиз савдогарлар ва на ҳоқим тўра мени шу минг бошиликка лозим кўрмайсизлар!.. Ахир, қадримга йиғлайман-да!..

Улфатлар унинг елкасига қоқиб, юпатиб, кўз ёшларини артиб, шундай дедилар:

— Ўзингиз айтмасангиз, бизнинг эсимизга келмас ҳам экан! Бу бизнинг айбимиз, шу чоққача эслатмаганингиз сизнинг айбингиз! Аммо сайлов тағин яқинлаш-

япти, бу томонини бизга қўйиб берингу, ўзингиз билмаган киши бўлиб тура беринг!..

Орадан беш-олти ой ўтгач, шаҳарда яна минг боши сайлов бўлиши ҳақида гап тарқалди, Парпихўжа эллик бошининг юраги така-пука бўлиб, тез-тез улфатларга йўлиқар, улар унинг қўйинини пуч ёнғоққа тўлдириб жўнатар эдилар. Бир кеч улфатлардан уч-тўрттаси Парпихўжанинг эшигини бевақт қоқдилар ва бундай дедилар:

— Иш пишди, Парпихўжа ака! Қўйни сўйсангиз ҳам бўла берар эди-ю, бир жойи чатоқлашиброқ турибди! Нима десангиз, сизнинг минг бошилик номзодингизни шаҳар баёнларидан тортиб ҳокимларгача маъқуллашиб турганда уламолардан бирлари қаршилик кўрсатиб, «Бу одам ашулачи! Ашулачини минг бошиликка сайлаш нотўғри!» деб, ишнинг пачавасини чиқарибди!

Шу пайт, сизни танийдиган бойлардан бирлари масалага аралашиб, ўша онда уламолардан йўл-йўриқ сўраган экан, қарши чиққан уламо шундай дебди:

— Агар Парпихўжа эллик бошининг минг бошилик номзоди сизларга маъқул экан, у вақтда унинг шаръий йўли бор! Парпихўжа қозихонага бориб, «Бундан кейин ашула айтсам фалон-фалон!..» деган қабих иборалар билан қасамёд қилиши керак!.. Ушандагина мумкин!..

Парпихўжа кечаси билан тўлганиб тонг ёришишини кутди ва эрта туриб, қозихонага борди, шундай деб қасам ичди, минг боши сайловини энтикиб кутди, сайлов ҳам бўлди, ҳеч ким Парпихўжанинг номини ёдламади, тарвузи қўлтиғидан тушди.

Энг алам қиладиган жойи шу эдики, минг бошилик умидида ашула айтиш чиппакка чиқди. Энг қувонадиган жойи шу эдики, шинавандалар Парпихўжанинг ёқимсиз, ғализ ва ёввойи овози билан ашулага қўшилишидан қутулдилар.

МАЛИКУШ ШУАРО ВА АҒДАРМА ШЕЪР

Мавлоно Шоҳусайн чорбоғида бир нималарни хиргойи қилиб, ниҳолларга пайванд солиш билан овора эди, кўча эшикни зарда билан очиб, Мавлононинг хотини паранжини супага ирғитди:

— Сизни, бу шаҳарнинг энг истеъдодли шоири, деб, сизга бино қўйган эдим, отам ҳам сизни шундай деб, мени сизга берган эдилар!..

— Ўзи тинчликми, хоним?..

— Ун кун муҳлат ичида шоҳ саройидаги маликуш шуаронинг ўрнини эгаллай олмас экансиз, мен сиздан чиқаман!.. Гап тамом!..

— Нима гап ўзи?.. Айтсангиз-чи?.. Нега ҳаммомдан феълингиз айниб қайтдингиз?..

— Кўпчилик аёллар энди ҳаммомга кириб, ҳали баданимизга совун урган ҳам йўқ эдик, ҳаммомчи: «Маликуш шуаронинг хотинлари келдилар, кўпчиликни хоҳламас эмишлар, ҳаммом холи бўлсин, дедилар! Ҳаммомни бўшатишлар!..» деб ҳаммамизни ҳаммомдан чиқара бошлади! Мен шунда аста маликуш шуароҳонимнинг ёнига бориб, «Айланай овсин, мен машҳур шоирлардан Мавлоно Шоҳусайннинг севгили қайлиқчалари бўламан, менинг ҳаммомда сиз билан бирга бўлишимга рухсат этинг?..» десам, лабини чўччайтириб, «Чиқинг-чиқинг!.. Мавлоно Шоҳусайн ҳам шоир бўптими!..» деб, изза қилди!..

Гап шу!.. Маликуш шуаронинг хотини шундай дегандан кейин, сизнинг яхши шоирлигингизга ишончим қолмади!..

Бу сўзни хотинидан эшитган Мавлоно Шохусайн қаҳру ғазаб билан коржомани бир томонга, кўлидаги личоқни бир томонга улоқтирди-ю, ёзишга ўтирди, ёзиб бўлиб, кўпгина шеърлар солиб қўйилган чарм жузгир — папкани қўйнига жойлаб, шоҳ саройига, маликуш шуаро ёнига жўнади.

* * *

Шоир Шохусайн йигитлик даврларида, мадрасада таҳсил кўрган йиллари билим олишда ўз шерикларидан анча илғор, устун бўлганидек, шоирликда ҳам анча кўзга кўриниб, ўзидан пешқадам шоирлар таҳсинига сазовор бўлган, ёшлигиданоқ, ширин, мағизли ғазаллари билан ғазал шинавандаларига танилиб қолган истеъдод соҳиби эди.

Лекин у ўз истеъдодини ҳар ерда пеш қилмас, ҳар кимларга ўқиб беришдан ўзини тияр, шеърга муҳаббатли кишиларнинг илтимоси билан суҳбатларда шеър ўқиб бериб, кўпчиликнинг олқишига етишганда ҳам ҳовлиқмас эди.

Ҳар кимларнинг боғида боғбонлик билан қирқ ёшга кирган қашшоқ, камтар шоир ҳалигача уйлана олмаган ва бирор ҳароба бошпанага эга бўлмаган эди. Шохусайннинг шеърларига муҳаббат қўйиб, унинг келажакда зўр шоир бўлиб танилишига ишонган бир давлатманд киши ўз боғининг ярмини шоирга васиқалаб бериб, қизини никоҳлаб қўйди.

Хотинидан аччиқ таъна эшитган Мавлоно Шохусайн тўғри шоҳ саройига йўл олиб, сарой биқинида жойлашган маликуш шуаронинг даҳмазали қабулхонасига кириб борди, Шохусайн ўзининг иззат-ҳурмат билан кутиб олиншини яхши билар, чунки, маликуш шуаро жуда мугомбир одам, у ташқаридан келган шоирларнинг шеърларини аввал ўзи эшитар, энг яхшиларини диққат билан тинглаб, ёдлаб олиб, у шеърни ярамасга, яъни, шоҳга кириб ўқиб беришга номуносиб топиб, шоирни қайтариб юборар, кейин у шеърни шоҳга ўзиники қилиб ўқиб бериб, хурсанд қилар, агар ёмонроқ шеър ёзиб келган шоир бўлса, уни ўша шеъри билан шоҳга рўпара қилиб, «бу юртда ўзимдан бўлак тузук шоир йўқ!..» демоқчи бўлар, бунга шоҳ ҳам ишонарди.

Маликуш шуаро Мавлоно Шохусайни тўрға таклиф қилиб, аҳвол сўради:

— Кўп вақтлардан бери саройга келмай қўйдингиз?.. Саройбон шеърлар машқ қилинмадими ёки бир-икки бор қайтарганим учун хафа бўлиб қолганмидиянгиз, Мавлоно!..

— Эй, шоирлар пуштипаноҳи!.. Саройга муносибу, сиз жанобга манзур бўларлик ва жаноби олийга кириб ўқиб беришга арзийдиган шеърлар ёза олмаганимдан беҳад ғамгин бўлиб яшаб келаман! Шу фурсатда ўз тилимизда бир-икки шеър, ҳам юнон тилида бир кичик чистон ёзиб, ҳузурингизга олиб келдим. Умидворманки, эшитиб, мақбул қилгайсиз ва жаноб олийнинг ёнларига бонлаб киргайсиз, сўнг мени оз-моз мукофотга сазовор қилиб, бу қашшоқлик дардимга малҳам қўйгайсиз!..

— Хўп!.. Қани, бошланг! Қулоғим сизда!..

Маликуш шуародан бу сўзни эшитган Мавлоно Шохусайн таъзим бажо келтиргач, чап чўнтагидан икки-учта пойма-пой, мантиқсиз, маъносиз, атайлаб тайёрлаган шеърларни олиб ўқиб берди, уни эшитган маликуш шуаро шоирнинг елкасига қоқиб, мамнуният билан унинг шоҳ ёнига киришига йўл бошлади. Чунки, шоҳ бу шоирнинг доврўғини эшитган, унинг ҳақида маликуш шуарога айтган бўлса ҳам, маликуш шуаро Мавлоно Шохусайни шоҳга рўнара қилишдан, унинг шеърларини шоҳ мақбул қилиб қолишидан қўрқиб юрар эди.

Саройга кира туриб маликуш шуаро Мавлонога савол берди:

— Юнон тилида ҳам шеър ёзганман дедингиз-ку, ўқиб, тушунтириб бермадингиз! Балки мазмуни шоҳ ҳузурда ўқинга номудосибдир?..

— Йўқ,— деди Шохусайн,— қўрқманг, уни ағдариб ўқимасдан жаноб олийнинг ўзлари ҳам тушунмасалар керак, атар ағдара олсалар, унинг мазмунидан воқиф бўлишлари мумкин, бўлмаса, яна ўзимга тая. Шунчаки, «Юнонча»ни билишимдан шоҳ олийни хабардор қилиб қўймоқчиман!..

Маликуш шуаро йўлда ўйлаб, Мавлононинг шу йўл билан ё масқара бўлишини ёки шоҳнинг ғазабига дучор бўлиб, «Бу тентак шоирни қайдаб чиқаринглар!..» дейишига сабаб бўлади деган хаёл билан Мавлонога қайта-қайта таъкидлади:

— Мен сизни бошлаб кириб, «машқур Мавлоно Шо-

ҳусайн шу киши бўладилар!..» деб, тақдим қиламан, сиз таъзим қиласизу, кейин «Юнонча» шеърни ўқий бошлайсиз!..

Икковлари шоҳ ҳузурига кирдилар. Маликуш шуаро Мавлонони шоҳга юқоридагича тақдим қилди ва Шоҳусайн таъзимдан бош кўтариб, чўнтакдан қоғоз олди, овоз чиқариб ўқий кетди:

«Нож рима! Роб игадлид ирис нукуб шоф нийалиқ,
Орауш лукилам ниннатю шот нийалиқ!..»

Буни эшитган шоҳнинг ғазаби жўш уриб, бақирди: «Тўхта!.. Бас!.. жиннимисан, соғмисан?!» Маликуш шуарога хуш келди, уни шоҳ зиндонга солади ёки шаҳардан бадарга қилади, деб, жазм қилди, Шоҳусайн пинагини бузмай қўлидаги қоғозни шоҳга узатди:

— Адолатли жаноб олий!.. Мен жинни эмасман, соғман! Сиздан ўтиниб умид қилар эдимки, менинг бир ҳовуч қонимдан кечиб, бу шеърни ағдариб ўқисангиз. Чунки, шундай қилиб кирмасам, иложим йўқ эди!..

Шоҳ қоғозни олиб унга кўз югуртирди, ҳарфларни алмаштириб ўқий бошлаб, мазмун топди ва Мавлоно Шоҳусайнга қараб кулиб, маликуш шуарога ер тагидан хўмрайиб тикилди, сўнг шеърни ағдарилган ҳолда баланд овоз билан ўқиди:

— Жон Амир! Бор дилдаги сирни бу кун фош қилайин,
Маликуш шуаро ютганини тош қилайин!
Ёзса ким яхши ғазал, ул ўқитиб, ёд этади,
Ёзди ким яхши: юлиб сочу соқол, дод этади!
Қим ёмон ёзса, уни мақтади кўкка кўтариб,
Рўбарў қилди атай сизга, кетидан итариб!
Ўзидан бошқани сизга кўрсатиш истамади,
Мени ҳеч кўнглим учун хоҳламади, қистамади!
Менинг шеъримни ўқиб сизга, мени четлатади!
Ўзининг шеър даргоҳида зўр итлатадир!..

Шоҳ шеърнинг мазмунидан воқиф бўлгач, Мавлоно Шоҳусайнга юқоридан жой кўрсатиб, узр баён қилди ва сўради:

— Маликуш шуаро яхши шеър соҳибларига кириш учун йўл бермагани ва бошқа шоирларнинг шеърларини ўзига ўзлаштириб олиб, менга ўқиб бериб юрганини сиз нима билан исботлайсиз?!.

Шохусайн ўнг чўнтагидан бир-икки қоғоз ҳам қўй-
нидан жузгирини олиб, таъзим қилди, сўнг тилга кирди:

— Мана шу шеърларимни олиб келиб маликуш шу-
арога ўқиб берганимда яроқсиз топиб, мени бу даргоҳ-
га киришдан маҳрум қилган эди! Рухсат берсангиз ўқиб
берсам!..

Шоҳ рухсатидан кейин ўқий бошлади ва ҳар ўқиган-
да пойгада ранг-қути ўчиб ўтирган маликуш шуарога
қараб, «Бу ҳам сизникими?» деб сўраб қўяр эди. Шоҳ
диққат билан қулоқ солиб, маликуш шуаро тилидан
эшитган шеърларни ўз эгасидан расо, чиройли оҳангда
эшитди, шеърхонлик охирига етгач, Мавлоно Шохусайн-
ни мукофотлаб, от ҳадя қилди ва уни маликуш
шуаро ўрнига маликуш шуаро қилиб тайинлаб, ёрлик
топширди.

* * *

Мавлоно Шохусайннинг хотини эри ҳаяллаб кетгани-
дан турли шубҳаларга ғарқ бўлиб, беозор, камтар,
ювош эрни хафа қилиб, озор берганидан минг пушай-
мон еб, «бошини олиб кетиб қолган бўлмасин-да!..» де-
ган ваҳима остида томоғидан сув ўтмай, йўл пойлар
эди, эшик олдида от тўхтади, сўнг салласига пошшолик
ёрлиғи қистирилган Мавлоно от етаклаб, ҳовлига кирди:

— Хотин-хотин!.. Ҳаммомга тез етиб бориб, иссиқ-
хонада ўзи ёлғиз сочига қатиқ чаплаб ивирсираётган
ўша маликуш шуарохонимни сочида қатиғи билан кўча-
га ҳайданг, ўзингиз билан қувилган ҳамма ўртоқларин-
гизни ҳаммомга таклиф қилинг, ўзингизнинг маликуш
шуаронинг хотини эканлигингизни ҳаммомчига аста ай-
тингу бошқа хотинларга мақтана кўрмаңг!..

Мавлононинг хотини узр айта-айта, яна ҳаммомга
шошилди.

КУЁВЛАР, КЕЛИНЛАР...

Начальник Каримовнинг терговчиси ҳам Каримов.

Фамилия бир хил бўлса ҳам, ўзлари икки хил: начальник Каримов қирқ бешлар чамасида, анча пихи қайрилган, иссиқ-совуқни бошидан кечирган, ўрта бўй-лироқ бўлиб, сергўшт, кўпроқ мўйловга оро берувчи, амалга ишқибоз, гапда сершовқину, илмга келганда йўқроқ, улфатчиликка суяксиз, маишатга мукка кетиб, тез-тез хотинни янгилаб туриш қобилиятига эга.

Кичкина Каримов оддий маъмурий ходимликдан ўз ихтисосини ошириш орқасида яқинда терговчиликка кўтарилган. У ўз ишига қобил бир ўспирин бўлиб, район милициясининг бошлиғи катта Каримовга итоат қилади.

Катта Каримов иш охирида кичкина Каримовни кабинетига чақириб, бундай деди:

— Сиз эртага ишга яхши кийиниб, иякни яхши қирдириб келинг, гап бор!

— Бир ерга борамизми, ўртоқ начальник?

— Ҳеч қаерга бормайсиз, шу ерда кўрикдан ўтасиз!

Катта Каримов йўғон кўк қалам билан кардон устига тўти нусха имзосини машқ қилар, ўчирар, яна ёзар экан, ер остидан ҳамон «кўрик»ка тушуниб етмай, анқайиб турган кичик Каримовга кулимсираб қаради:

— Эшикни ёпиб қўйиб, менга яқинроқ ўлтиринг, тунтириб қўяй: гап мана бундай, сиз билан анчадан бери бир районда бирга ишлашиб, анча синашта бўлишдик, шу чоққача қурбингиз етмай, уйланолмай юрганингизни ҳам яхши биламан. Шундай эмасми?

— Шундай! Тўғриси, ҳали ёшман, бу тўғрида ўйлаган ҳам эмасман, ўртоқ начальник!

— Менга қаранг, бир маслаҳат бор.

— Эшитаман, ўртоқ начальник.

— Опамнинг бўйи етган нодираи даврон қизи бор. Ойшахонимда туришади, шу кунларда шаҳар нотинчлиги ўзингизга маълум. Опам кеча «жиянингни бир ройи қовул йигит топиб берсангу, мени тинчитсанг», деб келган экан, ўйлаб-ўйлаб сизни топдим. Бизнинг қўлимиздан келадиган яхшилик шу. Бизникилар эртага келиб, шу ерда сизни кўришмоқчи, қиз ҳам келса керак!.. Эртага ясаниб, тузаниб келинг деганимнинг боиси шу! Эртага менинг кабинетимга чиқиб ишланг, шу ердан чиқиб кўринасиз, басавлатроқ бўлади! Маъқулми?

Кичкина Қаримов қизариб кетиб, пешанасидан озроқ тер чиқазди-да, чўнтакдан рўмолча олиб, терини артар экан, ерга қараб жавоб берди:

— Ғамхўрлигингиз учун раҳмат, ўртоқ начальник! Аммо...

— Аммонгизни қаранг сизни! Ҳаммасига тушуниб турибман. Чақа йўқ демоқчисиз-да, а? Қарз узилар, хотин ёнга қолар, деган мақолни эшитмаганмисиз?

— Эшитганман!

— Эшитган бўлсангиз бўпти! Эртага кўриқдан ўтинг, пулнинг маслаҳатини кейин қиламиз. Боринг, ишингизни қила беринг! Аммо эрталikka ҳушёр бўлинг, опам куёв масаласида инжиқроқ!

— Ҳўп!

Кичик Қаримов чиқар экан, начальник уни тўхтатди:

— Ҳозирча ҳеч кимга айтманг, харидори кўп, одамлар... Кейин ўчакишиб юришмасин! Ҳўпми?

— Ҳўп!

Эртаси кичик Қаримов начальник айтгандан ҳам зиёд, ўзига оро бериб, бутун йигитлик бисотини тантана қилди, учта паранжили хотин келиб, «начальникка арзимиз бор» баҳонасида коридорга кирганларида, ичкаридан улар олдига кичкина Қаримов чиқди, уни гапга солдилар, кичкина Қаримов уларнинг саволларига уялинқираб жавоб қайтарди, кейин хотинлар ўзаро висирвисирлашиб олгач, хайрлашиб, йўлга тушдилар, уйга ета-етгунча куёв боланинг мақтовин бўлди:

— Вой!.. Пичими ўзига ярашган, ўзи районга начайлик бўлсаям, соддагина, уятчан йигит экан!..

— Куёвинг борми деганда, бор дегудек-кина!..

Катта Каримов кичкина Каримовни кабинетига чақирди:

— Кўнглингизга олмасангиз бир гап айтаман!

— Эшитаман, ўртоқ начальник!

— Опамнинг куёв танлашдаги инжиқлигини олдин ҳам сизга айтган эдим, «йигитнинг мўйлови йўқ экан», деб, айниб қопти! Ҳаммани ўз укасига ўхшата беради шекилли-да, кўрмайсизми? Қайта мени хижолат қилди!

— Зарари йўқ, ўртоқ начальник! Ҳали ёшмиз, уйланамиз десак, мўйловсиз йигит қидирганлар ҳам чиқиб қолар!

Катта Каримов заврақли хотинини қўйиб, шаҳардан уйланиш ҳаракатларини бошлаганига анча бўлди-ю, ўртоқлар фақат тўй куни фаҳмлаб қолдилар, тайинланган меҳмонхонага тўпланиб, у ердан қизниқига жўнаб кетдилар.

Куёвнакарлар иззат-ҳурмат билан кутиб олиниб, ясатилган уйга ўтқазилди, пойгагача дастурхон ёзилиб, ноз-неъматлар тўкилди, куёв уй бурчида қимтиниб ўтирар эди.

Дастурхон йиғиштирилиб, базм бошланди, базмни томоша қилиш учун уй-деразаси ёнига тўпланган хотин-халаж орасида куёвни кўришга келган қизнинг холаси ҳам бор эди. Бу хотин зўр бериб куёвни мақтарди:

— Ёш, ўспиринлигини мақтаб ўлтирмайину, начайлик бўлиб туриб, шу вақтгача мўйлов қўймагани ўзига ҳусн бўпти. Унинг устига, қадди-баста ўзига ярашган!..

Қулоғи батангга келган қўшни жувон ёнига жаҳл билан қараб, ғудуллади:

— Қўшиқ эшитишга қўясизми, йўқми? Мўйлови йўқ, ёш йигит деганига ўлайми! Куёвни кўриб турибмиз-ку! Тавба!.. Икки-уч хотинни бева қилган, ёши дадамдек одам-ку!..

— Ҳо, оғзингизга қараб гапиринг, ҳали ўн гулидан бир гули очилмаган йигит, туҳмат қилманг, ёмон бўлади!

— Нима-нима? Ун гулидан бир гули очилмаган эмиш!.. Ўзингиз кўрганмисиз олдин?

— Шундай юзма-юз туриб гаплашганман, сизда бор кўз, менда ҳам бор, айланай! Сизга шундақа кўриниб кетипти-да!..

— Эсиз, ашула ҳам ўтиб кетди!.. Ана қаранг, ўша, бурчакда зангор беқасам тўнни форма устидан кийган, куёвми, ахир?..

Қизнинг холаси хотинларни суриб, деразадан куёвга мўралади:

— Вой шўрим!..

— Нега ундай дейсиз? Шуми ахир, сиз мақтаган куёв?

— Йўқ! Мен кўрган куёв бошқа эди, куёв алишиб қопти, вой, энди мен ўлай! Халчабуви, қаердасиз, қизингизнинг шўри қуриб қолганга ўхшайди, Халчабуви, келиб куёвни кўринг!

Қазноқда дастурхон, тўёналар орасида ивирсиб юрган Халчабуви ҳовлиқиб етиб келди, кўриб, ўзини ерга кўтариб урди, хотинлар ўраб олдилар. Шу пайт, районга бирга бориб, олдин йигитни гапга солган олтмиш ёшлардаги абжир, эсли, шунинг билан анча иссиқ-совуққа чиниққан Баҳринисо хола етиб келиб, масаланинг тагини пайқади:

— Бўлар иш бўпти, бу гапларни меҳмонлар сезмасин, қани юр, Халчабуви, қазноққа кириб, маслаҳатни ўша ерда қиламиз!

Қазноқнинг эшиги ёпилиб, опа томоннинг маслаҳат мажлиси бошланди ва Баҳринисо хола қизнинг опаси — Халчабувидан суриштириб кетди:

— Бориб, «тегдингми-тегдим» маҳкамасидан ўтишганми?

— Йўқ, ўтишгани йўқ! Ўтишмайдими, десак, куёв: «Ҳозирча ота-бобомиздан қолган никоҳ қуббаси ўқиладеради-ю, «тегдингми-тегдим» маҳкамасига кейинча борамиз, сўраганларга борган деб айтишсин», депти.

— Шунинг билмоқчи эдим,— деди кулимсиб Баҳринисо хола,— хафа бўлма, Халчабуви, кейин хурсанд бўласан...

Тўйга ўзини мубошир ҳисоблаган, катта Қаримовнинг лаганбардор ошналаридан бири катта Қаримовга тўн ёпинтириб, ичкаридан олиб чиқди-ю, йиқилган девордан қўшни ҳовлига олиб ўтиб кетди, куёвнакарлар уйни бошларига кўтариб, ҳамон бақиримоқдалар.

Қўшни уйнинг чироғи йўқ, уй эшиги олдида гуж бўлиб турган эркаклар орасида, бошига оқ чорси боғлаган Ҳайбатилла домла аста-аста сўзларди:

— Сизки, Баҳринисобиби Матҳолиқ қизи, ўз танин-

гизни хотинлик учун Раҳимжон Қарим ўғлига бағишладингизми?

Ичкаридан, эшик орқасидан овоз эшитилди:

— Бошқатдан сўранг, домла почча, қиз уяляпти.

Ҳайбатилло домла уч марта қайтариб сўрагандан кейин, эшик орқасидан «ҳе...» деган овоз эшитилди, «Э, Хайрият!.. Хайрият!..» дейишдилар ва «гап бундай бўпти», «қаллиқ қуллуқ бўлсин», деган гаплар гапирилди, домла назрни олиб ғойиб бўлди, энди иш «ёр-ёр»га келиб тақалди.

Куёвнинг илтимосига кўра, қиз билан фақат беш-олти хотин борса бўлади эмиш, қолганларга тўйни чарларга яқин қилиб берар эмиш, замон нозик эмиш, боргунча ёр-ёр ҳам айтилмасин эмиш... Ҳатто, тўй кўч-кўронини эртага олиб кетилса ҳам зарарсиз, деган эмиш...

Куёв қанча тайинламасин, тўйчилик экан, йўлда хотинлар бора-боргунча аравада ёр-ёр айтиб бордилар.

Йиғлама қиз, йиғлама, тўй сеники, ёр-ёр,

Остонаси тилладан уй сеники, ёр-ёр,

Тоғда тойчоқ кишнайди от бўлдим, деб, ёр-ёр,

Баҳринисо йиғлайди ёт бўлдим деб, ёр-ёр.

Куёв келинни қоида бўйича аравадан кўтариб олиб кўйди.

Қатта Қаримов «дурустроқ жой топилгунча» деб, бир оғайнисининг меҳмонхонасини бўшаттириб, қаллиқни шу ерга тушириб келди, қуда хотинлар уй эгалари билан омонлашиб, уйга кирдилар, чимилдиқ тутилиб, тиззадан кўрпа солинганча, куёвни йўқладилар:

— Қанисиз, куёв? Вой, мунча увишасиз! Кўрпага кўтариб олмайсизми? Ношуд бўлманг, ҳа-ҳа!..

Қатта Қаримов чимилдиқда келиннинг белидан даст кўтариб, кўрпага олди.

— Тасаддуқ, етишар кун бор экан-ку! Ғойибона таърифингизни эшитиб, сизга етишгунча ўлиб бўлдим, дунёда мен ишлатмаган ҳийла-ю найранг қолмади. Энди етишганда тескари ўгирилишингиз нимаси? Энди дод десаңгиз ҳам, сиз меники, мен сизники, кўзидан! У ёқбу ёқдан гаплашиб тонг оттирайлик, ўз куёвидан ҳам уяладими киши?

Келин гапга жавоб қайтармади, куёв гапира-гапира, тонг тезроқ отишини, Баҳринисохоннинг жамолини томоша қилиб ўтириб, қўлидан бир пиёла чой ичишнинг иштиёқи билан мижжа қоқмади:

— Баҳринисохонгинам!.. Номингиз ўзингиздан ҳам чиройли!.. Сиздек ҳурилиқонинг кўёви бўлишга муяссар бўлганим учун ўзимни бахтли ҳисоблайман!..

Тонг отгач, катта Қаримов чидамсизлик билан Баҳринисохоннинг ойдек жамолини кўриш тараддудига киришди, келиннинг уялиқираб, гуж бўлиб юзини яшириб олишига ҳам қарамай, очиб қарасаки, олтмиш яшар кампир!..

— Войдод!.. Баҳринисохонни қочириб юбориб, сен менинг қўйнимга қачон кириб олдинг? Йўқол! Ўз никоҳимдаги ҳалол қиз қани?

Ўрнида ўтириб, оипоқ сочларини тузатар экан, «келин» кулиб жавоб берди:

— Уша Баҳринисобиби Матҳолиқ қизи мен бўламан. Мен розилик бермасам, домла имом бошлиқ кўпчилик, «ҳа, денг, ҳа, деб қўя қолинг», деб ҳол-жонимга қўйишмади!

— Мен олган қиз ёш эди, мени алдаб, қўлга туширганлар билан гаплашаман!

— Қарс икки қўлдан чиқади, ўртоқ начайлик, Сиз одамларни алдамоқчи бўлиб, ўзингиз алдандингиз! Сиз олмоқчи бўлган қизнинг номи Хайрихон. Сўраб, билиб ҳам олмаган экансиз-да?

— Тўғри!.. Тўғри!.. Хайрихон деб эшитган эдим! Қани у?

— Хайрихонни, ҳозир борсангиз, «тегдингми-тегдим» маҳкамасидан топасиз. Қаримов деган йигит билан эрталаб ўша маҳкамага боришлари керак эди.

Катта Қаримовнинг қовоғи беш ботмон бўлиб осилган, нафаси ичида, қаммадан олдин идорасига кириб борар экан, кичик Қаримовнинг келишини кутди, келгандан кейин кабинетига чақириб, ясама хушчақчақлик билан сўради:

— Опам кўниб, тўйга розилик берипти. Тайёрмисиз, Қаримов?

— Раҳмат, ўртоқ начальник! Сизнинг раҳбарлигингизда хотинлик бўлиб қолдим, жиянингиз кўёвлик бўлди! Ҳозир ЗАГС дан ўтиб келаётимиз. Тишим чиқиб, бунақа чиройли, қадди-қомати келишган, фаҳм-фаросатлик қизни биринчи кўришим!

Шундай жиянингизни менга илинганингиз учун сиздан ўла-ўлгунча хурсандман. Эртага тўйга!..

1931

226

СЕПЛИ КЕЛИН

Ешлик экан-да. Ешликнинг ташвиши ҳам ўзига яраша. Ешлар дарс тайёрлаш, ўқишдан кечикмаслик, ўйинкулгида ўз тенгқурларидан олдинда туришни ҳам ташвиш деб билардилар

Алижон кўзга яқин, соғлом, шўх. Шунингдек, анчагина эслик бола бўлиб, катталар орасида ҳам, кичиклар орасида ҳам яхшига мисол эди. У шўхликни қанча билса, катталарга хурмат, кичикларга мурувватни ҳам шунча билар эди.

Кўпчилик унга узоқ умр тилаб, яхши ўқиб олим бўлишини, Содиқ аканинг юрагидаги орзу-ҳаваслари шу ўғли туфайли ушалишини истаса, маҳаллада бу болага ҳасад билан қараб, «шу бола нега менинг ўғлим бўлмади», дегувчилар ҳам йўқ эмас эди.

Мачит оғзида азон айтилишини кутиб ўтирган кексалар орасида Ҳайдарали мискар ҳам бор. Зикриё қори ҳам бор, кулол Илёс тоға ҳам бор эди. Техникумдан қайтиб келаётган Алижон мўйсафидларга салом бериб, қўшиғини тўхтатган еридан аста бошлаб, йўлида давом этди. Кексалар унинг саломига жавоб қайтариб, кетидан кузатиб қолдилар, Зикриё қори Алижоннинг қораси ўчгунча кўзини узмай туриб қолди, кейин ихтиёрсиз гапириб юборди:

— Шундай болани худойим бир рабочийга бергунча менга бермайдими?

Ҳайдарали ота билан Илёс тоға бир-бирларига мазмунли қарашиб олишди, бу қарашда «мен жавоб берайми», «сиз жавоб берасизми?» деган савол яширинган эди. Ҳайдарали ота Зикриё қорига тик қараб:

— Қори ака, катта ўғлингиз қамоқдан қачон чиқади?— деб сўради.

Зикриё қори бу саволга жавоб бермай туриб, Илёс тоға ҳам савол ташлади:

— Қори ака, кичик ўғлингизни мактабдан ҳайдашини деб эшитиб қолдим. Шу ростми?

Зикриё қори саволларга жавоб қайтаришга шошиб қолди. Сўнгра бир энтикиб олиб, ҳалигача азон айтмаган сўфидан койиганнамо, мачитга бўйлади-да, бу савол эгаларига хўмрайиб қараб олди.

— Ҳозир сизларга бу нимага керак бўлиб қолди?

— Ўғилларингизнинг ноқобил чиқиши сизнинг обрўйингиз учун яхши бўлмади, қори ака! Асли тарбиянинг мазаси бўлмаган экан-да!

— Оғзингизга қараб гапиринг, Ҳайдарали! Бу туҳмат! Катта ўғлим бугун-эрта оқланиб чиқади, кичиги муаллим билан чиқишолмаган. Бу ҳам тўғриланиб кетиш олдида!

Ҳайдарали ота бўш келмади:

— Оғзингизга қараб гапиринг эмиш-а!.. Тавба! Бировнинг чўнтагини кеса туриб қўлга тушиб кесилсин. У тагин оқланар эмиш! Тавба!

— Кичик ўғиллари чайқов билан шуғулланиб, уч йил бир синфда қолиши орқасида мактабдан қувилипти, деган гап ҳамманинг оғзида,— деди Илёс тоға. Унинг сўзини бошқалар тасдиқлар эканлар, Зикриё қори зарда билан турди ва мачит ичига қараб кириб кетди, Ҳайдар ота унинг орқасидан сўнгни тошини отди:

— Агар худо Алижонни ҳам қори акага ўғил қилиб берганда, қори аканинг тарбияларида бу бола ҳам расво бўлар эди.

Алижон бир кун техникумдан эрта бўшаб, хилват маҳалладан хирғойи қилиб ўтиб бораётганда Салоҳ оқсоқолнинг оғир кўча эшиги «ғийт» этди. Алижон бурилиб қараб, эшик орқасидан атлас қўйлакнинг этагини кўрди.

Бу атлас этакнинг эгаси Салоҳ оқсоқолнинг Ҳафиза исмли қизи бўлиб, ҳар куни Алижоннинг ўқишдан қайтишини пойлар, одати бўйича, Алижон хирғойисини эшита солиб, мўралаб турган эди. Эшик тирқиши яна каттароқ очилди ва унинг орқасидан Алижонга бўйни тўла марварид, товоқдек юзга зеб-зийнат берилган, оғзи

тўла тилла тиш, кўзи муаллақ отган ғилай бир қизнинг илжайиб тургани кўринди.

Алижон шўх бўлишига қарамай, бундай масалаларга меъдаси тўқ йигит. Аммо шу пайтда ўз шўхлигини кўрсатмай ўтиб кетиш Алижон учун «жиноят» эди. Қизнинг рўпарасига бориб, лабини чўччайтирди, бурнини қийшайтирди, кўзларининг қорасини бир томонга ўтказиб юборди-да, сўнгра шу чўччайган лабидан «пиқ...» деган товуш чиқариб, ўз йўлига кетди.

Аммо нарироққа боргандан кейин Алижон ўз қилмишидан пушаймон бўлди.

— Ахир, мени йигит деб, бир қиз атайлаб ясаниб-тузаниб, кўришга чиқса-ю, мен уни масхараласам, кўнглини оғритсам. Бу ахир хурматдан эмас-ку!.. Э Али-я, Али-я, ёмон иш қилдинг!..

Яна ўзини юпатиш учун далил топган бўлди:

— Бундай қизларнинг жазоси шу.

Масхара қилиб ўтиб кетганидан Алижондан Ҳафизанинг дили койиган эди. Ўзини Алижондан совутмоқчи бўлса ҳам, кўнгли кўнмади, қайтиб уйга кириб, ётиб, ўйлана-ўйлана уйқуга кетди.

Тушига Алижон кириб, Ҳафизага узр айтипти, ундан кейин дептики, Ҳафизахон, мендан хафа бўлманг, яхши қиз, мен шундақа шўх, ҳазилкашроқман, аммо, юракдан сизни яхши кўраман, айниқса мен ғилай кўзларни яхши кўраман. Гап шундаки, ёшингиз мендан каттароқ, отангиз бозор ариндатори, менинг отам бир қора ишчи. Мени ҳайронликка солган шу нарсалар...

Ҳафиза ариқ бўйида юзини юва туриб, тушини сувга айтди, кейин қўшни ҳовлига ўтиб, ўзига сирдош отинча ойига тушини анча қўшимчалар билан пардозлаб айтди. Отинча оyi бу тушнинг таъбирини топишга киришди:

— Қиз боланинг тушига чиройли йигит кирса, бахти очилади...

Айвонда кичик неварасининг сочини ўраётган Ризвон холанинг (Алижоннинг катта бувиси) ёнида отинча оyi, у жумлани жумлага улаб, Ҳафизани мақтамоқда.

— Биби Марямнинг кўзлари ҳам ғилай бўлган, Биби Ойшам пайғамбардан беш ёш катта бўлганлар. Ўзидан каттага уйланиш суннат...

Ризвон хола отинча ойининг ҳамма сўзига битта қилиб, қисқагина жавоб берди.

— Аввало, ўғлим Содиқжоннинг ундай кишиларнинг қизини келин қилишга қурби етмайди, иккиламчи, ўғлини ўқитмоқчи, учламчидан, уйлантирадиган бўлса, кенг шаҳардан ўзига тенги чиқиб қолар, айланай отинча! Эндиги ёшларнинг ихтиёри ўзида!

— Ихтиёри ўзида бўлса, бўпти-да! Ахир, неварангиз ўзи яхши кўраман деган, кўзингиз гилай бўлиши яна ҳам яхши деган, ёшингиз катта бўлса ҳам майли деган. Неварангизнинг ўзи шундай дегандан кейин нима дёйсиз тагин?!

— Неварам эсини егани йўқ! У ҳали ўқимоқчи! Шундай деган бўлса, ҳали мактабдан келгандан сўнг суриштираман!

— Йўқ, ўз оғзи билан айтгани йўқ. Ҳафизанинг тушига кириб, шундай деган!

Алижоннинг Тошкентга ўқишга кетганини эшитиб, тушидан умидвор бўлиб юрган Ҳафизанинг тарвузи қўлтиғидан тушди. Алижон политехника институтига қабул қилинган кунлари ёзги кино кассаси олдида анча қизлар билан Ҳакимани учратди:

— Ҳақимахон! Сиз Тошкентда нима қилиб юрибсиз? Салом!

Ҳақима унга дадил жавоб берди:

— ТошМИга кирганимдан хабарингиз йўқми?

У, кинодан кейин қизларни ётоқ дарвозасигача узатиб қўйди-да, ўз ётоғига кетди.

Ризвон хола айвонда сочини ўраётган неварасидан сўради:

— Аканг нима деб хат ёзибди, болам?

— Дадам ўқиб хурсанд бўлдилару тагин конвертга солиб, китобнинг орқасига қистириб қўйдилар. Тўхтанг, буви, топиб чиқаман.

Алижоннинг ўн икки яшар Оқила исмли бу жажжи укаси маҳалладаги тўлиқсиз ўрта мактабнинг тўртинчи синфида энг яхши ўқувчи қизлардан ҳисобланарди. Мактабга кетгунча бувисининг хизматини қилар, чойини дамлаб ичкизар эди, мактабга чиқиш олдида кампир унинг сочини силлиқ қилиб ўриб қўяр эди.

Оқила бувисига акасидан келган хатни ўқий бошлади:

«Соғинчли салом. Ҳурматли бувимга, дадамга, аямга

ва Оқдлага, мен Тошкент шаҳарида тинчман, таним сиҳат, ўқитим яхши, сизларнинг ҳам сиҳат-саломат юришларингизни гўзал табиатнинг назик жойларидан тилаб қоламан.

Боқиб сўз: менга пул юбораман деб ошора бўлмаглар, институтнинг бергани егади. Бу ер ҳам у ерлардек арзончилик, зориққанам йўқ, ҳар томондан тинчман. Яна боқиб сўз шулки, дадамнинг ўртоқлари Халил аканинг қизлари Ҳакима ҳам келиб, докторликка ўқишмоқда. У кўз доктори бўлиб чиқади. У билан кўришиб тураман. Институтни бир йилда битириб қайтамиз, «қайтиб борсам, олдин Ризвон холамининг кўзларини очаман» деб, ваъда бераётипти, жуда эсли қиз...

Комсомоллик саломи билан Алижонларингиз».

Кампир конвертни силаб, кўзига яқин олиб борар экан, Оқдлага гапира кетди:

— Умрлари узоқ бўлсин. Шундай хатлар келади-ю, даданг тушмагур ўқиб берай ҳам демайди. Мактабингдан кечга қолмагин, болам...

Йиллар тез ўтиб кетгандек сезилди. Бу йил Содиқ аканинг ўғли билан Халил аканинг қизи Тошкентдан олий маълумот, олий ихтисос олиб қайтадилар, бири инженер, бири доктор.

Ёғ заводининг икки ишчиси, икки қадрдон дўст қуда бўлишмоқчи.

Ойлар тез ўтиб кетаётгандек сезилади. Кунлар икки оғайнини қучиб юргандек сезилмоқда. Ҳар иккалалари ҳам отпускани уй қуриш, ремонт қилиш, тайёргарлик кўриш билан ўтказдилар.

Ҳар икки ёш диплом олиб, бир кунда йўлга чиқишди. Алижон Содиқов қурилиш инженери, Ҳакима Халилова эса шаҳар касалхонаси поликлиникасининг профессори-га ассистент.

Ризвон холамининг кўзига боғланган докани ечиш олдида палата-деразасини тўсиб, қоронғи қилган эдилар. Докани аста ечиб олингандан кейин ҳам Ризвон холамининг кўзи анча вақтгача қоронғилашиб турди. Бир оздан кейин кўз олди ёришиб, атрофида кулиб турганларга қаради; турганлар оқ кийинган бир рус чол, неvara

келини Ҳакима, Алижон ва Содиқ акалар эдилар. Профессор катта оқ қоғозга солинган катта-кичик қора чизикларни кўрсатиб сўради:

— Булар нима?

Ризвон хола кўзи очилганига тўла ишонч ҳосил қилганидан бўлса керак, кулишини ҳам билмас эди, йиғлашини ҳам. Қоғозга қараб, ундаги чизиклар Оқила тушунтирган ҳарфлар эканлигига ишонди. Ундан кўзини олиб, тўғрисида кулиб турган Ҳакимага қаради, кейин профессорга:

— Бу, невара келинимнинг янгича сепи!..— деди.

БИР ШИНГИЛИ ТИЛНИ ЕРАДИ...

Худойназархожининг Николай замонида шу қишлоқда роппа-роса тўртта катта боғи бўлиб, ҳар қайси боғнинг теварак-атрофи беш қават пахса девор бўлса ҳам, бойбува бунга кўнгли тўлмай ўз қўли билан бу деворлар устига ёввойи жийда шохи қадаб чиққан эди, бахили қурмагур.

Куз кунлари. Ишкомларда ҳусайни, авақ, диликаптар, кишмиш, шивирғониларнинг боши ерга тегай деб энгашган. Худойназархожида на уйқу бор, на ором, оила аъзолари билан зарғалдоқ қораялоқ кўришдан бўшамайди.

Бошлари зич ғужумлари орасида баъзи узумларда чириш ҳам бошланди. Чириб, сасиса сасийдики, Ҳожибувадан беизм ўз оила аъзолари ҳам вақт-бемаҳал ишкомга кириб, бир шингил узишдан маҳрумлар. Қани, бирое қўл тегизиб кўрсин-чи!

Арилар Ҳожибуванинг ғашига тегиб, ишком оралаб хиргойи қилишиб, у бошдан-бу бошга ўтадилар. Ҳожибува минг кишкишласа ҳам, қурғурлар узумзорга хўжайиндек, Ҳожибувадан тап тортмай, нуқул пишган чаросларни, етилган ҳусайнилари ўядилар. Арилар узумни эмас, гўё Ҳожибуванинг кўзини ўяр эдилар.

Қўлида. узун мусовада дафтар билан Ҳожибува қайси кун эрталаб ишкомларини айланиб, узум бошларини хомчўт қилиб, ботмонига ҳисоблаб чиққан эди, мўлжалга етмади шекилли, ўзига ишонмай, бугун тагин бошқатдан ҳисоблаб чиқди, супада чўтни ёнига қў-

йиб, астойдил ҳисобга тушганда кўча йўлакда турган уч-тўртта одамга кўзи тушди.

— Салом, Ҳожибува!

— Хўш?..

— Шундай... Ахир... Пишиқчилик дегандай, ҳормасинлар қилиб, боғни айланиб чиқиб кетайлик деб...

— Узум егиларинг келган бўлса, бозорга боринглар, боғда қочадиган заифалар бор! Вақтимни олманг, қани, сизларга жавоб!..

Иzza чекиб, сўзсиз боғдан қайтдилар. Самоварда ўтирган кексаларга Матхолиқ ота ҳикоя қилиб берди:

— Боғдан, пишиқирган сигирдек бўлиб, сўзсиз бирин-кетин жўнаб қолдик, қани энди бир-биримизнинг юзимизга қарай олсак, боришни қўзғаган мен бўладиган бўлсам, ўша онда шолғомга айланиб, ҳар тукимдан бир тер томчилади! Нонемас сассиқпопишак, бир бош савил узум кимни ўлдирипти! Қизталоқ, шундай ҳам бахил бўласанми!

— Қани, юр ҳамманг, мен сизларни бир узумга боқиб, ҳордиғингни чиқарай,— деди Самсоқ дўққи чой узатиб,— узум егинг келган экан, менга айтмайсанларми? Сенларни қара-я!..

— Оёғим тортмовди-ю, юзларингдан ўтолмай борган эдим-да,— деди Рашид тоға,— бўлмаса, Худойназарҳожининг мумсиқлигини ўзим яхши билар эдим.

Катта ариқ бўйлаб, Худойназарҳожининг чорбоғи кети билан пастки сўқмоққа ўтиб кетдилар. То Самсоқ дўққининг чорвоқчасига етгунча олти мўйсафид Худойназарҳожининг ўзига арава-арава лаънат ва гўрига замбар-замбар ғишт ташидилар...

Самсоқ дўққи кемшик оғзидан тупук сачратиб, колхоз раисининг қулоғини қоқиб қўлига бергандек бўлди. Бунинг ҳаммаси раиснинг «Самсоқ ота, хўп узумчиликда миришкорсиз-да,а», деганидан чиқиб келган эди.

Самсоқ ота миришкорликка миришкор. Аммо Матхолиқ ота ҳам ўзини узум миришкори ҳисоблаб, ҳадеганда раиснинг қулоғини батангга келтиради:

— Ушанда алам қилиб, десанг, кичкина йўнғичқазор томорқани бузиб токзор қилиб юборганман. Ердан ройиши бўлмас экан, садағаси кетай, уч йил деганда, мени узумга, шира-шарбатга кўмиб қўя қолган эди.

Матхолиқ чолнинг тўнғич ўғли колхознинг боғ бри-

гадири бўлиб қолгандан бери, Матхолиқ чол бир қоп семирди. Аммо ўзи қора экинни жуда биладиган тажрибали деҳқон.

Колхознинг еттита катта боғи бор. Шундан тўрттаси собиқ Худойназархожи нонемаснинг боғи. Колхоз правлениеси қарор чиқариб, кекса миришкорлардан Самсоқ дўққи, Матхолиқ, Рашид тоға, Каримқулларни боғ бригадасига боғлади.

Кунларнинг бирида раис Матхолиқ отани чақириб олиб, қитиқ парига тегадиган гаплар билан тегишди:

— Ота! Ўзингизни жуда миришкор олиб юрар эдингиз, биз ҳам ишонган эдигу, бу йил сиз парвариш қилаётган катта боғда узумнинг чўғи паст, Худойназархожи вақтидаги узумнинг ярми ҳам йўқ, дейишяпти-ку? Бағи қандақа бўлди энди?..

— Э, раис ука! Менга ишониб топширдингми, тамом! Мен билан кузда гаплаш! Ўша Худойназар попишак замонида боғ берган ҳосилдан икки баравар ошириб ҳосил олмасам, Матхолиқ номимни бошқа қўяман! Мени нима деб ўтирибсан? Ишонмасанг, Самсоқдан сўра, баҳорда озмунча меҳнат қилдимми, у билади, томирини очиб, ёввойи, чачала илдизларни олиб ташлаб, қўрғоннинг гувалагидан туйиб солдим, тагини уч марта чопдим, кузги, қишки яхобларини ўз вақтида бердим, ўзимга ишонмай, Самсоқвейга кўрсатиб кесдим. Хомтоки ҳам ўз вақтида ўтиб, таралди. Ҳаммаси тарбияга боғлиқ, ука! Шу тарбияни толга қилсам, тол ҳам мевага кириб кетар эди.

— Яшанг, ота,— деди раис Матхолиқнинг елкасига қоқиб,— бундан чиқди, мўл ҳосилга ишонаверсак бўлаверар экан-да!

— Ҳосил ўз-ўзидан бўлмайди, ҳаммаси парваришга боғлиқ! Аммо шуни ҳам гап келганда айтиб қўяй: сиз колхоз бошлиқларидан жиндак ўпкам бор. Сизлар ҳосилни суриштирасизлару, қандай қилса тагин яхши бўлиш томонларини суриштиргиларинг келмайди!

Раис қаҳ-қаҳ уриб кулди:

— Сизни қитиқлашдан мақсад, шуларни билмоқчи эдим. Қани айтинг, колхоздан қочиб қутуладиган иш йўқ.

— Аввало, боғни кенгайтириш керак, иккиламчи, ерларимиз захкаш, анжирдан бошқа мева захни хоҳламайди. Айниқса, узум учун қуруқ ер керак. Шунинг учун, боғларни айлангириб зовур қазишга тўғри келади. Уч-

ламчи, узумлар ҳаводан бўладиган офатлардан ўтди, энди парранда билан ҳашорот офати келадиган кунлар яқинлашаётти! Қораялоғдан қандай қилиб қўришни менга қўйиб бериб, арига қарши шу вақтдан тадорик кўриб бер, ука!

Раис ҳайрон бўлди:

— Ҳали йўқ арига бу вақтдан қандай тадорик қилдик энди?..

— Буни ҳам ўзим айтиб бера қолай, бўлмаса! Мажлисда қарор чиқариб, колхоз болаларига мукофот ажратасизлар.

«Ҳар ким бир арининг уясини бузиб олиб келиб, правлениега топширса, мана мунча мукофот», дейсизлар. Саратон кирмай туриб ариларни нимжонлик ҳолида йўқотиб юборамиз.

Раис Матҳолик отанинг маслаҳатларини завқ билан тинглади:

— Бу яхши маслаҳат. Сизни тез кунда правлениенинг кенгайтирилган мажлисига чақирамиз, ҳаммасини маъруза қиласиз! Самсоқ отага ҳам айтиб қўйинг!

Ариқ ёнидаги супанинг тўрт бурчагига айри кўмиб, кўчати бултур топиб келтирилган чаксаки номли янги нав узумни шунинг устига чиқариб тарбия қилган эдилар. Бу йил ўн бошча узум қилди-ю, ҳалитдан тўрвадек тўрвадек келади жонвор...

Ойдинда чол-кампир шу супада ётиб, энди чумак уриб бир ёни қизара бошлаган бу янги нав узум тўғрисида суҳбат қилар эдилар. Кампирга сўз навбати келди:

— Буларингиз пишганда ҳозирги тошга қанчадан келаркин, а, отаси?

— Чакса деб, ўн икки қадоқни айтамиз. Ҳозир... Ҳа... Салкам беш кило!

— Бу узумнинг остида ётиш ҳам хавfli, отаси! Узилиб тушиб кетса эзиб юбормасмикин? Жойни эртага нариги супага солай!..

— Эзиб юбориб, нима, бу тарвузмиди? Узум узилиб тушиб, бировни эганини ҳали эшитганим йўқ! Ҳа, гап келиб қолди, сенга битта латифа айтиб берай бўлмасам.

— Бормисиз, отаси! Ёшлигимизда туппа-тузук афандилар айтиб бериб ухлатар эдингиз.

— Афанди айтиб берсам, қанча тўлайсан?

— Орқангизни қашлаб қўяман!

— Бўпти, қулоқ сол: Афанди бир ошнасининг боғига

меҳмон бўлиб бориб, кечаси супада тунаб қопти. Супанинг устида бир туп катта азамат ёнғоқ бўлиб, мевасининг кўплигидан Афандининг устига энгашиб ётган эди. Афанди ўзи ёлғиз кўрпадан бошини чиқариб ётиб, шабадада тебранаётган ёнғоқларни кўздан кечирди-да, ўзича гудиллай кетди:

— Э, худо! Сенинг баъзи ишларингга тушунмайман! Кичкинагина ёнғоқ учун шундай катта дарахт қилиб, катта тарвузларни ингичка палакда яратибсан! Шу ҳам масхарабозлик бўлдими? Балки адашгандирсан! Шу катта дарахтга тарвузларинг осилиб турганда қандай кўркам, қандай савлатли бўлар эди!..

Шу вақтда шабада силкиб битта ёнғоқ Афандининг чаккасига так этиб тушди, юқоридан зарб билан тушган ҳўл, оғир ёнғоқ Афандининг чаккасини ғурра қилди. Шунда Афанди чаккасини силаб туриб, гапириб кетди:

— Э худо, тўғри қилган экансан! Аммо менга қолса, бу ёнғоқларни бундан ҳам майдароқ қил демоқчиман!

Кампир Афанди эвазига чолнинг орқасини қашлар экан, яна юқорида осилиб турган янги нав чаксакига қаради.

— Бу узумнинг бир бошини бир одам ея олмаса керак, а, отаси?

— Сен бир бошини айтасан, бир шингили томоқни ёради. Нимасини айтасан! Юқорироқ!.. Юқорироқ!.. Икки куракнинг ўртасини қашла! Ҳа-ҳа, умрингдан барака топкур!.. Бир шингили томоқни ёради!..

1935

ЖАННАТ

I

Абжаббор гоҳ кўзларини катта-катта очиб даҳшатли манзарани кўздан кечирар экан, гоҳ қўрқиб аралаш кўзларини чирт юмиб, хатарли йўлда давом этар, тасодифан қоқиниб, оёғи остида тиржайиб ётган қадимий калла суякларини кўрар, несик тер совуқ терга айланар, вужудини титроқ босиб, жунжикиб кетар, жуда йироқдан саробдек ялтираб кўринган баланд деворларга тезроқ етиб олиш ва у ердан ҳаёт ва бошпана топиш тараддуди тобора олдинга рағбатлантирарди...

Қўрқинданми, очлик ва ташналикданми, ҳорғинликданми, қандай бир сабаблар билан кўтарилган исвтма уни маст-аластлик билан тентиратиб, аллақандай йўлларга бошляаптими, бу кўнгилсиз сафар азоби унинг бутун вужудига оғриқ бўлиб ёйилмоқда:

— Ажабо! Бу бошнинг зирқираши ҳароратники эмас, тош тегиб, заҳарлангандек аллақандай без-без қилмоқда! Ахир мен ҳалигина симёғочга тирмашиб, «Қошка» тирноқларини ишга солганим ёдимда турипти! Қандай қилиб бу қўрқинчли сафарга отландим?

Абжаббор бошида оғриқ аралаш шу саволлар айланади, яна ўша ялтироқ деворларга етиб олиш учун жадалроқ қадамлайди ва маст кишилар сингари тентирак-лаб, ўзи билан ўзи гаплашади. Йўл юриб, йўл юрса ҳам мўл юриб, ниҳоят, Абжаббор монтер даҳшатли баланд деворга яқинлашди. Живирлаб турган бу юксак нақшин деворнинг яқинига бориб томоша қилар экан, бу қадимги иҳотанинг нураб бораётганлигидан далолат берувчи ҳолларни кўздан кечириб, нималигига ақли бо-

вар қилмагач, девор ёқалаб юришни яна давом эттирди. Бир неча чақирим яна йўл давом этгач, пештоғи баланд дарвоза кўринди. Абжаббор жон талвасасида дарвоза томон югурди.

Жонсиз жазирама ўртасида кўнқайган бу қадимий эски кўрғоннинг сири Абжабборни қизиқтирар, гоҳ дарвоза ўймакорлигига, гоҳ ундаги олтин қуббали занжир ва ҳалқаларга кўз югуртириб чиққач, сарой ичкарасидан бошпана топиш мақсадида дарвоза ҳалқаларига кўл юбориб, тақиялатишга журъат қилар эди.

Электр симларини эшиб, қаттиқ ёғочларни тешиб тобланган пай бармоқлар катта ҳалқани жунбушга келтириб, қаттиқ қоққандан кейин, дарвоза орқасида шарпа пайдо бўлди, йўтала-йўтала бир йўгон, ярим-яланғоч, мўйлови шопдек, қанотли бир кекса дарвозани очиб, ичкарига ишора қилди:

— Марҳамат, жаннати банда!

Бу дарвозабоннинг вазоҳати Абжабборни олдин андак эсанкиратиб қўйган бўлса ҳам, сир бой бермай ичкарига қадам қўйди. Бу вазоҳатли, ғалати, қанотли дарвозабон кекса фаришталардан эди. Бу дарвозадан кириб келиш Абжабборга, гўё жаннатга электр туширилмоқчи бўлгану, Абжабборни бирор художўй бошлиқ томонидан «шу хизматни бажариб кел!» деб юборилгандек сезилар: бир елкада жуфт «Кошка», бир елкада сумка, шахдам қадам ташлаб, боққа бормоқда эди. Садақайрағоч остида чўзала тушиб, ошиқ отаётган кекса фаришталардан бирининг кўзи Абжабборга тушиб, бақирди:

— Ҳой, инсон! Тўхта!..

Бу терговчи фаришталардан Мункар эди, иккинчиси ўрнидан туриб, кўлидаги ошиқни ерга ташлади-да, қовоғини солиб, мўйловини бураб Абжаббор томонга юрди. Бу терговчининг ёрдамчиси Накир:

— Сен қачон ўлгансан? Шунга қараб, мен рўйхатдан номингни осонроқ топиб олишим керак!

Абжаббор ҳайрон бўлди:

— Кечирасиз! Мен ўлган эмасман, адашиб келиб қолдим!

— Улмай бу матвога етишиш мумкин эмас, йигитча! Бу гапинг мутлақо ёлғон! Отингни айт!

— Отим Абжаббор...

— Отаннинг оти?
— Абжалил.
— Қасбинг?
— Монтёр!
— Бу нима деганинг?
— Хонадонларга нур ташийман, ёруғлик бераман!
— Жаннатга кириш учун далилларинг нимадан
иборат! Яъни, худо йўлида қилган тоат-ибодатларинг?

Абжаббор тушунолмаётган елкасини қисди:

— Унақаларга қўлим теккани йўқ, кечасиям, кун-
дузиям халқнинг ҳожатини чиқариш билан банд бўлиб,
тоат-ибодат қилишга вақт орттиролмаганман!

Бу жавобни эшитган иккала терговчи бир-бирларига
қараб гудирлашди:

— Бу одамни ўлганлар рўйхатида ҳам учратмаган
эдим.

— Жаннатга киришга асоси ҳам йўқ!

— Ё пора, ёки ошна-оғайнигарчилик орқасида бу
даргоҳга йўл топган бўлиши мумкин!

— Эрка бандалардан биронтасига қариндош бўлиши
мумкин. Шу юрган бекорчи сўлоқмонлар орасида юрса
юрипти-да, унга ошу нон берармидик.

Накирнинг бу хоҳишига Мункар қўшилган ва
Абжабборга жаннатдан эркинлик беришга розилик бил-
дирган бўлса ҳам, унинг бошида бир чигал савол айла-
ниб қолди. Масалан, ўлмаган одамнинг жаннатда
сайр қилиши жоизми, йўқми?.. Албатта, мумкин эмас!
Бу қатъий интизом! Мункар терговчи Абжабборга
бурилиб, бир шарт қўйди:

— Шу шарт биланки, сан ўлган бўлишинг керак.
Буни аниқлаш учун сани Азроилга рўпара қилишимиз
керак! Санинг жонингни олганлиги ҳақида у санга
справка беролмас экан, ишинг чатоқ! Борди-ю, дар-
ҳақиқат сан ўлмаган экансан, озгина чойчақани аяма-
санг, Азроил ҳам справка беришдан бош товламайди.
Шунингдек, биз ҳам қуруқ қолмайлик, оз-оз чўз...

Абжабборда пул йўқ эмас, бор. Лекин пул тўлаб
боққа кириш вақтлари аллақачонлар ўтиб кетиб, текин-
га боғ сайр қилишга ўргангани сабабли бу гап малол
келди-ю, яна саховати тутиб кетиб: «Ҳали бизда зоо-
парк пулга киргизади-ку...» деган мулоҳазани ўртага
қўйиб, терговчиларга бир сўм-бир сўм узатди, улар ҳо-
вурларидан тушиб, қиморни ҳам эсдан чиқариб,

Абжабборни хуррак отаётган Азроил томонга бошлаб олиб кетдилар.

Бир супада ойболта билан арқонни бошига қўйиб, бир қанотини остига ёйиб, бир қанотини устига ёпиб, кекса бир фаришта ухлаб ётар эди. Мункар Абжабборга уни ишора қилиб, бундай деди:

— Ҳазрат Азроил деб эшитган бўлсанг, ўша жон олувчи фаришта мана шу! Бу кекса фариштанинг олдинги кучу қуввати йўқ, бир одамнинг жонини олиб чиққунча чарчаб қолади. Менимча, уйғотиб ўтирмайлигу, кўнгилдан чиқарганингни бизга бер, биз ўзимиз унга тушунтириб, ўлганлар рўйхатига номингни тиркатиб қўямиз.

Бу таклиф Абжабборга малол келди:

— Бир сўм ҳазрат Азроилдан айлансин! Аммо илтимос шу: мени ўлганлар рўйхатига ёздирмай қўя қолсаларинг? Негаки, мен жаннатда доимий қола олмаيمان, менинг ўзимни ёруғ дунёда яхши кўрган Жаннатим бор! Ундан ташқари, ватанимда қиладиган ишларим тўлиб-тошиб ётипти!

II

Мункарнинг топшириғи билан кичик терговчи—Накир Абжабборга жаннатни таништира бошлади:

— Севган бандалари учун худои таоло етти жаннат барпо қилган эди. Ер юзи пошшоларидан Шаддоднинг боғини мусодара қилингандан кейин, жаннат саккизта бўлди. Бу жаннатларнинг яна бир номи беҳишти анбар сиришт ҳамдир. Биз ҳозир тўртинчи беҳишдамиз, бу беҳишда жуда-жуда ҳам одам кўп, булар ҳар бир миллат диндорлардан, пулдорларидан иборат бўлиб, бутун умри ва бойлигини худо йўлига сарф қилган ислом ва маъжусий руҳонийлар, боёнлардирлар.

Бу гапдан таажжубланган Абжаббор савол бера бошлади:

— Ошхоналар борми?

— Қанақа ошхона?

— Ошхона бўлмаса, шунча одам қаердан овқатланади?

— Жаннатдагилар овқат ейиш, кийиниш, эру хотин бирга яшаш, фарзанд кўриш, муҳаббат бу ердан ташқарига чиқиш, тирилиш орзуларидан маҳрум!

Абжаббор кулиб пешонасига урди:

— Қойил!.. Уша ўзимизнинг ер юзидаги қамоқжона жаннатдан тузукроққа ўхшаб қолди!

— Юм оғзингни! Жаннатда бу сўзларни гапириш мумкин эмас!

— Жаннат қондаларига хилоф иш қилиб қўйса-чи!

— Ундай бандалар жаннатдан қувилиб, дўзахга юборилади. Масалан, сизларнинг катта боболарингиз Одам Ота билан катта момоларингиз Момо Ҳаво жаннатда шўхлик қилишиб, қонун-қондаларни бузишиб, ман этилган бугдойни еб қўйишиб, ер юзига ҳайдалган!

Хўп иш қилишган экан, ёруғ дунё маза!

Накир Абжабборга бир хўмрайиб қараб қўйди-ю, олдинга бошлаб кетди. Бир яланг ерда сарғайиб кетган кафанини белига чулғаган, сочу тирноқлари ўсиб кетган имомлар, поплар, шайхлар, шоҳлар, мулкдор ва пулдорлар рақс томоша қилмоқдалар, бир тўда ярим-яланғоч бадани буришган, сочлари оппоқ кампирлар пардоз-андоз билан ўртага тушиб ўйнамоқдалар. Накир буларни Абжабборга танитиб, таърифлай бошлади:

— Жаннат хурлари деб қулоғингга етган бўлса, улар мана шулар. Жаннат бино қилинганда булар ёш, дириллама қизлар эдилар, буларнинг ўрнига кадрлар етиштириш масаласида негадир тангри қизиқмай, бу собиқ ёш раққоса парилар кексайишиб, тишлари тушиб, жағлари билан бурунлари ўпишиб қолган бўлса ҳам, нозу ишвани қўлдан бермай келишяпти. Аммо сен гилмон деб эшитган эркак ўйинчиларимиз жуда мукчайишиб қолишди!

Бир томондан ҳарорат, яна бир томондан даҳшатли йўл азобини кечирган Абжаббор ниҳоятда чанқаган бўлса керак, кампирлар рақси ва унинг кафангадо томошабинлари ҳам кўзига кўринмай, Накирга мурожаат қилди:

— Менга водопровод бор ерни кўрсатиб қўйсангиз, жаноб терговчи!

Накир водопроводга тушунмади шекилли, жавобга ожизлик қилиб, Абжабборга савол берди:

— Унинг нимаси?

— Сув!

Накир узоқдати катта ҳовузни кўрсатиб: — Ана сув! Бу ҳовузни «Ҳавзи кавсар» деб атаймиз. Кўнглинг тортса, ётиб ичавер! — деди.

— Кўнгли торгмаслиги ҳам борми?

— Суви эскирган. Унинг устига, жаннатдагилар шундан ювганилади, чўмилинилади. Ҳар ҳолда, турли касаликлар баҳонаси билан ўлиб келган жаннатилар бу ерда бор. Улардан кўплари ўша эски касалидан ҳам қутула олгани йўқ. Мисол учун, бу ердаги кўпчилик имом, сўфилар меъда касалига мубтало!

— Жаннатда доктор йўқми? Масалан, табиб...

— Жаннатилар орасида табиблар кўп. Лекин дори-дармон йўқ. Борди-ю, дори-дармон бўлсин, жаннатда ўлиш, тирилиш, туғилиш маъ этилган бўлгандан кейин унга нима эҳтиёж бор? Бунинг учун ҳеч ким бош қотирмайди. Яшаш абадий бўлгандан кейин докторга ҳожат йўқ. Имом, сўфилар меъда касалига мубтало экан, бунинг учун тағри—таоло айбли эмас! Еру дунёда нафсларини ўзлари тийматанлар!

Абжаббор учун бу можазолардан бир ҳўплам покиза сув афзал эди. Гапнинг рости, «Ҳавзи кавсар» сувини кўнгли кўтармай, атрофдан оқин сув қидириб кетди. Шунча катта жаннатда ариқ йўқ. Таажжуб билан кўм-кўк яшнаб турган дарахтлар барига қўл югуртирди: ҳаммаси сунъий, ҳаммаси турли қоғозлардан ишланган илоҳий дарахтлар эканлигини сизди, юрагига ваҳима тушиб, ҳар томонга югурди. Чанқоқлик голяб келиб, Абжабборни енга бошлади. Шу вақтда бир фаришта келиб, Накир қулоғига шивирлади:

— Ҳовир бировни гўрга қўйишпти, тезроқ боришимиз керак экан!

Накир Абжабборга узр айтиб, вазифасини бажариш учун Мунакар билан аллақайси гўрга кетди. Шу вақтда рақс тугаб, жаннатилар кафанларини судрашиб, ўз «палатка»ларига тарқалмоқда эдилар. Улардан бири Абжабборни таниб қолиб қичқирди:

— Ҳой йигитча! Сен уста Абжалилнинг ўғли эмас-мисан?

Абжаббор бир чўчиб тушиб, ичига тупурди-да, рў-параесидаги ярим-яланғоч, соқоли ўсган одамни таниди. Бу жаннати, ўтган рўзада қорни ёрилиб ўлган домла имом—Нафсидин қори эди. Абжабборнинг юраги шув этиб, орқасига тортиб кетгандек бўлди. Чунки Абжаббор бу шахсни яхши танир эди: бу шахснинг нафси ёмонлигидан маҳаллада «Аждар қори» дер эдилар. Абжаб-

бор ўзини тўхтатиб олиб, масхараомуз қорига савол ташлади:

— Домла буво! Жаннатга кириб олиб, хурсандмисиз?

— Асло сўрама! Бу ердагиларнинг ҳаммалари ўзимга ўхшаганлар! Аммо уларнинг мингтасидан бир товоқ ош аъло! Бу ерда на бир бурда нон, на бир ошам ош!.. У ёққа тўпланиб борамиз, бу ёққа тўпланиб келамиз, ҳаётимиздаги маишатларни кўз олдимизга келтириб, уҳ тортишамиз. Одамларни лақиллатганимизни эслаб, хи- жолат чекишамиз. Қелганимизга олти ой бўлган бўлса ҳам, жаннатга ўрганолмаяпман! Хўш, ўзинг нима қилиб юрибсан? Ахир сен мачитга бирор марта бўлса ҳам қадам босмаган йигит эдинг-ку?

— Тўғри айтасиз! Мен жаннатга лойиқ киши эмасман, мен ҳали ўлганим йўқ, ҳали қиладиган ишларим кўп. Ота-онамга, халққа хизмат қилишим, ўз севганимга уйланишим, бола-чақалар кўришим қерак! Мен севган қизнинг номи ҳам Жаннатхон! Мен уни ўз жаннатим деб биламан, у ёруғ дунёнинг жаннати! Мен уни бу жаннатларингизнинг саккизтасига алишмайман! Хайр, мен энди ўз юртимга қайтиб кетаман!

Абжаббордан «қайтиб кетаман» сўзини эшитган Нафсиддин қори домла заҳарханда қилди:

— Қайтиб кетишнинг иложи бўлса эди, бу жаннатда фаришталардан бошқа ҳеч ким қолмас эди!

Абжаббор қўлларини имом домлага пахса қилиб тисарилди, сўнг бурилиб, келган томонига қараб югуриб кетди ва қаттиқ бақирди:

— Йўқ-йўқ! Мен бу ерда қололмайман, мен ўлган эмасман, ҳали менинг юрагимда орзу-армонларим кўп. Мен ўз ҳалол меҳнатим билан халққа хизмат қилмоқчиман!..

* * *

Шаҳар касалхонасининг озода хоналаридан биридаги каравотда боши оқ дока билан чирмалган Абжаббор бир неча соатдан бери ҳушсиз ётар, ҳарорати баланд, алланималарни сўзлаб, аллакимлар билан жанжаллашар, гоҳ кулар, гоҳ йиғлар, аллакимларнинг номини пичирлаб тилга олар, гоҳ ҳаллослар, гоҳ жим қолар эди.

Хона эшиги олдида ота-она ва қариндошлар изти-роб чекиб, кирган-чиққан медицина ҳамширалари ёки доктордан Абжабборни сўраб билмоқчи бўладилар. Ҳу, нарироққа қўйилган стулда бир студент қиз ўз ташвишини ўзи ютиб, гоҳ кўзидаги ёшни рўмолча учи билан аста артиб, китоб варақлар, гоҳ кўзини хона эшигига тикканича узоқ хаёлга чўқар эди.

Орадан икки соатлар чамаси ўтгач, лабида табас-сум билан ҳамшира қиз хона эшигини очиб, нарида ўтирган қиздан бўлак, ҳаммани ичкарига таклиф қилди:

— Хурсандчилик! Абжалилов ҳушига келиб, кўзини очди. Кириб, ҳол сўрашларинг мумкин. Аммо сўзларингиз чўзилмасин!

Аввал ота-она, кейин сингил ва бошқалар кириб кавотни ўрадилар ва ҳол-аҳвол сўрашиб, андак хурсандчилик кўз ёши ҳам қилиб олдилар. Абжаббор кўзи билан саломлашиб, лабига табассум олди. Навбатчи врач енгилликка тааллуқ деб, орага кулги аралаштирмоқчи бўлди:

— Юрагимизни ёрдингиз, ўртоқ Абжалилов! Кимлар билан жанжаллашдингиз, кимларни ҳақорат қилдингиз! Билмадим, улар сизни жаннатга таклиф қилган бўлсалар керак. «Ўзимнинг Жаннатим бор, у ёруғ дунёнинг жаннати, мен уни севаман!» деб бақирдингиз!

Врачдан бу кулгили сўзларни эшитган бемор — Абжаббор мийиғида кулар экан, чол-кампирга маъноли назар ташлаб, ташқарини имо қилди. Кампир ташқари эшикни очиб, ёлғиз изтироб чекаётган қиз томон юрди:

— Ҳой, оппоқ қизим! Жаннатхон сизмисиз?..

Қиз кўзида ёши билан сўзсиз бош қимирлатиб, Жаннатхонлигини билдирди, кампир бориб қизнинг пешанасидан ўпди-да, хонани ишора қилди:

— Юринг, қизим! Бахтимизга Абжаббор кўзини очди. Сизни кўргиси келган шекилли, кўзи атрофга жавдираяпти.

* * *

Абжаббор сим улаш учун столбага чиқиб кетаётганда «Қошқа» сидирилиб кетиб, боши билан асфальтга тушди, уни тезликда медицина машинаси шаҳар касалхонасига олиб борди, бу ота-она ва қариндошлар-

га эшитилиб, улар ҳам етиб келдилар. Орадан кўп ўтмай Абжабборнинг бўлажак қайлиғи, Алоқа институтининг студенткаси Жаннатхонга ҳам бу гап эшитилиб, у ҳам ўқишдан касалхонага югурди. Икки соатдирки, Абжаббор ҳушсиз, ҳарорат зўридан безовталашиб аллақандай гиёҳсиз саҳро, аллақандай тўртинчи жаннатларда кезиб юрган эди.

Тепасида жилмайиб турган Жаннатхонга у ҳам кулимсираб қўйдн.

1963

ҚАРИМ ОШИҚ

Фабрикамиз клубига Қаримжон деган ювош бир йигит мудир бўлиб келди. Ғайратли бола экан, сал кунда оқартув ишларини жонлантириб юборди.

Биласизки, шоҳи-атлас фабрикаси бўлгандан кейин кўпчилик ишчилар — қиз-жувонлар. Қизлари тушма-гур клубга ҳар кирганда тегншавериб, уялгандан шол-ғомдек қизариб юрадиган Қаримжоннинг юзини очиб юборишди.

— Мунча бўшашасиз, Қаримжон ака? Сизнинг ўрингизда мен бўлсам, дуторчи қизлар тўғарагини ташкил қилиб юборар эдим!

— Сизнинг ўрингизда мен бўлганимда ашула-рақс тўғараги тузган бўлардим!

Қаримжон директорга, парткомга кирди, югурди-елди. Нима қилдики, ўнта дутор, бир чилдирма сотиб олишга ва бир дутор ўргатувчи муаллим штати ундиришга муяссар бўлди.

Тўғарак ишга тушди. Клубда ҳар куни кечқурун ҳаваскор қизлар дутор чалишни ўргана бошладилар. Орадан кўп ўтмай пардага қўллари келиб, чала-пула машқ қиладиган бўлиб қолдилар.

Қаримжон бир куни кечки репетиция вақтида клубга кириб, бир четда ўтирди: жуда ҳам яхши ўрганиб олишибди, энди Қаримжоннинг тили узун.

Кўзга яқинроқ бир қиз ўзи ёлғиз дутор чалиб, ўзи тўқиган қўшигини айтишга бошлаганда, Қаримжоннинг эти жимирлаб кетди.

Атласим шода-шода, кийсам ҳамма боқади,
Рўпарамда ёр турса, менга ёғдек ёқади.
Атласим шотикапа, қулоқ солинг, жон опа,
Нега йироқ ўлтирар, ёрим менаданми хафа?

Бу киноялар худди ўзига қарата айтилаётгандек, Каримжон қип-қизариб кетди. Наҳотки, ўша қиз Каримжонни яхши кўрган бўлсаю, севгисини ичига сидиролмай қўшиққа солиб айтиб ўтирса. Хайриятки, Каримжоннинг номи чиқмади.

Лекин бу гаплар қанчалик ўнғайсизлик туғдирмасин, Каримжон учун ёқимли туюлар эди. Шунинг учун ҳам Каримжон қизларга тагин ҳам яқинроқ бўлишни истар, аммо бунинг йўлини тополмай қийналар эди.

Каримжоннинг қиз-жувонлар олдида обрў-эътибори ошиб бораётганини эшитган нияти бузуқ безори Мажиднинг ғайирлиги келиб юрар эди. Ҳасрат қилишга одам қуригандек, келиб-келиб Каримжон Мажидга ёрилди. Соддаси тушмагур, қиз-жувонларнинг тегишишларидан тортиб, қўшиқ бўлганигача гапириб берди.

— Эҳ, ношукур сўтак!— деди Мажид Каримжоннинг дўпписини юзига суриб.— Қизларнинг қонига килиб олибсану гиди-бидингни қара! Агар сенинг ўрнингда мен бўлсам, ҳаммасини ўзимга қаратиб олардим!..

— Қандай қилиб?

— Қандай қилиб бўларди! Масалан...

Мажид «ўзига қаратиб олиш» йўлларини Каримжонга яхшилаб уқтирди.

Каримжоннинг иши яна юришиб, музика асбоблари олишга, концерт костюмлари тиктиришга, ашула ва рақс ўргатувчи муаллимлар чақиришга муваффақ бўлди. Бунинг эвазига қиз-жувонлар Каримжонни расман ҳурмат қиладиган бўлиб қолдилар.

Бир куни кечқурун репетициядан чиқиб, уйига кетаётганда ашулачи қиз Зебихоннинг чўнтагидан бир қоғоз чиқди. Унда нима дейилибди денг: «Гўзалим Зебихон! Мен сизнинг ҳақиқий ошиғингизман. Умид қилар эдим, менинг ишқимни рад қилмай, ёрим бўлиш ваъдасини берсангиз. Юзу қўлингиздан ўпиб, ошиғингиз Карим».

Эртасига фабрикадаги қиз-жувонлар орасида миш-миш тарқалди:

— Нима дейсан, «оқартув»имиз Каримжон ювош ҳам қилиқ чиқариб, Зебихонга ошиқона хат ёзибди...

Кечқурун Зебихон билан бир гуруҳ қизлар ўртасида пичир-пичир бошланди. Бу эса ўзларига хос бир сир эди.

Орадан икки кун ўтгач, Каримжон Зебихондан хат олди. «Қимматли Каримжон ака!— дебди у хатда.— Хат билан киши бир-бирига тўйиши қийин, албатта. Бунинг учун ёнма-ён ўтириб суҳбатлашиш ва севги изҳор қилиш иштиёқидаман. Эртага дугонамникига мен билан меҳмондорчиликка бориб келишингизни ўтиниб сўрайман! Умид билан: Зебингиз».

«Мажиди қурғур айтувди,— хаёлидан ўтказди Каримжон.— Қизларнинг бунчалик осон илинишини ҳеч ўйламаган эдим!.. Ҳали қолганларидан ҳам шунақа жавоб оладиган бўлсам, демак, фабрикадаги энг яхши қизлар меники!..»

Зебихоннинг ўртоғиникида меҳмондорчилик қуюқ бўлди, дутур чалиб, қўшиқ айтишди, ўйин тушишди. Базм охирида қизлар Каримжонни ўраб, ҳаммалари чўнтақларидан баб-баробар хат чиқариб, стол устига ташлашди. Каримжон Мажиднинг найрангига юриб, фабриканинг саккизта қизига ошиқона хат ёзган экан.

— Сизни яхши йигит деб юрсак... Ахир, бир қизга муҳаббат изҳор қилинг-да. Наҳотки, бирданига саккизта мизни яхши кўрсангиз?!

Каримжоннинг қулоғигача қизариб, тер босди:

— Кечиринглар!..— деди у зўрға. — Мен, мен...

Каримжон тонг отгунча тўлғанди, уч кун фабрикага бормади, тўртинчи куни ариза кўтариб, фабрика директори олдига кирди.

— Мени бўшатишингизни сўрайман.

Директор мийиғида кулди:

— Қаттиқ қоқинибсиз, ука! Қозонга яқин юрсанг қораси юқади, деганлар!.. Ҳаммасидан хабарим бор! Чиқиб, ишингизни давом эттиринг! Фабрикадаги ёшлар орасида номингиз «Карим ошиқ» бўлиб тарқалибди. Бу номни ювиш учун биз бир фикрга келдик: Зебихон ҳам сизни севар экан, битта ўшанга ёзган хатингизни олиб қолиб, қолган еттитасини йиртиб ташладик.

КУТИЛМАГАН МЕҲМОН

Бу воқеа эсимга тушса ҳали-ҳали ўзимдан ўзим хи-
жолат чекаман. Уша йилларда пахта йиғим-терими шун-
дай ҳам машаққат эдики, куз бўйи териб улгурмаган
пахталар ёмғир, қақшатғич изғиринлардан ўтиб, бир
неча бор қорга ҳам дучор келар, кўсаклар қор ости-
дан юлиб олинар эди.

Уша йилларда мен Андижонда яшаб, ижод қилар
эдим. Кузнинг аввали, қишнинг бошланиши бўлса ҳам
колхозчилар далада, улар орасида шаҳардан чиққан
ҳашарчилар ҳам кўп эди. Шу кунларда Тошкентдан
беш-олтита ёзувчилар пахтакорлар ҳақида шеър
очерклар ёзиш учун Андижонга бордилар ва менинг
кудбамда бир неча кун меҳмон бўлишгач, эртаси ра-
йонларга тарқалдилар. Улар орасидаги яқин бир дўс-
тим Хўжаобод районига кетди.

Орадан икки ҳафтача ўтгандан кейин Хўжаободдан
мактуб олдим. Унда дўстим шундай деб ёзган эди: «Со-
бир! Келгандан бери райком биносида турибман, ҳам-
ма пахта билан банд, гоҳо кечалар ўзим ёлғизликда
тонг оттираман, таниш йўқ, танишган кишилар район-
да кам бўладилар. Билишимча, Уш бу районга қўшни
эмиш. Мумкин бўлса, келсанг-да, Ушни бир айланиб
қайтсак...»

Ўзимда ҳам Ушга бориш иштиёқи йўқ эмас эди.
Дўстимнинг мактуби даяда бўлиб, шанба кеч Анди-
жон вокзалига чиқдим. Чунки, Ушга қатнайдиغان пас-
сажир автобус вокзалдан кетар эди. Анчадан кейин
Ушдан автобус келди. Тўпланиб кутиб турган йўлов-

чилар қатори камина ҳам ўша даққионусдан қолган шалақ автобус томон чопдим. чиқиб жойландим, жўнар пайти автобус шофёри бақриб эълон қилди:

— Машина йўлда, ҳатто Хўжаободда ҳам тўхтамай, тўғри Ушга кетади! Шунинг учун йўлда ёки Хўжаободда тушадиганлар бўлса автобусни бўшатиб қўйсин, уларнинг ўрнига тўғри Ушга борадиган пассажирлар чиқсин.

Шофёрнинг ёнига бориб, унга ёлбора бошладим:

— Майли, Ушгача кира тўлай! Аммо мени Хўжаободга ташлаб ўтинг, жон ука!

Шофёр мийиғида кулиб, қулогимга шивирлади:

— Майли, Ушгача билет оласиз.

Ярим одам қопу хуржуни билан типпа-тик, ёш болаларнинг қий-чуви, шовқин-суронлар остида жўнадик.

Ёмғир ҳафсала билан сепалаб, бир текисда ёғмоқда. Кечки изғирин ҳам қўлидан келган хизматини аямай, бурун, қулоқни шилиб ўтмоқда эди. Тепаликлар оша, Хартуму Завроқ қишлоқларини орқада қолдириб, қош қорайганда Хўжаобод район марказида автобусдан тушиб қолдим.

Райком биноси бир кўчанинг ичида бўлганлиги сабабли лойгарчилик машаққатини тўла бошдан кечириб, топиб кириб бордим ва навбатчи хотинга дуч келдим:

— Синглим! Мумкин бўлса, менга Тошкентдан келган ёзувчи қаердалигини айтиб берсангиз?

— У киши сизни кута-кута, ҳалигина бир-иккиталар билан Ушга кетди!— деди хотин.

— Ана холос,— дедим,— бу қанақаси бўлди? Кутиши керак эди-ку! Кечаси лойгарчиликда энди қаёққа бордим?

Хотин билан хайрлашиб, яна ўша қоронғи, лой кўча билан катта йўлга чиқдим. Суриштирсам, Уш томонга ҳам, Андижон томонга ҳам автобус бормас экан. Дарҳақиқат энди қаёққа бордим?

Олдига ғўзапоя босилган бир айвончадан бир киши сигар-сигмас бошпана топилди. Шу ерда жойланиб ўтириб олгач, ичкарига аста қарадим: бу жой қишлоқ кексаларининг чойхонаси бўлиб, бу ерда бирорта ёш-яланг кўринмас, беш-олтита кексалар ўртадаги кўсак ғарамни чувиб, гурунглашмоқда, нарида бир кек-

са самоварчи ҳўл ғўзапояни бак-самоварга тиқиб, ёндириш билан овора эди.

Бу тутун ва буғ қалашиб ётган зах, тор чойхонадан паноҳ сўрашдан кўра, чакка ўтиб турган бўлса ҳам айвонча чорпоясида тонг оттиришни ихтиёр қилдим.

Изгирин ҳам туппа-тузук ўз таъсирини кўрсата бошлаган, қайнамай ўлгур бак-самовар қайнагундек бўлса, бир чойнаккина чой ичиб, ғўзапояга чўзилишни мўлжаллаб турган эдим, яхши пальто кийган, оёғида яхши этик, бошида маданий телпак, папирос чеккан бир йигит ўта туриб чойхонага бурилди, менга парво қилмай ичкарига кириб кетди.

Мен ҳам бўш келмадим, орқадан бориб, эшик тирқишидан уни кўздан кечирдим: йигит самоварчи чолдан гугурт сўраб олиб, ўчиб қолган папиросини тутатгач, эгасига қайтарган эди, чол қўлини кўксига қўйиб, гугуртни олмади.

Шундан сездимки, бу йигит районнинг ҳурматли кишиларидан. Кўнглимдан кечёрдим: унга ўзимни таништириб, бир кечага иссиқроқ жой сўрайман.

Йигит эшик очиб ташқари чиқар экан, рўпарада турган менга кўзи тушди ва ҳайратомиз қўлларини силкиб бақирди:

— Собиржон ака!

Менинг дод солиб юборишимга оз қолди. Йигит келиб мени қучди, қувонганимдан бу йигитни мен қучдим, ўпишдик.

— Бемаҳалда Хўжаободга қандай шамол учирди?..

Мен келиш сабабларини мухтасар қилиб айтиб тутатмаган ҳам эдимки, йигит қўлтиғимдан олиб, йўл бошлади:

— Уйга кетдик! Қолган гапни уйда гаплашиб, бу кеча тўйиб суҳбатлашамиз. Уни қаранг, мен колхоздан қайтиб келдиму уйга бормасдан гугурт қидириб чойхонага кирдим. Бу ҳам бўлса менинг бахтим!..

Гаплашиб бориб, Булоқбоши йўлига бурилдик. Ёмғир ҳамон майдалаб саваламоқда эди, гапимиз бора-бора қизиди, жуда ҳам яқин ўртоғимнинг укаси чиқиб қолди: райкомнинг учинчи секретари вазифасига комсомол ишидан кўтарилганига, районда бир неча йилдан бери масбул хизматларда танилганлиги, акаси Фаёзов билан комсомоллик йилларимизгача гапириб борар эди. Унда-

ги боши берк кўчага бурилиб, бир эшик олдида тўхтаган-
да, бир нарсадан афсус еди:

— Аттанг-аттанг!.. Гапга тушиб кетиб, бир нарсани
унутибман.

— Қалитни қолдирибсизми? Майли, бориб кела қо-
ламиз.

— Йўқ! Қалит чўнтакда-я, бошқа ташвиш!.. Бу ҳов-
лида икки онла турамыз. Қўшнимизнинг катта ити бор.
Агар номини айтмасангиз хафа қилади, қоронғида сизга
ёпишиб қолмаса деб қўрқаман. Хафа бўлмайсиз, ака!
Ҳали ҳам бўлса...

— Битта маслаҳат...

— Хўш?..

— Мени қайтариб ўша чойхона чорпоясига олиб бо-
риб қўйсангиз...

— Қўйсангиз-чи! Итнинг отини билиб олсангиз бас.

Итнинг оти қийин бир бало экан, эшик олдида туриб
забонзада қилдим, яъни ёдладим. Бу томондан кўнгил
тўқ бўлгандан кейин ичкарига қадам қўйиб, ҳовли ўрта-
сига етганимизда эшакдек келадиган ит етиб келиб ҳур-
ди, мен тамом бўлдим. На оғзимга итнинг оти келади,
на кўзимга бир кечалик иссиқ ҳаловат. Кўз ўнгимдан
чойхонанинг ғўзапоя босилган айвончаси ўта бошлади.
Итнинг бўйнидан қучоқлаб олган мезбон «Ака! Уйга ки-
риб олинг», деб бақирар, ит жони борича мен томон ин-
тилар, чунки итнинг оти аллақачонлар ёдимдан кўтарил-
ган эди.

Амаллаб уйга кириб бордим, орқамдан мезбон кирди.
Бир уйдан ёш жувон чиқиб салом берди, алик олишга
лаби даҳан келишмас эди. Ичкарига кириб, нафасни
ростлагандан кейин келин билан бошқатдан танишдик.

Ўрта даҳлиз, икки ёнда икки уй. Биз кирган уй холи,
ясатиглиқ бўлиб, айланасига кўрпачалар солинган, бир
томонда Андижон қишлоқларига хос саватларда узум,
анор, катта патнисларда патир, кулча, қатламалар тах-
ланиб ётар эди. Мени тўрға ўтқазиб, қўлимга йўрғакда-
ги ўғилчаларини тутқаздилар:

— Сизни бизга бахт етказди, ўғил кўрдик, ўғлимиз
қирқ кунлик бўлди. Шу муносабат билан эртага, дам
олиш куни райондаги кўнгил тортар ўртоқларни меҳмон-
га чақирганмиз, акамыз ўрнида ўзингиз акалик қилиб,
ўғилчага ном қўйиб берасиз!..

Камина мамнуният билан қабул қилиб, болани суйдим

ва пешанасидан ўпгач, унга бахт тилаб онасига топширдим. Аммо икки кўзимни саватдаги нону қатламалар ўзига жалб қилган эди. Очиғи жуда оч эдим, ҳаял ўтмай катта дастурхон ёзилиб, нону қатламаю ҳасиддан тортиб кулинг ўргилсин тандир сомсагача, анору узуму pista-бодомгача тарелкаларда дастурхонга тўкилди-да, ёнига бир чойнак аччиқ кўк чой келтириб қўйиб, Фаёзов қўлини кўксига қўйди:

— Бемалол бўлса, чойни ўзингиз эрмак қилиб турасиз, мен чиқиб шу кўчамизда уч-тўртта сизбоп, гапга тушунадиган яхши улфатларим бор, шуларни бошлаб келаман.

Уй эгасининг хоҳишини қайтара олмай, хўп дедим, чиқиб кетди. Бир очликнинг бир тўқлиғи бор, деганларидек, тандир сомсадан энди иккитасини еб, тўғралган ҳасипга кўла узатган эдим, хона эшиги «ғийқ» этиб очилиб, ҳалиги итнинг калласи кўринди, юрагим «шув» этди. Ит калласини тортиб олганда мен сакраб ўтиб, эшик иллагини солиб олсам бўлар экану, хом сут эмган банда, ёдимга келмай, маншатга берилиб кетибман. Бир вақт эшик яна «ғийқ» этиб очилди, ҳалиги ит кирдию бир сакраб ёнимга тушди, ёнимдан жой олиб, дастурхондаги нону наъматларни кўздан кечириб яланди, кейин тумшуги билан меънинг билагимдан туртди.

У туртмасдан олдиноқ тамом бўлган эдим, яна туртди, мен турткини тушунмай қараган эдим, сомсани ишора қилиб ҳўмиллади. Сомсадан олиб узатдим. Уни чайнамай ютиб, яна туртди. Орадан кўп ўтмай сомса солинган тарелкани бўшатиб, навбат ҳасипга, кейин қатламага келди, бу тарелкалар ҳам бўшади. Нима қилай, ўзим оч, агар оғзимга солмоқчи бўлсам худди ўзимни ғажиб ташлагудек ғазаби келса.

Хўллас калом, ўзим емай, дастурхондан барака қочди... Қатлама ҳам ярим бўлиб, навбат нонга яқинлашганда ҳўшёр «меҳмон» ташқарида шарпа сезиб, бир сакради-да, чиқиб кетди. Ташқаридан келиннинг овози эшитилди:

— Вой, қуриб кетгур!.. Вой, қуриб кетгур!..

Дастурхонда маза қилиб ейдиган нарса қолмай, бўғилишдан бошқа яна бир хижолатлик мени қийнамоқда. Ахир меҳмонлар келса, дастурхондаги тарелкаларни бўш қўриб, нима дейишади?

Дарҳақиқат шундай бўлди. Меҳмонлар келиб, мен билан сўрашар эканлар, кўзлари бўш турган қатор та-

релкаларда эди, мени тер босди. Уй эгаси, даҳлизга чиқиб, қайтишда кулгисини йиғиштиролмаи кирди ва изоҳ бериб, менинг юкимни енгиллата бошлади:

— Мен чиқиб кетгандан кейин келинингиз ҳам қўшни ҳовлига бир нарса истаб чиққан экан, фурсатдан фойдаланган ҳалиги ит сизга меҳмон бўлиб, таъбингизни хира қилганга ўхшайди.

Тарелкаларга қараб кулги кўтарилди, менинг кулиш учун ҳам дармоним қолмаган эди, тутилиб-тутилиб, воқеани сўзлаб берганимда яна кулги кўтарилди. Аммо бу итнинг мақтови оғиздан-оғизга кўчиб, менинг ғашимни келтиришди: бу ит жуда ақлли эмиш, дастурхондан ўзи олмас эмиш.

Фаёзовнинг айтишича, бир кун келин ўғилчани йўртаклаб ухлатиб қўйиб, қўшни ҳовлига нон ёпишга чиқиб кетса, ит девордан ошиб ўтиб, келиннинг этагидан тишлаб тортибди. Келин кўсов билан урмоқчи бўлганда қайтиб девордан ошиб ўтиб, бир оздан кейин чақалоқни йўртаги устидан эҳтиётлаб тишлаб олиб, девордан ошириб, келинга элтиб берибди.

Бу мақтовлар қулогимга кирмас, кўзим эса янгидан тўлдириб келтирилаётган сояса, ҳасип ва қатламалар устида ўрмаламоқда эди. Қолган соатларни ширин суҳбатлар билан тўлдириб ором олгач, эртаси дўстимнинг изидан ўшга жўнадим.

1969

БАҲРИ БИЛАН ШАҲРИ

(Воқеий ҳикоя)

Андижонлик бир оғайним шу қизиқ ҳикояни сўзлаб берган эди:

Бир колхозчининг икки қизи бўлиб, каттаси Баҳринисою, кичиги Шаҳринисо. Опаси— Баҳринисонинг эсу ҳуши жойида, вазмин, андишали, қишлоқ мактабида қунт билан ўқиб, ундан кейин шаҳардаги машиначилик курсини ҳам тамомлаб, колхозга чевар бўлиб қайтибди. Бора-бора колхозчи хотин-қизлар орасида номи «Баҳри чевар» бўлиб ёйилиб, яхши ҳунар орқасида обрў қозонибди.

Аммо битта афсусланадиган жойи бор! Ёшлигида чечак тошиб, чўтир бўлиб, ҳуснига путур етказган. Бу нуқсон ёшликда унча сезилмаса ҳам, бунга парво қилинмаган бўлса ҳам, Баҳринисо балоғатга етганидан кейин сезилиб, билиниб қолди! Машиначилик доврўгини эшитган бошқа район ёки қишлоқ совчилари келиб, қизнинг ўзга еридан айб тополмасалар ҳам «эсиз, чўтир экан...» деб, айниб кетадилар, ўз ҳамқишлоқ йигитларидан қўнғил учун бирорта совчи кирмайди! Шунинг учун бўлса керак, онаси ҳамқишлоқ бўйдоқларни унча ёқтирмайди: «— Бу йигитларга фақат ҳусн керак!.. Эси бўлмаса, ҳуснини ошга босадими?..»

Безиллаб қолган Баҳринисо совчи келди дегунча уйга яшириниб олиб, совчилар кетгунга қадар эшик очмайдиган бўлиб қолди. Кечаси опа-ука бир уйда ётишади. Шаҳринисонинг ўз ҳуснига ғурури бор, бетгачопар, шаккокрок қиз бўлганлиги учун гоҳо-гоҳо опасига озор етказиб қўйганини ўзи ҳам сезмай қолади:

— Бугун тагин совчилар келиб кетибди эмишми?..
— Келса кела бермайдими! Сенга нима қохиши тушди?..

— Нега қохиши тушмас экан!.. Сен йигирма иккига кирган бўлсанг, мен йигирма ёшга кирдим! Мен аллақачонлар турмушга чиқиб кетар эдим, сен йўлимни тўсиб турибсан! Менга харидор бошимдаги соч толасидан ҳам кўп!..

— Вай! Мен нега тўсар эканман! Тегсанг тега бермайсанми!..

— Менга совчи келган экан, бувим: «Опасини чиқармай туриб, укасини куёвга бера олмаймиз...» деб, жавоб бериб юборибдилар-ку...

Нафаси ичига тушиб кетган Баҳринисо қайтиб бир сўз айтмай бошини кўрпага буркаб, пиқ-пиқ йиғлай бошлади. Опасига аччиқ қилган Шаҳринисо тескари ётиб, андак фурсатдан кейин уйқуга кетди, эрта саҳар туриб, кундалик одатича нариги қишлоқдаги ўзи ишлайдиган магазин йўлини олди.

Шаҳринисо қишлоқдаги саккиз йиллик тўлиқсиз ўрта мактабни тамомлагандан кейин шаҳардаги савдо ходимлари тайёрлов курсига кетган эди, уни ҳам тугатиб, қўшни қишлоқ марказидаги сельмагга ишга борди, уни магазиннинг атир-упа бўлимига тайинладилар. Икки йилдан бери шу хизматда.

Шаҳринисонинг қадди-қомати келишган, чиройли. Бунинг устига кулиб турган, хушмуомала қиз. Дўппи устидан узун икки сочининг чамбарак қилиб, харидорлар қаршисида лаббай-қозир турган бу қизнинг хотин-қизлардан кўра йигитлардан харидори кўп. Йигитлар Шаҳринисони гапга солиш учун керак бўлмаса ҳам атир, совун харид қилиб турадилар.

Магазин мудираси Мунисхон севган шогирдини «ёмон кўзлар»дан эҳтиёт қилиб, гоҳ-гоҳ фурсатларда магазин айланиб Шаҳринисонинг бошини айлантириб, гапга солиб турган шилқим йигитларни койийди ва уялтириб чиқариб юборади. Аммо Шаҳринисонинг ўзига астойдил харидор бўлиб, уйига совчи юборган йигитлар ҳам оз эмас!

Уларнинг совчилари Шаҳринисонинг онаси Хайринисо холадан бир хил жавоб олиб қайтар эдилар: «—Куёвга чиқмаган опаси бор! Опасини узатмай туриб, укасини унаштиролмаймиз. Агар Шаҳрига астойдил бўлсаларин-

гиз, опасини чиқаргунимизча кутишларингга тўғри келди...» Мана, гап қаерда?..

Шаҳринисо опасига ўринсиз, ноқулай гапларни аччиқ устида айтиб юбориб, хафа қилиб қўйганидан ўзи ҳам хафа! Қандай қилиб опасининг кўнглини олиш мумкин? Ахир шу билан опасига учинчи мартаба озор бериши! Атайлаб чўтир бўптими? Агар Баҳринисо юзида чўтир доғи бўлмаса, Шаҳринисодан чиройли, қадди-қомати келишган қиз, тўрт қишлоқ ўртасида ягона чевар машиначи бўлиб танилган қиз-ку!

Йигитларга ҳам ҳайронсан! «Чўтир экан!..» деб, ҳам опамни ўқсатишади, ҳам менинг йўлимга ғов бўлишади! Мен тенги қизларнинг баъзилари икки болалик бўлишди!..

Ҳар кунги хизмат вақтида бир кулиб, бир очилиб, атрофида «парвона» тўплайдиган Шаҳринисо бугун хафа, харидорлар билан ҳам совуққина муомалада-ю, пешинлик яқинлашганда қўшиқ айтиб юриб-югуриб, мудира опасига чой тайёрлашда ҳам жим, қовоғи солиқ, хаёлчанликда эринибгина пиёда юрмоқда эди.

Чой устида Мунисхон унга разм солиб ўтириб хафалик сирларини аста суриштирди, Шаҳринисо дам ясама кулиб, дам чинакамдан кўз ёшини оқизиб, унга хафалик сирларини оқизмай-томизмай айтиб берди. Мунисхон унинг содда, очиқ кўнгил қизлигини яхши билар эди, кулимсираб, унинг бошларини силади ва бундай деди:

— Сен ажойиб қизсан, опанг Баҳринисо сендан ҳам ажойиб, унинг гўзаллиги, ақли расолиги, ўткир чеварлиги менга маълум! Уша «чўтир» деб, юзаки ҳусн қидирган йигитлар кўр экан!.. Майли! Баҳринисонинг маънавий ҳуснини кўра билмаган кўп йигитлар истаганларини топиб олсинлар! Сен ҳали борганда опангдан қаттиқ кечирим сўра-ю, бу томонини кейин менга қўйиб бер!..

* * *

Мунисхон кечаси уйда болаларини ухлатгандан кейин бу икки опа-сингилнинг тақдири ҳақида узоқ ўйлаб, бир фикрга келди-ю, кейин енгил тортди. Яъни, Мунисхон топган тадбир яхши. Лекин нима билан яқунланиши анча чигал ва мушкул эди. Кўп ўйлашдан кейин унинг учи тонилди. Эртаси дўкон ёпилгандан кейин Шаҳринисо билан уларнинг уйларига жўнади, бориб, Хайринисо холани четга олиб, ўзи тузган тадбирга бир илож қилиб

кўндирди, бунга қизларнинг отаси ҳам кула-кула, розилик берди.

Опа-сингил вақтинча номларини алмаштирдилар. Бу тadbирга аввал Баҳринисо кўнмаган бўлса ҳам, ўйлаб-ўйлаб, бир неча кундан кейин рози бўлди: «— Мен, ҳақиқатан Шаҳрининг бахтига гов бўлиб, унинг йўлини тўсиб келмоқдаман! Менга уйланадиган йигит эртаси ташлаб кетса ҳам майли!.. Мен эрга теккан бўламану, ундан кейин Шаҳрига йўл очилади!..»

Бошқа бир районлик бухгалтер йигит магазинга кириб Шаҳрини кўрди-ю, унинг шайдоси бўлиб, ҳар куни мотоциклини елдириб келиб, узоқдан тикилиб-тикилиб кетадиган бўлиб қолди. Буни пайқаган Мунисхон пойлаб юриб бу йигитни бир куни идорага бошлаб кирди ва бундай деди:

— Уйланганмисиз, яхши йигит?

— Уйланганим йўқ! Бухгалтерлик курсини тамомлаб келиб, колхозда ёрдамчи бухгалтерлик вазифасида ишлаётганимда армия хизматига кетиб қолган эдим, ҳарбий хизматни ўтаб, колхозга қайтиб келганимга бир ой бўлаёзди, яна ўз вазифамни бажармоқдаман, ишим ёмон эмас.

— Баракалла! Жудаям яхши! Энди уйланишингиз қопти-да!..

— Шундай-ю, уйланиш учун бирон йил ишлашим керак бўлади, ота-онам кекса, мен уларнинг кенжа фарзандлариман...

— Колхоз қизлари орасида кўз тагига олиб юргангиз бордир?..

Йигит уялинқираб, аввал ерга қаради-ю, кейин бош қимирлатди:

— Кўз тагига олганим бўлса, ҳар куни узоқ ердан магазинингизга келиб кетармидим...

Икковлари ҳам беихтиёр кулишиб юбордилар. Мунисхон ўзида ўнғайсизлик сезиб, гапнинг «очиғи»га кўча қолди:

— Бизнинг Баҳринисога кўнгил бериб қолган бўлсангиз эди-я, ҳали?..

— Отлари Баҳринисоми?

Йигит сўрашга сўраб қўйди-ю, шалғомдек қизариб кетди ва ерга қаради, Мунисхон яна калавани чувалтирди:

— Булар икки қиз, буларнинг ота-оналари ҳам кек-

са! Баҳринисонинг синглиси Шаҳринисо бўлса, офасидан ҳам ақлли, унинг устига яхши чевар бўлгану, айби, юзида чечак доғи бор!.. Қизи тушмагур шундан уялиб, кўчага кам чиқади! Аммо лекин, аслида опаси Баҳринисодан ўткир!

— Чўтир бўлса нима бўпти?.. Уялиш керак эмас!

— Шунақа дейсизу, яхши йигит, бу қиз ҳам бўй етиб қолган, унинг юзидаги чўтир доғни кўрган баъзи енгил табиат йигитлар: «— Заб қиз экану, аттанг чўтир экан! Чўтир бўлмаганда уйига эртагаёқ совчи киргизар эдим!..» деб, қизнинг ҳам кўнглини чўктирибди шекилли, шундан бери кўчага чиқмас эмиш!.. Аммо, чўтири бўлса ҳам майли, Шаҳринисони ўзим келин қиламан қўяберинг! Дарвоқе, Баҳринисони чинакамидан яхши кўриб қопсизда-а?.. Жуда харидор кўп!..

— Совчи юборсамми, ундай бўлса!..

— Бўйидан холаси, бу қизнинг ихтиёри менда! Сизга очигини айтиб қўя қолай! Юракдан теккани рост бўлса, менга ялинасиз, мен кимга берсам ота-онаси шунга рози. Чунки, бу қизни ўзим ўқишга юбориб, ўқишдан келгандан кейин ўзим ишга олдим, иш ўргатдим! Шунини ҳам олдиндан айтиб қўяйки, қизимиз тушмагур укаси Шаҳринисога қараганда бир оз енгил табиатроқ! Уни кейинча ўз йўлингизга солиб олишингиз мумкин!..

Йигит шунисига ҳам рози бўлиб, Мунисхонга миннатдорчилик билдирди, ўрнидан қўзғалиб, яна жойига ўтирди:

— Мен бошқа кунни отамни бошлаб келай бўлмаса, отам билан сиз ўзингиз гаплашинг!..

— Жуда яхши! Ўзига сездирмай, отангизга қизни ҳам кўрсатаман, ундан кейин холи ерда Баҳринисо билан сизни учраштириб, таништириб, ишни пиширадиган ҳам ўзим! Шу шарт биланки, унгача магазинга камроқ келинг, иложи бўлса кўринмай туринг. Бу қишлоқнинг йигитлари «Баҳринисони ўз қишлоғимиздан чиқармаймиз! Бошқа қишлоққа олиб кетадиган ўша йигитнинг жони нечта?!..» деб, қасам ичишган дейишади! Кейинча доғда қолишсин.

— Раҳмат, опа! Бу яхшиликларингизни асло унутмайман!

— Бахтли ҳаёт қуриб, ўзларингдан тиниб-тинчиб кетсаларинг менга бас! Мен инсоний бурчимни ўтамоқчиман!..

Иш пишиб, тўй кунлари яқинлашди, аммо куёвнинг ким эканлиги баъзи мулоҳазалар билан яширин тугилиб, сўраганларга «куёв бошқа қишлоқлик катта ёшдаги бухгалтер эмиш...» деб айтдилар. Мунисхоннинг холисона тадбир ва ташаббуси билан қишлоқ советидан Баҳринисо номига справка ёздирилиб, район докторхонасидан ҳам Шаҳринисони кўрсатиб Баҳринисо номига «қиз соғу саломат» қоғозини кестириб, район ЗАГСига ҳам энгил машинада Мунисхон куёв-келин ёнида борди.

Йўлда машинанинг орқа ўрнида бошига юпқа оқ рўмол ташлаган «келин» ёнида бораётган Мунисхон ўз ишидан таъсирланиб, кулимсиди, ўзини зўрға ушлаб, кулгисини ичига ютиб бораётган Шаҳринисо Мунисхон кулгисидан кейин ўзини тутолмай, пиқиллаб кулиб юборди, шофёр ёнида ўтирган куёв бола орқага қаради-ю, яна ўзини ўнглаб олди, Мунисхон Шаҳринисо биқинини аста чимдиб:

— Жим!.. Келинчак ҳам шунақа куладими? Эси йўқ!..

Куёв шунда Мунисхоннинг ана у айтган сўзини эслади ва кўнглидан ўтказди:

«Қиз энгил табиатроқ!..» деган эди-я, Мунисхон опа! Энгил табиатгина эмас, анчагина бетамизга ҳам ўхшайди! Бетамиз бўлмаганда чўтир опасини кутмасдан, ўзини келин қилар эдимиз! Тоза қўлга тушганга ўхшаб қолдим!.. Хайр, бўлар иш бўлди, уйга боргандан кейин аста-секин ўз йўлимга солиб оламан!..

Уч кундан кейин, йигитнинг армия хизматидан яқинда қайтганлигини, ота-онаси кексалигини назар-эътиборга олиб, энгил-елпи тўй ўтди, кечки тантананда куёв ёнида юзини ёпиб, ерга қараб ўтирган келин, чимилдиққа киргандан кейин ҳам куёвга юзини кўрсатмади ҳам, сўзлашмади ҳам!.. Куёв ҳайрон эди:

— Ажабо! Машинадаги бетамизона кулгига қараганда, тўй столи атрофида ҳам мендан олдин сўз бошлаб, ҳаммага масхара бўлиши турган гап эди! Келинчакликни жуда ўрнига қўймоқчи шекилли?!

Тўй кеча оддийгина базму ўйин-кулги билан тонгга уланди. Эртаси нонушта пайти чой узатган келиннинг бошидан рўмолини тортиб олди-ю: «Аҳ?!..» деб, ўзини орқага ташлаб юборди:

— Мен сенга эмас, магазинчи опанг Баҳринисога уйланганман-ку!

Чўтирини мустасно қилганда, сарвдек қоматига келинчак либоси ярашиб, гул-гул очилиб кетган ақллик, андишалик Баҳринисо, босиғи билан мулойим кулиб, бундай деди:

— Бир оз ўзингизни босиб, қулоқ беринг, мен сизга гапириб берай... Мен ҳақиқий Баҳринисо, магазинда ишлайдиган укамнинг номи Шаҳринисо!.. Мен алдандим, тўй харажатларига куйдим, мен уйланган қиз чиройли эди, чўтир эмас эди деб, афсусланадиган бўлсангиз, бунинг иши осон, қўрқманг яхши йигит! Яъни тақдирда бир кун турмушга чиқиш менга муяссар бўлса, бирорта йигит менинг чўтирлигимдан номус қилмай менга уйланса, бутун тўй харажатида қолаб, яна куёвимга бир «Москвич» енгил машинага етадиган ўн мингдан ортиқ пулни чеварлик билан жамғариб омонат кассага қўйган эдим.

Тўй харажатларингизни мана шу пулдан тўлашга, эртага сиз билан ЗАГС га бориб, «бир-биримизни севишмадик» деган баҳона билан иссиғида ажралишиб, сизни чўтир қайлиқдан озод қилиб қўйишга розиман! Чунки, ҳамма айб менда! Мен укамнинг бахтига ғов бўлиб, йўлини тўсиб, менга келган совчилар чўтирлигимдан айниб кета берганларидан кейин бир оқила хотин шу тadbирни амалга оширди, бунга кўнишга, укам Шаҳрига йўл очиб беришга мен рози бўлдим.

Аммо шуни ҳам уқтириб қўяйки, яна уйланишингиз учун қанча пул сарф бўлиши лозим бўлса, мен шуни тўлай, бошқа чўтири йўқ қизга уйланинг-да, укам Шаҳринисодан умидингизни узинг. Чунки, ўша магазин мудираси Шаҳрини келин қилиши аниқ...

— Хўш, нима дейсиз?

Йигит бу сўзларни Баҳринисодан эшитар экан, пешанасини ушлаганча хаёл денгизига фарқ бўлди, сўнг ўзини ўнглаб, Баҳринисога қараб жилмайиб қулочини ёзди...

— Менга ҳусн эмас, ақлу идроклик, вафодор ёр керак! Мен сизнинг кассадаги пулингиз учун эмас, ўзингиз, маъноли сўзингиз учун ёрингиз бўлай!..

* * *

Қилар ишни қилиб, икки кечани ташвиш билан ўтказган Мунисхоннинг қулоғи йўлда, мотоциклда бўлиб,

бугун-эрта йигитнинг бир арава жанжал бошлаб, магазинга кириб келиши-ю, ҳақоратлар билан шовқин солиб, одам тўплашини кутар эди.

Мунистон билан Шаҳринисо иккинчи кун идорада пешинлик қилиб, гаплашиб ўтирганларида идора эшиги аста очилиб, ясалган куёв, қўлида шоҳи қийиққа тугилган қатлама, сомса, писта-бодом билан салом қилиб келди, рўмолни стол устига очиб, Мунистонга қуллик қилди:

— Раҳмат, Мунистон опа! Сиздан жуда ҳам хурсандман! Менга муносиб қиз бу киши эмас, опалари Баҳринисо экан!

Шаҳринисо ўзини кулгидан йиға олмай, ташқарига чиқиб кетди, аввал киноя деб тушунган Мунистон, куёвнинг авзойидан унинг хурсанд эканлиги ва чиндан раҳмат айтиш учун келганини пайқаб, кўнгли таскин топди:

— Қуллик бўлсин энди!.. Сиз хурсанд бўлсангиз биз ҳам хурсанд!

— Нимасини айтасиз! Шундай яхши қизга уйланман деб сира ўйламаган эдим! Ота-онамнинг хурсандликларини айтмайсизми? Хотиндан бахтим бор экан! Укаси Шаҳринисонинг енгиллиги машинада ЗАГС га кетаётганда менинг кўнглимни ранжитган эди...

— Ранжитганми, ранжитмаганми, бу қиз сизга насиб қилмас эди, унга уйлана олмас эдингиз. Чунки, Шаҳринисо менинг ўғлим билан севишган, буларнинг тўйларини Баҳринисо тўсиб турган эди. Энди йўл очилди, тўйда энди сиз почча бўлиб, меҳмон кутасиз!

Орадан олти ой ўтар-ўтмас Шаҳринисо билан Мунистоннинг ўғлини «Москвич»ларининг орқасига ўтқазиб, Баҳринисо билан бухгалтер почча уларни ЗАГСдан ўтказиш учун районнинг йўлини олдилар.

ХУШМУОМАЛА ЙИГИТ...

Бўйи новчадан келган, серҳаракат бир йигит билан кўчада трамвай-автобусларда тез-тез учрашиб тураман. У жилмайиб, бир қўлини кўксига қўйиб, эски қадрдонлардек ҳол-аҳвол сўраб, жиянларнинг ўқишларини ҳам суриштирган бўлади-да, кейин бир ишга шошаётгандек, тезроқ назардан узоқлашади.

Бу оқибатли, одобли йигит ким? Балки бирор яқин оғайнимнинг ўғли, балки узоқроқ қариндошларидандир. Ҳар ҳолда яхши оилада тарбияланиб ўсган кўринади; хулқидан маълум. Отасига раҳмат.

Энди дуч келганда номини ва отаси кимлигини сўраб олишни жазм қилдим. Орадан анча кунлар ўтгач, трамвайда билет олиш учун чўнтак ковлаётган эдим, биров енгимдан тортди. У мен учун аллақачон билет олганлиги маълум бўлди. Билетни узатиб туриб, ҳол-аҳвол сўради, болаларнинг номларини бир-бир тилга олиб, ўқишларини суриштирди ва ўтирган бир кишининг қулоғига шивирлаб, жой бўшаттирди:

— Утиринг, амаки. Оёғингиз толгандир, ёшлар тикка кетсалар ҳам бўлаверади...

Энимдан жой бўшагач, уни таклиф қилдим:

— Утиринг, гаплашиб кетайлик...

У ўтирмай, қўлини кўксига қўйиб, узр айтди:

— Мен ҳозирги оستانовкада тушаман, саломатлик бўлса сўзлашиш вақти ҳам келар. Бир бориб қимматли вақтингизни олиб суҳбатлашиб келиш ниятим йўқ эмас. Хайр, уйдагиларга салом айтинг.

Йигит оستانовкада тушиб қолди. Мен бу дафъа ҳам унинг номини билиб олишга улгура олмадим. Гапнинг рости, ўлгудек нўноқ одамман. Бир бу йигит эмас, бундай оқибатли кишиларнинг кўпларини учратиб юраману,

номларини сўраб олишга уқувим етмайди. Балки бу йигит ўғлим ёки куёвларимнинг ўртоқларидану, бир неча бор уйимизга боргандир, балким яқин дўстлардан бирининг ўғли бўлиши мумкин. Шундай бўлмаса суҳбатлашиб келиш учун уй адресини сўраш керак эди-ку?

Яна бир кун орқамдан келиб юкимни қўлимдан олди, автобусга бирга чиқиб, мени ўтқазди ва билет йиртиб, қўлимга берди. Мен, бирга бориб қолса, кўнмаганига қўймай уйга олиб кираман, деб ўйлаб кетаётган эдим, бир остановкадан кейин у шошилиб пастга тушди-ю, қўлини кўксига қўйганча кулиб тураверди. Демак, бу ажойиб йигитнинг иши зарур бўлса ҳам, вақтини аямай, мени кузатиб қўйди-ю, яна қайтиб кетди. Ана одоб, ана одамгарчилик. Энди дуч келсам маҳкам тутаману, ҳоли жонига қўймай, узрига ҳам қулоқ солмай уйга бошлайман.

Орадан бир неча ойлар ўтди, у йигитни сира учратмадим. Ҳовлида уни кўнглимдан ўтказиб, нега кўринмай кетганини билолмай турган эдим, бир бола кириб, дарвоза олдида мени бир йигит йўқлаётганини айтди. Дарвозага чиқсам ўша йигит турибди. Кўзлари йиғидан қизарган, қайғу-аламга бурканган бу йигит маъносиз вазиёда мен билан сўрашар экан, ўзини тутолмай, бошини елкамга қўйди.

— Амакижон... Шўргинам қуриб қолди...

— Нима бўлди?.. Қандай бахтсизликка учрадингиз?

— Бултур, уйланганимдан кейин, келинингиз Бухорога ишга жўнатилган эди. Ўзингиз биласиз, мен бу ерда ишлаб турганим учун иккимиз бўлиниб яшар эдик. Уч ой бўлди, хотиним оғир касаллиги ҳақида телеграмма олиб, идорадан жавоб сўраб кетган эдим...

Яна йиғлаб бошини елкамга қўйди, камина саросимада туриб сўрадим:

— Айтсангиз-чи, хотинингизга нима бўлди?

— Тузалиб қолгандан кейин яқинда қайтиб келсам, бугун телефон қилиб уни ўлди дейишди... Амаки, мен энди нима қилдим. Уни олиб келиш учун икки юз сўм керак. Қайнатам сизга юбордилар, жон амаки, шу пулни топиб беринг, бир ойга қолмай келтириб бераман, йўқ деманг...

Ўзимни йўқотиб қўяёзганлигимдан унинг қайнатаси кимлигини аранг сўрадим, у менга бир қадрдон пенсионер оғайнимнинг номини айтди. Шундан билдимки, у жуда ажойиб кишига куёв экан. Афтидан, бу оғир жу-

долик шўрлик йигитни ҳам, қадрдон оғайнимни ҳам му-
сibatга солиб қўйибди. Қўни-қўшнилardan икки юз сўм
эплаб бериб, йигитга:

— Бухородан олиб келгандан кейин телефонда бўл-
са ҳам менга хабар қилиш ёдингиздан чиқмасин,— деб
тайинладим. Чунки, у: «Бухорога қайнатам билан бирга
борамиз», деган эди.

Орадан бир ҳафта ўтгандан кейин ташвишноқ оғай-
нимнинг кўнглини сўраш учун уйига бориб, уни қизил
чайхонадан топдим. Мен кўнглини сўрашимдан олдин
узр айта бошлади:

— Соғиниб, оқибат қилиб келганингиз учун раҳмат,
бошим осмонга етди... Елғизлик қилиб тўйга айта олма-
дим, шошиб қолдим.

— Қандай тўй?

— Кенжа ўғилни уйлантирдим. Қани, уйга кирамиз,
келиннинг қўлидан бир пиёла чай ичиб кетсангиз хи-
жолатдан чиқарган бўласиз...

Уйга бошлади. Тўй ўтганига бир ҳафта бўлган бўлса
ҳам ёзилган гилам йиғиштирилмаган, ковланган ўчоқ
кўмилмаган эди. Бу ҳовлида тамоман бошқа манзарани
кўрдим, оғайним билан гаплашиб, мулоким йигит мени
алдаб кетганлигини кўнгилдан ўтказдим, ўз-ўзимдан
хижолат чекдим.

Пул кетди, кейин у йигитни ҳам учратмадим, иккита
трамвай билети икки юзга тушди. Қўшниларга ёнимдан
тўлаб, қарздан қутулдим. Алам қиладиган жойи шун-
даки, у йигитнинг на отини биламан, на фамилиясини,
на ишхонасини.

Бир кун қўлимда оғир корзинка билан трамвайга чи-
қиб, тўсатдан уни кўриб қолдим. Йигит мени кўрмаган-
дек бўлиб, юзини газета билан тўсиб ўтирарди. Трам-
вайда одам зич. Мен ҳам билмасликка олиб, қўлимда
оғир корзинка билан бир оёғимни унинг оёғи устига қў-
йиб, бор оғирлигимни шу оёғимга юкладим, кейин газета
устидан унга разм ташладим. Тишини-тишига қўйиб
ўтирган йигит зўр бериб юзидаги терларни артар эди.
У, охири чидолмай юзидан газетани олди-ю, ноилож ил-
жайиб, секингина:

— Жон амаки. Яқинда олиб келиб бераман,— деб
қўйди.

Шундан кейин оёғимни оёғи устидан олиб, унга
«ҳайф одам» дегандек бошимни қимирлатдим.

ҚУШНИЛАР

Ўртоқ Баҳоваддинов билан дам олиш уйида танишган эдик. Унинг андак қизиққонлиги ва енгил табиатлигини ҳисобга олмаганда, гаплашадиган, ҳаётий саргузаштларга бой, ғайри адабий латифага ўч киши.

Иккимиз бир хонада икки ҳафта бирга бўлдик. Дастлабки кунлари у мени писанд қилмагандек, сир бой бермай юрди. Мен бўлсам унга ўчакишиб, бўш вақтимни каравотда тескари ётиб, китоб ўқиш билан ўтказардим. Кейин гаплашиб кетдик. Бора-бора камина китобхонликни йиғиштириб қўйиб, ўртоқ Баҳоваддиновнинг жумла тузилиши пойма-пой бўлса ҳам кишини ўзига жалб қилувчи ҳикояларига қулоқ солиш, шунга яраша жавоб топишга ўргандим. Бироқ кеч бўлди дегунча Баҳоваддиновнинг бир фазилати—хуррагидан безиллаб турардим. Энди тақдирга тан бериб, хурракка ўрганганимда Баҳоваддинов дам олиш муддати тугаб кетиб қолди. Шунда кўришиб туришга аҳду паймон қилишиб хайрлашган бўлсак ҳам тирикчиликнинг садағаси кетай, фурсат топиб учрашолмаган, узоқлашиб кетган эдик.

Орадан икки йилча ўтгандан кейин менинг бир қадрдон дўстим ҳафсала билан уйимга истаб келиб, тўйга айтиб кетди. Камина бир неча тўйлар қилган бўлса ҳам беоқибатлигимми ёки ёлғиз қўллим, истаб бориш учун эринганлигимми сабаб бўлиб, шу қадрдомимни тўйга айтишни унутган эдим. Бу хижолатпазликдан чиқиш учун шанба кунни кечқурун хотинни ёнга олиб, тўйхонага ҳаммадан олдин кириб бордим. Тасодифни кўринг. Баҳоваддинов дўстимга қўшни экан. У, биринчи бўлиб

қулоч ёзиб кутиб олди-ю, тўйхонага бирга кириб, тўйни табриклашгандан кейин ҳолу жонимга қўймай уйга судради:

— Юринглар. Меҳмонлар тўплангунча бизнинг уйда бир пиёладан чой ичиб чиқасизлар. Адресни йўқотиб, ҳатто фамилиянгизни ҳам ёддан чиқариб қўйиб, хунобим ошиб юрган эдим. Марҳамат.

Дарҳақиқат, ҳали тўйга асосий меҳмонлар йиғилмаган бўлиб, келганлар ҳам стол тузатиш билан овора эдилар. Дўстимнинг розилиги билан Баҳоваддиновнинг таклифини қабул қилиб, тўйхона ёнидаги даҳлизлик эшикдан кириб бордик. Бизни айвонда ўттиз ёшлар чамасидаги олифта жувон кутиб олди ва уйга таклиф қилди.

Ичма-ич уч хона шинам, ораста уйдаги қимматбаҳо гарнитур ва ажойиб жиҳозларга эру хотин анқайиб қолганимизни ҳасад эмас, ҳавас деб ҳис этиш мумкин эди. Баҳоваддинов билан ёш жувон ташқариға чиққанларидан фойдаланиб, хотин менга савол ташлади:

— Танишингизнинг хотинлари кўринмади, тўйдаминкин?

— Албатта тўйда бўлади-да. Булар девор-дармиён қўшни экан, ичкарида тўйбоши бўлиши мумкин.

— Катта қизларига уй пойлатиб, болаларигача тўйхонада десангиз-чи, дадаси...

— Албатта, тўйда бўлади-да. Қўшни ҳовлида тўй бўлади-ю, болалар уйда ўтирармиди...

Олдин кирган Баҳоваддинов қўлидаги дастурхонни айланма столга ёзар экан, орқасида патнис кўтариб турган жувонни ишора қилиб, бизга узр айтгандек бўлди:

— Кечирасизлар, шошиб қолиб, таништириш ёдимдан чиқибди. Бу киши бизнинг рафиқаи муҳтарамашаҳнозхон бўладилар...

— Ҳай-ҳай, қандай яхши,— дедим мен суҳбатни силлиқлаштириш учун ер остидан хотинимга қараб олиб,— бўйларинг бўйларингга муносиб...

Нон синдириб турган шаҳнозхон менинг сўзимга эътироз билдиргандек, қизариб-бўзариб олди-ю, эрига қараб, гапнинг лўндасига кўча қолди:

— Бўйимиз бўйимизга муносиб?! Тавба!

— Қўйсангиз-чи, хотин. Бу киши тегишяптилар. Сиз ёш, биз кекса. Қутулдикми энди?

— Менгача уч бор уйланиб, ажрашганингизни бу меҳмон амаким билмасалар керак...

— Биладилар. Дом отдихда ҳаммасини айтганман, сизни яхши кўриб қолиб, ҳаммасидан кечиб юборганимгача айтганман. Айланиб кетай, айниб кетмасин, чойни олиб келинг...

Шаҳнозхон юз нозу карашма билан эрига хўмрайиб олгач, ташқари юрди. Баҳоваддинов бўғилиб, шикоятнома оҳангда аста дўнғиллади:

— Яхши кўришиб турмуш қурганимизга ўн йил бўлди-ю, фарзанд кўрмадик. Бу аччиқ-тизиқлар ҳаммаси шуники. Парво қилмай, дастурхонга қаралсин...

Хотинлар хотинларни ҳимоя қилар экан, бу можародан бизнинг хотин анча бўғилган кўринди ва Баҳоваддиновга кўндаланг савол ташлади:

— Илгариги хотинларингиз ҳам бифарзандмидилар?..

— Биринчи хотиндан икки қиз кўрган эдик. Улар балоғат ёшига етгунча нафақа тўлай бериб эсим чиқиб кетди. Бошқа, узоқ шаҳарда яшашади, иккови ҳам ўқишни битириб, турмушга чиқишди, тўйларига боролмадим. Бунга ҳам бизнинг Шаҳнозхон айбдорлар.

Шаҳнозхон чойнак кўтариб кирди, жим ўтириб, яна бир пиёладан чой ичган эдик, ташқаридан шошилган дўстим кириб келди.

— Тўйга келганмисизлар ёки Баҳоваддиновникига меҳмонгами?

Қани, чиқдик.

Баҳоваддиновдан рухсат бўлмасдан туриб, бизнинг хотин ўрнидан қўзғалди.

* * *

Дўстим бу кеча учинчи қизини узатмоқда эди. Тўй оддий, кам даҳмаза, лекин ширин ўтди. Хотинни ҳоли жонига қўймай, қуда томонга олиб кетдилар. Ярим кечага борганда тўйхона сепсилиб, хизмат билан чарчаган ёшлар рўпара келган жойга ўзларини ташлаб, уйқуга кетдилар, уйғоқлардан дўстим ва мен қолдим.

Ўз каравотига менга ўрин ҳозирлаб, ўзи учун пастга жой қилган дўстим, чой кўтариб туриб сансираб гапира бошлади:

— Уйлаб қарасам, сен билан бир ётоқда ёнма-ён ётиб, дарс тайёрлаганимга қирқ йил бўлаёзиди. Бир

неча бор кўришиб, суҳбатлашганимизни ҳисобламаганда, сен билан хотиржам ўтирганим мана шу.

— Фарзанд нечта?

— Давлатим катта — икки ўғил, тўрт қиз. Сен ўқитувчиликни ташлаб, газета ходими бўлиб кетдинг. Мен ҳамон ўқитувчилик қилиб келаман. Бу йил пенсияга чиқдим. «Хизмат кўрсатган ўқитувчи» деган унвон эгаси, ҳам икки орденим бор. Хотиним ҳам ўқитувчи, ўғлим узоқ бир районда маориф мудирини, икки фарзанд отасини. Уч қиздан беш набира. Ҳаммаси бўлиб етти набира бор. Кичик ўғил институтда, кенжатоқ қиз бу йил ўн йилликни тамомлайди, дўстим, пири бадавлатман...

Суҳбат чўзилиб кетиб, тонг ёришаёзди, каравотдаги кўрпа-тўшакнинг юпқалигидан гап чиқиб, кулишдик, пастга ёзилган тўшакка ёнбошлаган қадрдон дўстим менга узр айта бошлади.

— Ўғил уйлантириб, уч қизини куёвга узатган оиланда кўрпа-тўшакнинг баракаси учар экан... Ахир, ўзинг ўғил уйлантириб, қиз чиқарган кишисан-ку...

Гап бир оз чўзилиб, Баҳоваддиновнинг ёш хотини, шоҳона турмушига ўтганда, тўй ташвиши билан ҳориган кекса муаллим девордаги чироқ калитига қўл югуртириб туриб, бир калима сўз билан хотима ясади:

— Икки қизини ўғай ота ўз фамилиясига ўтказиб, ўқитиб, тарбиялаб куёвга узатибди-ю, Баҳоваддинов ёш хотиннинг кўнглига қараб, тўйига боришга ҳам ярамади... Қани, хўш. Чироқни ўчирдим.

Ё ПОЕЗД ТУРСИН, Ё ИЛТИМОС

Наманганга борадиган поезднинг юмшоқ вагонидан жўнайдиган бўлиб севиндим, юқоридан жой текканини билгач, таъбим хиралашди, кузатувчилар менга тасалли бердилар.

— Билетдаги номернинг аҳамияти йўқ, жойлашиб олгандан кейин йўлда ўринни пастга алмаштириб оласиз.

Пастки купени эгаллаган таниشناмо йигитлар каминан билан салом-алиқ қилишгач, ҳурмат юзасидан қўлимдан чамадонни олиб юқорига қўйдилар ва ўтиришга ёнларидан жой кўрсатдилар. Поезд жўнашга яқин, бир қўлида тугун, бир қўлида ёш бола етаклаган эллик ёшлар чамасидаги аёл чиқди. Унинг билети 16- жойга, менга ўхшаш тепада экан.

— Вой ўлмасам... Ёш бола сув дейди, бошқа дейди... Юқорида қандоқ қилдим?

Карта ўйнаётган икки йигитдан садо чиқмагандан кейин, ташвишга тушган аёлда ҳасратнамо илтимос бошланди:

— Набирамни соғинмай ўлай. Узимга ташвишни орттириб...

Йигитлар эшитмасликка олиб, карта билан машғул эдилар, мен савол бердим:

— Қаерга борасиз, келин ойи?

— Марғилонга. Қизим Тошкентда ишлайди. Набираларимни соғиниб келиб, каттасини олиб кетаётибман. Жойнинг юқориданлигини билганимда ёш болани етаклаб юрмаган бўлар эдим...

Хотиннинг «даромади» йигитларга таъсир кўрсата олмади, биз ёшмиз, холажон, биттамыз жойимизни сизга берамиз, дейишнинг ўрнига, уларнинг бири ўз ҳамроҳига киноя аралаш тегишди:

— Эшитяпсанми? Пастни кампир сендан илтимос қиляптилар?

Бир кўзини қисиб, безрайиб, картага тикилиб турган униси анчадан кейин ердаги икки картани йиғиб олиб, ўз-ўзича дўнғиллади:

— Ё поезд турсин, ё илтимос.

Агар поезд жўнамаганда Андижонга боришдек олижаноб сафарнинг баҳридан кечган бўлур эдим.

ПАШШАХОНА — ҚАЛҚОН

Умнатқул ака Ҳазратқулов 1925 йиллардан бошлаб музофот миқёсида «гигиена-санитария» соҳасида масъул, номасъул ўринларда ишлаб келган, шу соҳанинг жонкуярларидан бўлиб, новча, юзи чўзиқ, қийғир қаншиқ, содда табиат, лекин ҳанузгача шаҳардан чиқмаган, инжиқ одам...

Колхоз тузумидан анча кейин қишлоқларда искабтопарга қарши кураш масаласи кўтарилиб, искабтопарга қарши кураш ҳақида узоқ колхозга боришга тўғри келди ва буни бажаришга Умнатқул ака сафарбар қилинди.

Колхоз раиси бошлиқ, қишлоқ активлари бу қовоғи солиқ азиз меҳмонни аравадан кутиб олдилару, бир-бирларига қарашиб, ҳайрон бўлдилар: — Иш билан келган киши десак, бутунлай келган кишига ўхшаб қолди!

Уларни ҳайронликка солган нарса, Умнатқул аканинг аравадан туширилган юклари: кўчма каравот, таг ҳам уст учун икки кўрпа, ёстиқ, пашшахона, сочиқ, примус, чойнак, термос, тарелка, қошиқ ва ҳоказо...

Танишганларидан кейин чойга таклиф қилдилар. Умнатқул ака ўз чойнагига ўз қўли билан чой солиб дамлаб, ўз пиёласини ўз қўли билан ювиб келиб, ўз чойини ичди, ўз нонини тишлади-ю, чой устида қиладиган ишдан ахбор берди:

— Бугун кеч искабтопар, умуман, пашшанинг зараркунандалиги ҳақида маъруза ўқишим керак! Эрталаб мени арава билан бошқа колхозга етказиб қўясизлар!

Ерлари олдинги замонда шоликорлик бўлган колхоз-

чилар ёз бўлса искабтопардан безиллар эдилар. Умнатқул аканинг маърузасини тинглаш учун кечки пайт ўрикзорга кекса-ю, ёш, эру аёл колхозчилар тўплана бошладилар. Ёзги саратон бўлгани учун ўрикзорда искабтопар ҳам анча сероб эди.

Умнатқул ака маърузани бошламай туриб, ўзи олиб келган пашшахонани ўрик шохларига тортди, стол устига чироқ остириб олиб, роса бир ярим соат искабтопар билан кураш ҳақида маъруза қилди, қарсақлар урилади деган умидда ташқарига қулоқ солди, ҳеч ким қарсақ урмагандан кейин пашшахонадан бош чиқариб ўрикзорда ўзидан бошқани кўрмади.

Умнатқул ака пашшахонани қўлтиқлаб, бўғилганча идора томонга йўл олди, кела-келгунча ғудиллади:— «Бу одамлар искабтопарга эмас, унга қарши курашга қарши! Булар қонхўр феодал искабтопарларнинг қишлоқда ҳукмронлигини хоҳлайдилар!

Шундай деб, ғудиллаб юриб идора айвонига миҳ қоқди, пашшахона қуриб, кўрпасини ёзди, ғудиллаб ётиб уйқуга кетди, эрталаб идорада раис столига муштлаб, дўқ ура бошлади:

— Менинг маърузамни эшитмай, колхозчиларнинг тарқалиб кетишига ким жавобгар?!

Раис кулиб ўрнидан турди ва жавоб қилди:

— Сизнинг колхозга келганингиз, искабтопарга қарши маъруза қилишингизни сезган искабтопарлар аввали сиздан қўрқиб, ўрикзорга яқинлашмай турдилар! Сиз пашшахонага киришингиз билан, искабтопарлар «бизга қарши курашгани келган одам қўрқоқ, жони ширин, ўз манфаатини кўзлаган одам экан, юравер!..» деб, колхозчиларни чақа бошлашди!

— Агар биз қочиб қутулмасак, бизнинг мағлубиятимиздан кейин пашшахонага ҳужум қилишлари турган гап эди! Яхшиси, эндиги келишингизда ё ҳаммага етарли пашшахона олиб келинг, ё ўзингиз бепашшахона келинг!..

ИЗОҲЛАР

Шеър ва газаллар

«Ёшлик девони» муаллифига (7-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1968 йил, 19 январь.

Жаҳон яхши (8-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1968 йил, 19 январь.

Даврон учун (9-бет). Авторнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Мавлоно Мақсудга мактуб (10-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1968 йил, 16 февраль.

Шеърин гулдаста (11-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1968 йил, 21 май.

Келур (17-бет). Авторнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Ҳар лаҳза-лаҳза (18-бет). Авторнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Хуш илҳон эрта-кеч (19-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1968 йил, 18 апрель.

Сўрсангиз, аҳбоблар (20-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1968 йил, 18 апрель.

Ёйдингни, ёр, зулфинг (21-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1968 йил, 18 апрель.

Шаҳрисабзга саломнома (22-бет). Авторнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди. Бу шеърни шоир Шаҳрисабз редакцияси ходимларининг илтимослари билан ёзган.

Исфара (23-бет). «Совет Тожикистони» газетаси, 1969 йил, 17 август.

Соатлар чақирғи... (25-бет). «Совет Ўзбекистони» газетаси, 1969 йил, 23 июль.

Баҳорим ёз келтирди тагин (28-бет). «Коммунист» газетаси, 1969 йил, 28 август.

Очиқ ҳаво, марҳабо (29-бет). «Коммуна» газетаси, 1969 йил, 6 ноябрь.

Қудрату дармон юрагимда... (30-бет). «Совет Ўзбекистони» газетаси, 1969 йил, 15 август.

Қўймагин қўлдан қалам (31-бет). «Совет Ўзбекистони» газетаси, 1969 йил, 15 август.

Меҳнат билан (32-бет). Шоирнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Чўққилар қўшиғи (33-бет). Шоирнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Андижон шеvasи таърифида (34-бет). Шоирнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Доҳий Ленин, қалам ва қудрат (35-бет). «Совет Тожикистони» газетаси, 1970 йил, 13 февраль.

Қалам дебчаси (37-бет). «Совет Тожикистони» газетаси, 1970 йил, 13 февраль.

Муҳаббат нури ва олам (38-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1970 йил, 10 март.

Самимий севги гарануми (39-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1970, 10 март.

ТошДУ студентлари орасида (40-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1970 йил, 10 март.

Ешликка мурожаат (41-бет). Шоирнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Менга қолдирганлари... (42-бет). Шоирнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Марказий Фарғона қўшиғи (43-бет). Шоирнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Сочи оқарганлар мутойибаси (44-бет). Шоирнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Мен шуларга ошиқман (45-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1971 йил, 21 декабрь.

Шод айлайин, дўстлар (46-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1971 йил, 21 декабрь.

Фасллар ва боғлар (47-бет). Шоирнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Қишнинг баҳори бор эмиш (48-бет). Шоирнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Мавлоно Чархий таърифларида (49-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1972 йил, 22 февраль.

Эрта-кеч (50-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1972 йил, 1 июнь.

Қўшиқлар тариқасида қўш қасида (51-бет). «Совет Ўзбекистони» газетаси, 1972 йил, 4 январь.

Бир саҳифа (54-бет). «Совет Ўзбекистони» газетаси, 1972 йил, 20 январь.

Буюк таълимот (55-бет). «Совет Ўзбекистони» газетаси, 1972 йил, 20 январь.

Мавлоно Ҳабибий (56-бет). Шоирнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Ёр у ким, чин ёр эмиш (57-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1972 йил, 22 февраль.

Қуёшга илтимосимиз (58-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1972 йил, 22 февраль.

Офтоб дўстимизга хитоб (59-бет). «Коммуна» газетаси, 1972 йил, 6 ноябрь.

Севгида ҳам севги бор (60-бет). «Ўзбекистон маданияти» газетаси, 1972 йил, 1 июнь.

«Зангори экран»да (61-бет). «Совет Ўзбекистони» газетаси, 1972 йил, 20 февраль.

Демай сенга (63-бет). Шоирнинг шахсий архивидаги қўлёзмадан олинди.

Халқ термалари (64-бет). «Совет Ўзбекистони» газетаси, 1972 йил, 25 июнь.

Ширинсўзлик ҳақида ширин гап (67-бет). «Совет Ўзбекистони» газетаси, 1972 йил, 25 июнь.

Кўнгил ҳақида кўнгилдагилар (68-бет). «Совет Ўзбекистони» газетаси, 1972 йил, 25 июнь.

Ҳажвиёт

Келтирур (71-бет). Шеър шоир «Девон»дан олинди. «Тошкент» бадий адабиёт нашриёти, 1965 йил.

Эски мактаб ва «жинни» Али хотираси (72-бет). «Гулшан» тўпламидан олинди. Ўздавнашр, Т., 1939 йил.

Етиб кел (75-бет). Дастлаб «Муштум»нинг 1938 йил, 13-сонида босилган, сўнг шоир уни қайта ишлаб, «Ҳаёт қўшиқлари» тўпламига киритган. Ўздавнашр, Т., 1962 йил.

Алла (78-бет). Илк марта «Муштум»нинг 1936 йил, 17-сонида босилган. Сўнг «Гулшан» тўпламига киритилган.

Банг (79-бет). «Гулшан»дан.

Хуррак (80-бет). «Девон»дан.

«Камсуханлик» (81-бет). «Гулшан»дан.

Чўгурма (83-бет). Илк марта «Муштум»нинг 1936 йил 16-сонида Танқабой тахаллуси билан босилган, сўнг «Гулшан» тўпламига киритилган.

- Муртаднорма** (84-бет). «Гулшан»дан.
- Ифшо-ошкора.**
- Янгича «шайх»** (86-бет). «Ҳаёт гулшани» тўпламидан. ЎзССР Давлат бадиий адабиёт нашриёти, 1959 йил.
- Дангаса** (87-бет). «Гулшан»дан.
- Сигирим** (88-бет). «Гулшан»дан.
- Кўнгли эгри улфат таърифиди** (90-бет). «Танланган асарлар»дан. Ўздавнашр, 1957 йил.
- Ақлмирзонинг «доншманд»ликлари** (92-бет). «Танланган асарлар»дан.
- Эрта келинг** (99-бет). «Танланган асарлар»дан.
- Трактор нима деб куйлайди** (101-бет). «Танланган асарлар»дан.
- Бу шеър илк марта «Муштум»нинг 1948 йил, 11-сониди босилган.**
- Нафс ҳақида** (103-бет). «Ҳаёт гулшани»дан.
- Кетди** (104-бет). «Девон»дан. Бу шеър илк марта «Муштум»нинг 1960 йил, 5-сониди босилган.
- Нордон сатрлар** (105-бет). «Ҳаёт гулшани»дан.
- Эрта бошланган сайил, кечга қолган вакил** (106-бет). «Танланган асарлар»дан. Шеър илк марта 1952 йилда «Муштум»нинг 3-сониди босилган.
- Ферма сигирининг хиргойиси** (108-бет). «Танланган асарлар»дан.
- Тўн янги, одат эски** (109-бет). «Танланган асарлар»дан. Шеър илк марта «Ўзбекистон хотин-қизлари» журналининг 1953 йил, 9-сониди босилган.
- Чанг** (111-бет). «Девон»дан. Бу шеърни Собир Абдулла «Танқабой» тахаллуси билан Улфат ҳамкорлигида ёзган. Шеър Андижон шаҳарининг Озода номли маҳалласига бағишланган. Илк марта «Муштум»нинг 1939 йил, 13-сониди «Шаҳар ва чанг» номи билан босилган.
- Баъзи «ошна»лар ҳақида** (112-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан. Фафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Т., 1973 йил.
- Улан** (114-бет). «Танланган асарлар»дан.
- Кеккайманг** (116-бет). «Ҳаёт гулшани»дан.
- Анқов раҳбар, хушомадгўй хўжалик ходими** (117-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан. Илк бор «Танланган асарлар»га киритилган.
- Бир гап бўлар-кетар деб...** (119-бет). Шеър дастлаб 1964 йилда «Муштум»нинг 21-сониди босилган. Сўнг «Табассум ҳам таассуф»га киритилди. Шеър ана шу тўпламдан олинди.
- Бир раис бор** (122-бет). «Танланган асарлар»да, «Бир гап бўлар кетар деб» сарлавҳаси билан берилган.
- Намасан** (124-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан. Дастлаб «Муштум»нинг 1953 йил 8-сониди босилган.

Керак (126-бет). «Ҳаёт гулшани»дан. Шеър илк марта «Муштум»нинг 1956 йил, 7-сонида босилган.

Нозигим (128-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан. Илк марта «Муштум»нинг 1954 йил, 3-сонида босилган.

Бегараз насиҳат (129-бет). «Ҳаёт гулшани»дан.

Хирмон ёр-ёри (131-бет). «Ҳаёт гулшани»дан.

Отарчилар ҳақида (133-бет). «Ҳаёт гулшани»дан.

Тўй ҳангомаси (136-бет). «Танланган асарлар»дан.

Олти рубой (138-бет). Илк марта «Муштум»нинг 1958 йил, 1-сонида босилган. Шоир уни қайта ишлаб, «Ҳаёт гулшани» тўпламига киритган.

Ухшатди (140-бет). «Ҳаёт гулшани»дан.

Чекаман (141-бет). «Ҳаёт кўшиқлари»дан.

Такасалтанг (143-бет). Бу шеър дастлаб «Ҳаёт кўшиқлари» тўпламида «Такасалтанг» номи билан босилган, сўнгра шоир уни қайта ишлаб «Девон»га киритган. Шеър «Девон»дан олиб босилмоқда.

Бир «оғайним»нинг таърифи (144-бет). Шеър илк марта «Муштум»нинг 1958 йил, 3-сонида босилган. Сўнгра шоир уни «Ҳаёт гулшани»га киритган. Шеър ана шу тўпламдан олинди.

Узим бўлай (145-бет). «Ҳаёт гулшани»дан.

Маслаҳатнома (146-бет). «Ҳаёт гулшани»дан.

Кет, мандан (148-бет). Шеър илк марта «Қизил Ўзбекистон» газетасининг 1960 йил, 28 февраль сонида босилиб чиққан. «Девон»дан олиб босилмоқда.

Рубойлар (150-бет). «Девон»дан.

Истарам (153-бет). Шеър илк марта «Муштум» журналининг 1961 йил 21-сонида, сўнг «Табассум ҳам таассуф» тўпламида босилган.

Зиқ (155-бет). «Ҳаёт кўшиқлари»дан.

Пашшалар (156-бет). Шеър илк бор «Муштум»нинг 1962 йил, 13-сонида чиққан, сўнг «Табассум ҳам таассуф» тўпламига киритилган.

Муштумчиларимиз (158-бет). Дастлаб «Муштум»нинг 1963 йил, 19-сонида босилган. Шеър «Табассум ҳам таассуф»дан олиб босилмоқда.

Донолик айларсан (159-бет). «Девон»дан.

Бир қаллобнинг саргузашти (160-бет). Дастлаб «Муштум»нинг 1964 йил, 8-сонида босилган, сўнг «Табассум ҳам таассуф»га киритилган. Шеър шу китобдан олинди.

Бўлмаса (162-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан.

Тўйхона маст (163-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан.

«Биздан йироқ кетгунча...» (164-бет). Илк марта «Муштум»нинг

1969 йил, 14-сонда босилган. Шеър «Табассум ҳам таассуф» тўпламига киритилган. Шеър шу тўпламдан олинди.

Қор, ёғсанг-чи (166-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан.

Баъзи бир ҳофизларга (167-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан.

Танқиддан кейин (168-бет). Дастлаб «Муштум»нинг 1969 йил, 4-сонда босилган. «Табассум ҳам таассуф» тўпламидан олиб нашр этилмоқда.

Бошдан-оёқ нуқсон (170-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан.

Шеър илк марта «Муштум»нинг 1969 йил, 3-сонда босилган.

Ахлоқсиз ошиқ-маъшуқлар (172-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан олиб босилмоқда.

Дилозор тиллар ҳақида (173-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан.

Уни танийсанми? (174-бет). «Ҳаёт қўшиқлари»дан.

«Қўлбола» рубойлар (175-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан.

Десам, деди (176-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан.

Ул йигитни ким йигит дер (178-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан.

Бетамиз (180-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан.

Пул ўлсина-пул ўлсин (182-бет). Шоир Чархийнинг шу номли газалига мухаммас. Шеър «Табассум ҳам таассуф»дан олиб босилмоқда.

Қуруқ гап қулоққа ёқмас (184-бет). «Табассум ҳам таассуф»дан.

Ҳикоялар

Таракана (186-бет). «Танланган асарлар»дан. Илк марта «Муштум»нинг 1936 йил, 23—24-сонларида босилган.

Уғрини қароқчи урипти... (191-бет). «Сатира ва юмор» тўпламида босилган. Ўздавнашр, Т., 1956 йил.

Сирли ковак (196-бет). «Танланган асарлар»дан. Илк бор 1939 йили «Улфат» номли кулги ва жиддий ҳикоялар тўпламида босилган. ЎзССР Давлат нашриёти. 1939 йил.

Мавлави Мирсиддиқнинг ижодлари (199-бет). «Соғлар» тўпламидан, Ўздавнашр, 1963 йил.

Шоир Ҳангомий ва ҳўтир эчки (203-бет). «Муштум». 1969 йил, 11-сон. Ҳикоя шу журналдан олиб босилмоқда.

Андижон қизиқлари орасида (208-бет). Адибнинг шахсий архивидан олиб босилмоқда.

Уғрининг сўнги йўли (212-бет). Адибнинг шахсий архивидан олиб босилмоқда.

Хомтамалик балоси (214-бет). Адибнинг шахсий архивидан олиб босилмоқда.

Маликуш шуаро ва ағдарма шеър (216-бет). Адибнинг шахсий архивидан олиб босилмоқда.

- Куёвлар, келинлар** (221-бет). «Улфат»дан.
- Сепли келин** (227-бет). «Танланган асарлар»дан.
- Бир шингили тилни ёради** (233-бет). «Улфат»дан.
- Жаннат** (238-бет). Адибнинг шахсий архивидан.
- Карим ошиқ** (247-бет). Адибнинг шахсий архивидан олиб босилмоқда.
- Кутилмаган меҳмон** (250-бет). Шоирнинг шахсий архивидан.
- Баҳри билан Шаҳри** (256-бет). Адибнинг шахсий архивидан олиб босилмоқда.
- Хушмуомала йигит...** (264-бет). Адибнинг шахсий архивидан олиб босилмоқда.
- Қўшнилар** (267-бет). Адибнинг шахсий архивидан олиб босилмоқда.
- Ё поезд турсин, ё илтимос** (271-бет). Адибнинг шахсий архивидан олиб босилмоқда.
- Пашшахона — қалқон** (273-бет). Авторнинг шахсий архивидан олиб босилмоқда.

М. АБДУРАҲМОНОВА.

МУНДАРИЖА

Шеър ва ғазаллар

«Ешлик девони» муаллифига*	7
Жаҳон яхши*	8
Даврон учун*	9
Мавлоно Мақсудга мактуб*	10
Шеърӣй гулдаста*	11
Келур : : :	17
Ҳар лаҳза-лаҳза*	18
Хуш илҳон эрта-кеч*	19
Сўрсангиз, аҳбоблар*	20
Ейдингми, ёр, зулфинг?*	21
Шаҳрисабзга саломнома*	22
Исфара*	23
Соатлар чақирғи...*	25
Баҳорим ёз келтирди тағин*	28
Очиқ ҳаво, марҳабо*	29
Қудрату дармон юрагимда...*	30
Қўймагин қўлдан қалам*	31
Меҳнат билан*	32
Чўққилар қўшиғи*	33
Андижон шеvasи таърифида*	34
Доҳий Ленин, қалам ва қудрат*	35
Қалам дебочаси*	37
Муҳаббат нури ва олам*	38
Самимий севги тараннуми*	39
ТошДУ студентлари орасида*	40
Ешликка мурожаат*	41
Менга қолдирганлари...*	42
Марказий Фарғона қўшиғи*	43

Сочи оқарганлар мutoйибаси*	44
Мен шуларга ошиқман*	45
Шод айлайин, дўстлар*	46
Фасллар ва боғлар*	47
Қишининг баҳори бор эмиш*	48
Мавлоно Чархий таърифларида*	49
Эрта-кеч*	50
Қўшиқлар тариқасида қўш қасида*	51
Бир саҳифа*	54
Буюк таълимот*	55
Мавлоно Ҳабибий*	56
Ёр у ким, чин ёр эмиш*	57
Қуёшга илтимосимиз*	58
Офтоб дўстимизга хитоб*	59
Севгида ҳам севги бор*	60
«Зангори экран»да*	61
Демай сенга*	63
Халқ термалари*	64
Ширин сўзлик ҳақида ширин гап*	67
Кўнгил ҳақида кўнгилдагилар*	68

Ҳажвиёт

Келтирур	71
Эски мактаб ва «жинни» Али хотираси	72
Етиб кел	75
Алла	78
Банг...	79
Хуррак	80
«Қамсуханлик»	81
Чўгурма	83
Муртаднома	84
Янгича «шайх»	86
Дангаса	87
Сигирим	88
Кўнгли эгри улфат таърифида	90
Ақлмирзонинг «донишманд»ликлари	92
Эрта келинг	99
Трактор нима деб куйлайди	101
Нафс ҳақида	103
Кетди	104
Нордон сатрлар	105
Эрта бошланган сайил, кечга қолган вакил	106
Ферма сигирининг хиргойиси	108

Тўн янги, одат эски	109
Чанг	111
Баъзи «ошно»лар ҳақида	112
Улан	114
Кеккаймағ	116
Анқов раҳбар, хушомадгўй хўжалик ходими	117
Бир гап бўлар-кетар деб... : : :	119
Бир раис бор...	122
Намасан	124
Керак	126
Нозигим	128
Беғараз насихат	129
Ҳирмон ёр-ёри	131
«Отарчи»лар ҳақида	133
Тўй ҳангомаси	136
Олти рубой	133
Ухшатди	140
Чекаман	141
Такасалтанг	143
Бир «оғайним»нинг таърифи	144
Ўзим бўлай	145
Маслаҳатнома	146
Кет, мандан	148
Рубойлар	150
Истарам	153
Зиқ	155
Пашшалар	156
Муштумчилармиз	158
Донолик айларсан	159
Бир қаллобнинг саргузашти	160
Бўлмаса	162
Тўйхона маст	163
Биздан йироқ кетгунча	164
Қор, ёғсанг-чи	166
Баъзи бир «ҳофиз»ларга	167
Танқиддан кейин	168
Бошдан-оёқ нуқсон	170
Ахлоқсиз ошиқ-маъшуқлар	172
Дилозор тиллар ҳақида	173
Уни танийсизми?	174
«Қўлбола» рубойлар	175
Десам, деди	176

Ул йигитни ким йигит дер	178
Бетамиз	180
Пул ўлсина-пул ўлсин :	182
Қуруқ гап қулоққа ёқмас	184

Ҳикоялар

Таракана ғ	188
Ўғрини қароқчи урипти	191
Сирли ковак : : :	196
Мавлави Мирсиддиқнинг ижодлари	199
Шоир Ҳангомий ва қўтир эчки*	203
Андижон қизиклари орасида*	208
Ўғрининг сўнги йўли*	212
Хомтамалик балоси : :	214
Маликкуш шуаро ва ағдарма шеър*	216
Куёвлар, келинлар	221
Сепли келин : : :	227
Бир шингили тил ёради	233
Жаннат*	238
Қарим ошақ	247
Қутилмаган меҳмон*	250
Баҳри билан Шаҳри*	256
Хушмуомала йигит*	264
Қўшнилари*	267
Ё поезд турсин, ё илтимос	271
Пашшахона — қалқон	273
Изоҳлар	275

* © Фафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти,
1976 й.

На узбекском языке

Сабир Абдулла

Сочинения в 4-х томах

том II

**СТИХОТВОРЕНИЯ,
ЮМОРИСТИЧЕСКИЕ РАССКАЗЫ**

Редактор *Ж. Насриддинова*

Рисунки *Д. Афусиниди*

Рисунки редактор *Н. Холиқов*

Техн. редактор *Т. Смирнова*

Корректор *О. Турдибекова*

Босмахонага берилди 22/IV-1976 й. Босишга рухсат этилди 27/VIII 1976 й. Формати 84X108¹/₃₂. Босма л. 9,0. Шартли босма л. 15,12. Нашр л. 10,01+01 вкл Тиражи 25000. P-10492. Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома № 46—76.

Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари бўйича давлат комитетининг Тошкент полиграфкомбинатида № 1 қоғозга босилди, Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Заказ № 351. Баҳоси 97 т.

Абдулла, Собир

Асарлар. 4 томлик. Т. 2. Т., Адабиёт ва санъат нашриёти, 1976.

Т. 2. Шеър ва ғазаллар, ҳажвиёт.

Нашрга тайёрловчилар: Я. Қурбон ва бошқа.
1976. 288 б.

Ўзбекистон халқ шоири Собир Абдулла «Асарлар»нинг II томига унинг шеър ва ғазаллари ҳамда ҳажвий асарлари киритилди. Шоир мазкур шеърларида замондошларимизнинг Ватанга муҳаббати, меҳнатсеварлиги, яхши хулқ-одобини куйласа, сатирик асарларида эскилик сарқитларини аёвсиз фош этади.

Абдулла, Собир. Сочинения. В 4-х т. т. 2. Стихотворения, юмористические рассказы.

Уз 2